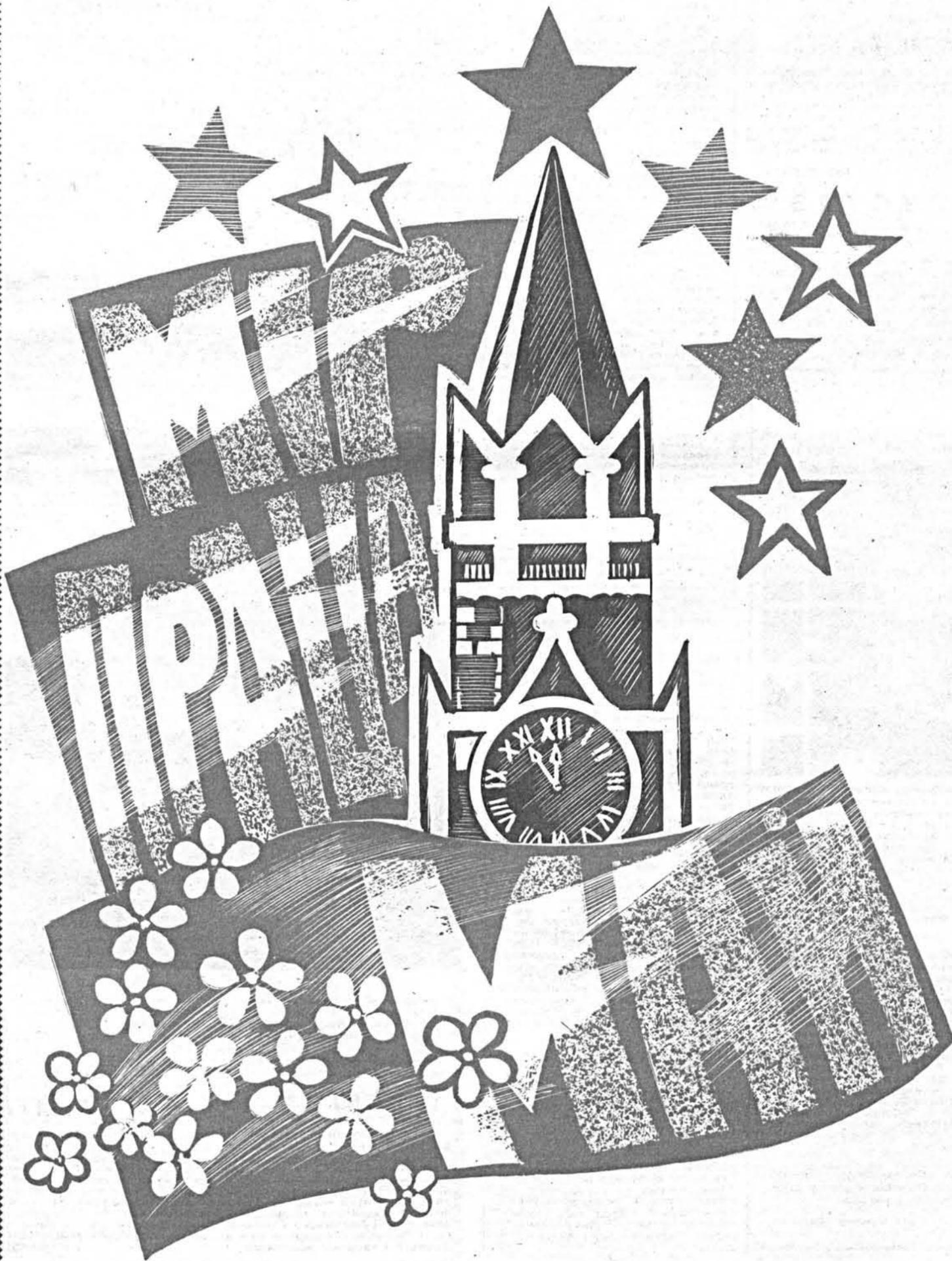

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 30 красавіка 1982 г. ● № 17 (3115) ● Выходзіць з 1932 г. ● Цана 10 кап.

Паводкай набрынялая вясна
Раскоціцца зялёнай
навальніцай,
На сонцы зарунее ярына,
Каб зашумець даспелаю
пшаніцай.

Працягам неспакойнага жыцця,
Замешаныя на жытнёвым
хлебе,
Зямныя спадарожнікі ляцяць
З адвечнымі сюзор'ямі у небе.

Сваю шукаю зорку ў вышыні,
Гляджу і мару аб наступным
леце
І ведаю, што стане ў нашы дні
Ад чырвані сцягоў цяплей
на свеце.

Сяргей ГРАХОУСКІ.

ВЕРНАСЦЬ ЛЕНІНСКАМУ СЦЯГУ

Выдадзены брашурай даклад члена Палітбюро ЦК КПСС, старшыні Камітэта дзяржаўнай бяспекі СССР Ю. У. Андропова «Ленінізм — невычарпальная крыніца рэвалюцыйнай энергіі

і творчасці мас». Ён быў зроблен на ўрачыстым пасяджэнні ў Маскве, прысвечаным 112-й гадавіне з дня нараджэння У. І. Леніна, 22 красавіка 1982 года. ТАСС.

ПАД ЗНАКАМ ЮБІЛЕЮ ПЕСНЯРОЎ

На чарговым адкрытым партыйным сходзе Саюза пісьменнікаў Беларусі была разгледжана работа часопісаў «Полымя», «Маладосць», «Беларусь», «Неман», «Бяроза» і «Вясёлка», а таксама штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» па падрыхтоўцы да 100-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа. З дакладам выступіў сакратар праўлення СП БССР Васіль Зуёнак. У гаворцы прынялі ўдзел сакратар партыйнай арганізацыі Саюза пісьменнікаў рэспублікі Вячаслаў Адамчык, камуністы Уладзімір Анісковіч, Леанід Дайнека, Казімір Камейша, Андрэй Кукевіч, Максім

Лужанін, Віктар Ракаў, Аляксей Слесэрэнна, Георгій Шыловіч. Адзначалася важнасць гэтага юбілею не толькі ў літаратурным, а і ўвогуле ў культурным жыцці беларускага народа. Указвалася на неабходнасць шырэй прапагандаваць творы народных песняроў за межамі рэспублікі і, вядома, звярнуць належную ўвагу на тое, каб на старонках перыядычных выданняў рэгулярна з'яўляліся матэрыялы, якія расказваюць пра жыццё і творчасць песняроў, пра той уклад, які ўнеслі яны ў развіццё ўсёй савецкай шматнацыянальнай літаратуры.

ПЛЁН САДРУЖНАСЦІ

У Мінску знаходзіцца галоўны рэжысёр Кіеўскага дзяржаўнага ордэна Леніна акадэмічнага ўкраінскага драматычнага тэатра імя Івана Франка народны артыст Украіны С. Данчанка. Ён прыехаў да купалаўцаў ставіць спектакль па п'есе Лесі Украіні «Каменны гаспадар». Прэм'ера

яго стане творчым падарункам калектыву 60-годдзя ўтварэння СССР.

Галоўны рэжысёр тэатра імя Я. Купалы, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР В. Раеўскі ў тэатры імя І. Франка рыхтуе пастаноўку «Паўлінкі» Янкі Купалы.

П. ГАРДЗІЕНКА.

ПЯЦЬСОТ СУСТРЭЧ

Амаль усе творы народнага пісьменніка Беларусі Андрэя Макаёнка нарыстаюцца нязменным поспехам у глядача. Многія тэатры краіны звяртаюцца да іх сцэнічнага ўвасаблення, і спектаклі, як правіла, «жывуць» доўга. Лёс «Зацюка нага апостала» на сцэне Маскоўскага тэатра сатыры ў гэтым сэнсе не выключэнне. Адзінаццаць з палавінай гадоў

назад масквічы і госці сталіцы ўпершыню пазнаёміліся тут з прачытаннем трагікамедыі заступаным дзеячам мастацтваў РСФСР, выкладчыкам Школы-студыі МХАТ Яўгенам Радамысленскім. А нядаўна глядачы з «Зацюканым апосталам» сустрэліся ў п'яцісот разоў. На спектаклі прысутнічаў аўтар п'есы А. Макаёнак.

ПРЭМ'ЕРЫ

Абласны тэатр імя Ленінскага камсамола Беларусі паказваў у Брэсце новую работу — спектакль «Развітанне ў чэрвені» па п'есе А. Вампілава. Камедыю паставіў галоўны рэжысёр тэатра Р. Баталаў, аўтар сцэнаграфіі — мастак В. Лесін. Побач з вэтэранамі — народнымі артыстамі БССР А. Логінавым, заслужанымі артыстамі БССР С. Юркевічам, Г. Токаравым і К. Перапліцам — у ролях выступаюць маладыя акцёры А. Казак, М. Мятліцкі, Т. Лоташ, І. Сачак. Р. БАКІЕВІЧ.

На здымку: народны артыст БССР А. Логінаў і артыстка Д. Дойбан у спектаклі «Развітанне ў чэрвені». Фота У. НЕЖЫВІНСКАГА.

Акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа пазнаёміў віцебчан з новым спектаклем — трагедыяй «Апошняя просьба» вядомага літоўскага драматурга Альбертаса Лаўрычюкаса (пераклад на беларускую мову П. Марціновіча). Паставіла спектакль рэжысёр Віргінія Гарнаўскайтэ, сцэнаграфія мастакоў Лёне Грыгалюнтайтэ і Аляксандраса Гушчанкі. У ролях — народны артыст СССР Ф. Шмакаў, народны артыст БССР У. Куляшоў, Г. Маркіна і І. Матусевіч, заслужаны артысткі БССР С. Анружняя і Т. Шашкіна.

На здымку: Фёдар Шмакаў і Галіна Маркіна ў ролях Джорджа Стыкера і Марты.

Фота С. КОХАНА.

Выстаўку плакатаў, выкананых студэнтамі, падрыхтавала кафедра інтэр'ера і абсталявання Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута. У экспазіцыі, якая прысвячаецца 100-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа, прадстаўлена больш за сорак работ, зместам сваім звязаных з жыццём і творчасцю народных песняроў. Выстаўка працуе ў Баранавіцкім гарадскім ДOME культуры.

На здымках: плакаты студэнта другога курса Д. Дзяткоўскага і чацвёртакурсніцы С. Хруцкай.

Вагон-клуб прафсаюза чыгуначнікаў Мінскага аддзялення Беларускай чыгункі ў сувязі з 100-годдзем з дня нараджэння Янкі Купалы робіць рэйс па купалаўскіх мясцінах. Рэйс гэты арганізаваны з дапамогай Саюза пісьменнікаў БССР і бібліятэкі Палаца культуры і спорту чыгуначнікаў.

У вагоне-клубе абсталявана выстаўка, прысвечаная жыццю і творчай дзейнасці песняра. Загладчыца клуба З. Канапацкая сабрала шмат цікавых матэрыялаў, сярод якіх радкія выданні кнігі Купалы, уславіны пра яго, выразкі са старых газет.

Першая сустрэча ў вагоне-клубе адбылася на станцыі Уша. А наперадзе новыя сустрэчы.

Я. САДОУСКІ.

На маляўнічай Лагойшчыне нямала мясцін, звязаных з жыццём і творчасцю народнага песняра Беларусі Янкі Купалы. Косіна і Селішча, Гаяны і Мачаны, Малыя Бясыды і Карпілаўка, Бяларучы і славутыя Апопны... Без іх немагчыма ўявіць біяграфію і творчы шлях паэта. Тут, на лагойскай зямлі, стварыў Купала многія свае неўміручыя творы, у тым ліку пэзмы «Бандароўна», «Магіла льва», «Яна і я», драму «Раскіданае гняздо», камедыі «Паў-

ліпка» і «Прымакі». Шчыра і пранікнёна гаварылася аб гэтым на вечары ў раённым ДOME культуры. Асабліва цікавасць выклікалі ўспаміны старэйшага жыхара вёскі Янушківічы Мечыслава Іосіфавіча Несцірковіча. Яму, ураджэнцу Харужанцаў, што паблізу купалаўскіх Апопаў, у дзяцінстве і юнацтве пашчасціла сустракацца з Купалам і яго блізкімі, наведвацца ў дом песняра пад час вучобы ў Мінску.

Янкі Купалы выступіў рэдактар раённай газеты В. Крыжэвіч. Аб творчай дзейнасці літаратараў Магілёўшчыны расказаў адназны сакратар Магілёўскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў БССР І. Аношкін. На вечары выступілі паэт А. Мельнікаў, празаік М. Шумаў, члены літаратурнага аб'яднання — школьніца І. Палякова, інспектар раённага камітэта народнага кантролю В. Клімаў, настаўнік В. Марозаў і іншыя. Прыемным было знаёмства

аматараў паэзіі з творчасцю паэтэсы С. Басуматравай.

Напярэдадні вечара ў гарадскіх і сельскіх школах раёна былі праведзены конкурсы на лепшага чытальніка твораў Янкі Купалы, на лепшае сачыненне і ілюстрацыю паводле яго твораў, на актыўнага распаўсюджвальніка кніг. Першы сакратар райкома камсамола С. Буцько ўручыла пераможцам памятныя падарункі і граматы.

Л. АНОШКІНА.

У выкананні артыстаў мінскіх тэатраў гучалі урывкі з твораў пісьменніка, а таксама яго любімыя песні і мелодыі.

На здымку: у прэзідыуме вечара, прысвечанага памяці М. Нікановіча. Фота Ул. КРУКА.

Цікава прайшоў вечар, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння народнага песняра Беларусі Янкі Купалы ў Чавусах. У раённым ДOME культуры сабраліся члены мясцовага літаратурнага аб'яднання, усе, хто любіць паэзію.

Адкрыў вечар старшыня літаратурнага аб'яднання пры райгазете «Іскра», старшыня раённага камітэта народнага кантролю М. Салаўцоў. З дакладам аб жыцці і творчасці

Мікола Нікановіч — з тых пісьменнікаў, якія назаўсёды засталіся на франтах Вялікай Айчыннай вайны. У гэтыя дні яму споўнілася 60 гадоў. Кніга яго выбраных твораў «Летнім днём» пабачыла свет у 1960 годзе, і сённяшняму чытачу творчасць М. Нікановіча не скажаць каб была добра вядома. У дваццатыя ж і пачатку трыццатых гадоў ён працаваў плённа і шмат выдаваўся. Зборнікі апавяданняў «Золак», «Радасць» і іншыя, аповесці «Мяцеліца», «У паўстанцаў» — кнігі, якія засведчылі талент пісьменніка, яго здольнасць узнімаць надзённыя праблемы жыцця.

Жыццёвы і творчы шлях М. Нікановіча прыгледзілі тыя, хто выступаў на вечары, які адбыўся ў ДOME літаратара. Вядучы — сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Іван Чыгрынаў, дакладчык донатар філалагічных навук Міхась Мушынін, пісьменнікі Максім Лужанін, Ян Скрыган, Станіслаў Шушкевіч і іншыя адзначалі той уклад, які ўнёс М. Нікановіч у развіццё беларускай літаратуры.

Гурткоўцы Лагойскага Дома культуры (кіраўнік Д. Казлоў) паказалі сваю новую работу — на сцэне ажылі вобразы вадэвіля Янкі Купалы «Прымакі».

М. ПРЫГОДЗІЧ, выкладчык БДУ імя У. І. Леніна.

В. НЕСЦЯРОВІЧ.

РАЗМОВА ПРА ЛІТОВСКУЮ ПАЭЗІЮ

У Саюзе пісьменнікаў СССР адбылося чарговае пасяджэнне савета па літоўскай літаратуры. Тэма гаворкі — «Традыцыі і наватарства ў сучаснай літоўскай паэзіі». Сярод тых, хто прыняў удзел у абмеркаванні гэтага пытання, быў і Аляксей Разаў.

У выкананні артыстаў мінскіх тэатраў гучалі урывкі з твораў пісьменніка, а таксама яго любімыя песні і мелодыі.

На здымку: у прэзідыуме вечара, прысвечанага памяці М. Нікановіча. Фота Ул. КРУКА.

ГОСЦІ З БРАТНІХ КРАІН

Нашу рэспубліку наведвала група супрацоўнікаў маладзёжных выданняў Балгарыі, Чэхаславакіі і Кубы. У сустрэчы, якая адбылася ў Саюзе пісьменнікаў Беларусі, прынялі ўдзел сакратары праўлення СП БССР Васіль Зуёнак, Барыс Сачанка, Іван Чыгрынаў, сакратар партыйнай арганізацыі Саюза пісьменнікаў рэспублікі, галоўны рэдактар часопіса «Бяроза» Вячаслаў Адамчык, галоўны рэдактар часопіса «Вясёлка» Уладзімір Ліпскі, намеснік галоўнага рэдактара часопіса «Маладосць» Генрых Далідовіч, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола рэспублікі Яўгена Янішчыц, Гошці і гаспадары гаварылі пра актывізацыю літаратурных уземаў сувязей і творчых кантактаў.

«ВЯСЁЛКА» СВЯТКУЕ ЮБІЛЕЙ

Споўнілася дваццаць пяць гадоў з дня выхаду першага нумара часопіса «Вясёлка». Яго юбілею быў прысвечаны ўрачысты вечар у ДOME літаратара. Адкрыў яго і вёў загадчык аддзела прапаганды і агітацыі ЦК ЛКСМБ І. І. Сцяпура. На вечары выступілі першы сакратар ЦК ЛКСМБ У. П. Шаптына. Ён зачытаў Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР аб узнагароджанні «Вясёлкі» Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР і пад апладысменты прысутных уручыў узнагароду часопісу. Зачытаў У. П. Шаптына і Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР аб узнагароджанні супрацоўнікаў і наштатных нарэспандэнтаў часопіса, работнікаў друкарні выдавецтва ЦК Кампартыі Беларусі. Ганаровую грамату Вярхоўнага Савета БССР атрымалі пісьменнік Васіль Вітка і галоўны рэдактар часопіса «Вясёлка» У. Ліпскі. Граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР узнагароджана мастак І. Давідовіч, друкар Г. Жук, мастацкі рэдактар часопіса Я. Змітровіч.

Група актыўных аўтараў часопіса, сярод якіх пісьменнікі Э. Агняцет, А. Вольскі, С. Грахоўскі, А. Грачанікаў, М. Ма-

ляўка, В. Хомчанка, у сувязі з юбілеем «Вясёлкі» узнагароджана Ганаровай граматай ЦК ВЛКСМ. У. П. Шаптына па даручэнні ЦК ВЛКСМ уручыў іх узнагароджаным.

Адказы сакратар рэдакцыі Т. Тарасова атрымала знак «За актыўную работу ў камсамоле». Хлопчыкі і дзяўчынкі — сённяшнія чытачы «Вясёлкі» — падносяць калектыву любімага часопіса духмяны каравай.

Пра шлях, пройдзены «Вясёлкай», пра творчыя планы часопіса расказаў яго галоўны рэдактар У. Ліпскі.

«Вясёлку» віншуюць старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі, Герой Сацыялістычнай Працы М. Танк, першы рэдактар «Вясёлкі» В. Вітка, паэты А. Грачанікаў, Р. Бардулін, прадстаўнікі часопісаў «Мурзилка», «Детская литература», дзіцячых выданняў Азербайджана, Арменіі, Малдавіі і іншых саюзных рэспублік, Міністэрства асветы БССР, акцыёры Беларускага рэспубліканскага тэатра юнага глядача імя 50-годдзя камсамола Беларусі і іншыя.

На вечары выступілі дзіцячы ўзорны фальклорны ансамбль «Зорачка» Мінскага Палаца піянераў і школьнікаў.

Са значнымі творчымі набыткамі сустрэў сваё 70-годдзе вядомы беларускі пісьменнік Леанід Пронша. Сябры пісьменніка па літаратурным цэху, шматлікія чытачы, прадстаўнікі грамадскасці сабраліся на мінулым тыдні ў ДOME літаратара, каб павіншаваць яго з юбілеем, пажадаць новых творчых поспехаў. Шчырыя словы ў адрас юбіляра гучалі з вуснаў вядучага вечара Барыса Сачанкі, першага сакратара праўлення СП БССР Ніла Гілевіча, сакратара пісьменніцкай партыйнай арганізацыі Вячаслава Адамчына, намесніка

начальніка палітпраўлення Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай анкары, генерал-маёра, пісьменніка Анатоля Сулянава, пісьменніка Івана Стадольніка, Лазара Шапіры, Віктара Шымунка, намесніка галоўнага рэдактара газеты «Голас Радзімы» Дзіны Чаркасавай і іншых.

За вялікую работу па ваенна-патрыятычным выхаванні працоўных Л. Пронша быў узнагароджаны знакам «Выдатнік пагранічных войск СССР I ступені».

На здымку: выступае юбіляр. Фота Ул. КРУКА.

РОЗНЫЯ ФОРМЫ

У Краснапольскім раённым ДOME культуры прайшоў тэматычны вусны часопіс «У братнім саюзе савецкіх рэспублік расце і квітнее мая Беларусь». З цікавымі расказами выступілі выкладчыкі гісторыі мясцовай сярэдняй школы Л. Лабаноўскі, удзельніца партызанскага руху А. Карнеенка, архітэктар раёна Г. Сапега і іншыя. У заключэнне адбыўся канцэрт мастацкай самадзейнасці.

У раёне выкарыстоўваюцца розныя формы культурына-асветнай работы, звязанай з падрыхтоўкай да 60-годдзя ўтварэння СССР. У раённым і сельскіх бібліятэках аформлены тэ-

матычныя кніжныя паліцы і выстаўкі «Мая Радзіма — СССР», «У вялікай сям'і браціх народаў», «Вернай дарогай партыя наша нас да камунізму вядзе». У культурыстановах прачытаны лекцыі, праведзены гутаркі, зроблены бібліяграфічныя агляды па тэмах: «Братніцкія за народнае шчасце», «Дружба згуртаваны саюз», «Сусор'е роўных».

У Кажамянскай, Траўнянскай, Мхініцкай, Стайкаўскай і іншых сельскіх бібліятэках праведзены чытацкія канферэнцыі па кнізе Л. І. Брэжнева «Успаміны».

С. СЯМЕНАУ.

ДЛЯ НАШАГА ПАКАЛЕННЯ, па лёсе якога гусеніцамі танкаў прайшла вайна, самы светлы, самы шчаслівы быў Май Перамогі. І нельга забыць таго яркага сонца, сіняга, ужо нястрашнага, неба, свежай, чыстай зеляніны, чырвані сцягоў і радасці ўсмешак. Мы смяяліся ад шчасця і плакалі ад гора — так, і плакалі, бо свежымі былі раны, бо шкадавалі тых, хто не дажыў, не дачакаўся.

І ўсё-такі радасць, як паводка, затапляла горкае, балючае, бо гора ў кожнага было сваё, а шчасце належала ўсім.

Тым пераможным маем выліўся з майго сэрца верш — бездапаможны як верш, але шчыры, поўны любові да Радзімы і веры ў бяспежнае шчасце. І быў надрукаваны ў раённым газеце, якая нядаўна яшчэ выходзіла ў партызанскім атрадзе і называлася «Чырвоны

чымы маглі, дапамагалі ім, яны — нам, як і павінна быць сярод шчырых сяброў, сярод братоў і сясцёр у сям'і адзінай.

Днём Першага мая працоўныя выйдуць на вуліцы Мінска, на вуліцы Кіева, Вільнюса, Рыгі, Масквы, Ленінграда, іншых савецкіх гарадоў і ў светлы дзень вясны ўспомняць пра сваё братэрства, пра сваю дружбу, якая ў цяжкую пару дапамагла адужаць ворага, дапамагае жыць і працаваць мірным часам.

Днём Першамая выйдуць на вуліцы і працоўныя краін капіталізму. Каб паказаць сваю з'яднанасць, сваю сілу, каб паказаць, што яны гатовыя да канца адстойваць свае правы.

Я была сведкаю такой дэманстрацыі Першага мая ў вялікім прамысловым горадзе Японіі — Осака.

Лідзія АРАБЕЙ

сцяг». І было радасна і страшна ўпершыню ўбачыць сваё прозвішча, набранае друкарскім шрыфтам.

А потым пайшлі год за годам, і кожным новым Маём успамінаўся той, пераможны, які ўсё далей адыходзіў у гісторыю.

Май — свята працоўных. Свята працы. І калі яшчэ раз азірнуцца, паглядзець, што зроблена працоўнымі рукамі з таго пераможнага дня — можна прызнаць без пахвальбы — мы маем права на свята.

Збіралася дэманстрацыя на плошчы, дзе да вайны было шмат заводаў. Амерыканцы ў час вайны моцна бамбілі гэты раён, і цяпер ён пусты. Нягледзячы на тое, што зямля ў Японіі цэнніца, можна сказаць, на вагу золата, раён гэты не забудоваецца. Для моладзі. Для наступных пакаленняў. Каб памяталі, што тут былі заводы і амерыканцы іх разбурылі.

Усё менш застаецца людзей, якія памятаюць Мінск сорок пятага года. Я памятаю. Як кінуць вокан, вакол былі руіны, друз. Здавалася, каб толькі вывесці разбітую цэглу, спатрэбіцца гадоў пятнаццаць.

На гэтай плошчы цяпер наладжваюцца мітынгі, адсюль у горад кіруюцца дэманстрацыі. Тым Першамаем на плошчы сабралася тысяч дваццаць рабочых Осака. Усе са сцягамі, з лозунгамі, на лозунгах словы пратэсту супроць незаконнага звальнення рабочых, патрабаванне павысіць зароботную плату. Лозунгі былі на нарукіх павязках, на стужках, што апаясвалі лбы, лозунгі ўзнімалі ў паветра рознакаляровыя шары.

Я памятаю першы ў Мінску экскаватар. На вуліцы Савецкай ён успоўз на гару друзю і па чаў чэрпаць яго каўшом, скідаючы друз у машыну.

На плошчы адбыўся мітынг, а пасля мітынгу калоны дэманстрантаў рушылі па горадзе.

Вакол экскаватара цэлы дзень стаялі кругам людзі. Адны адыходзілі — падступалі другія. Дзівіліся — такая машына! Цуд!

Рабочыя Японіі ішлі ў наступ за свае правы. Летам 1980 года, у час паездкі па Канадзе і ЗША, я сустракалася з канадцамі, з амерыканцамі. Даводзілася выступаць. Я расказвала пра пакуты, якія перажыў наш народ у час вайны з фашысцкай Германіяй. Пра тое, што мы хочам міру і толькі міру.

Яшчэ да вайны меўся план рэканструкцыі Мінска. Намычаліся новыя кварталы, плошчы. Гэта не дзівіла карэнных мінчан. Дзівіла ў гэтым плане іншае — берагі Свіслачы, аказваецца, збіраюцца апрацуць у граніт! Не верылася. Выклікала ўсмешку. Ну як гэта — крывенькую, плиткую Свіслач, што пад драўляным мастом, паўз электрастанцыю, ціхенька плыла да гарадскога парку, — гэту Свіслач у граніт? Не Нява ж гэта, не Масква-рака!

Пра Вялікую Айчынную вайну Савецкага Саюза з фашысцкай Германіяй у Амерыцы слухаць не любяць. Вайны той яны не ведаюць. Нездарма дваццацісерыйны фільм «Вялікая Айчынная...» у Амерыцы ішоў пад назваю «Невядомая вайна». Наша вайна з фашызмам ім не вядомая. І не цікавая. Напалоханыя хлусліваю прапагандаю, яны баяцца той вайны, якая ім нібыта пагражае ад рускіх.

Сёння Свіслач нібы век цячэ праз горад у граніце, маладое пакаленне і не памятае яе іншую.

На вуліцах Нью-Йорка я бачыла абадраных, бяздомных людзей, якія начуваюць у скверыках на лаўках, на зямлі. Я бачыла стомленыя твары, непрыкаяныя постаці. Наўзброеным вокам было відаць, што амерыканскае грамадства хворае.

Можна ўявіць, які недавер выклікала б у мінчан той пары вестка, што дажывуць яны яшчэ ў Мінску да метро. На такую фантазію былі проста няздатныя.

Дык чаму ж астранамічныя сумы амерыканскага бюджэту ідуць не на лячэнне гэтага грамадства, а на гонку ўзбраення, на выраб новых гатункаў ядзернай зброі, на тое, каб запаліць ракетамі Еўропу?

Новы, светлы, зялёны, прасторны Мінск! Ты мала маеш помнікаў старажытнасці — усё знішчалі на сваім шляху заваёўнікі. Але ты сам — помнік, сам — гістарычны цуд. За такі кароткі прамежак часу ўстаў прыгажуню са сваімі заводамі, фабрыкамі, інстытутамі, школамі, тэатрамі. Ды ці адзін толькі Мінск? Усе беларускія гарады, уся рэспубліка ўстала з попелу і дзень за днём расце, прыгажэе, набіраецца ўсё большай магутнасці. І, вядома, наўрад ці пад сілу было б гэта нам, беларусам, без братаў дапамогі іншых савецкіх рэспублік, без нашага Саюза непарушнага, шэсцьдзсят год існавання якога мы адзначаем сёлета. Мы,

Хто ж пагражае міру?

У дзень Першамая працоўныя ўсяго свету выйдуць на вуліцы, каб выказаць пратэст супроць ядзернай зброі, супроць ракет блізкага і далёкага дзеяння, супроць вайны.

І савецкія людзі будуць у першых шэрагах гэтага шэсця, шэсця за мір, за права жыць.

ВЫНІКІ КОНКУРСУ

Кінастудыя «Беларусьфільм» сумесна з Саюзам пісьменнікаў правяла закрыты конкурс на лепшы літаратурны сцэнарый мастацкага фільма на тэму «Наш сучаснік».

Для ўдзелу ў конкурсе былі запрошаны 53 беларускія пісьменнікі, якія спрабуюць свае творчыя сілы ў кіно. На прапанову аргкамітэта адгундулася 26 чалавек. Імі былі прадстаўлены ў тэрмін заяўкі на лі-

таратурныя сцэнарыі. На пасяджэнні аргкамітэта і журы было адабрана 14 лепшых у мастацкіх адносінах заявак. Іх аўтары былі дапушчаны да далейшага ўдзелу ў конкурсе.

Журы прысудзіла першую прэмію А. Дудараву за сцэнарый «Белыя росы», другую — В. Казыню за сцэнарый «Сад», трэцюю — А. Кудраўцаву за сцэнарый «Іван». Дзве заахвочвальныя прэміі былі прысу-

джаны К. Губарэвічу і Г. Бураўкіну за сцэнарыі «Ягорыха» і «Калі яблык не падаюць».

Да пастаноўкі «Белых рос» прыступае І. Дабралюбаў, над кінаварыянтам «Сад» працуе рэжысёр В. Чацверыноў. Рыхтуецца да здымак тэлевізійнага фільма «Іван» малады рэжысёр В. Дудзін.

Л. ПІНЧУК.

Ля берагоў возера Друцкай сустрэкаюцца землі трох братніх рэспублік — Савецкай Беларусі, Савецкай Латвіі і Савецкай Літвы. Цудоўная прырода гэтых мясцін, хоць зямля тут ніколі не пясціла арагата шчодрым ураджаем. Здаўна жылі каля гэтага возера людзі працавітыя, вялікага сэрца, глыбокіх пачуццяў — літоўцы, беларусы, латышы. Жылі яны як таварышы, браты, сябры, хоць доўгія гады падзялялі іх дзяржаўныя межы і нацыянальная адасобленасць. Толькі Савецкая ўлада ліквідавала гэтыя штучныя бар'еры, стварыла ўмовы, калі жыхары гэтых мясцін змаглі падаць адзін аднаму руку дружбы, раскрыць адзін перад адным свае сэрцы.

Аціхла наваліца другой сусветнай вайны, вецер развёў попел пажараў, і на берагах возера чуўся ўжо не грукат танкаў, а гул трактароў. Тады латышы, беларусы і літоўцы, якія жылі ў акрузе, вырашылі сумесна пабудаваць гідрэлектрастанцыю. Назвалі яе імем Дружбы народаў.

Праз дваццаць гадоў пасля таго, як працавітыя рукі калгаснікаў трох рэспублік перакрылі ручай, што цячэ ў Друцкай, у калгасе імя Адама Міцкевіча, на беразе мора, сабраўся вялікі атрад журналістаў Беларусі і Прыбалтыкі, каб падзяліцца сваімі задумамі, ідэямі, планами.

Гасцямі лагера журналістаў былі вядомы латышскі пісьменнік Жан Грыва, інтэрбрыгадавец, які змагаўся на франтах грамадзянскай вайны ў Іспаніі, і лаўрэат Ленінскай прэміі Эдуардас Межэлайціс, які правёў у гэтых мясцінах не адзін месяц разам з будаўнікамі гідрэлектрастанцыі і напісаў туды сваю «Паэму братэрства».

— Тут, у гэтых мясцінах, — усхвалявана расказваў ён удзельнікам сустрэчы, — нарадзіўся раман таленавітага беларускага пісьменніка Пятруся Броўкі «Калі зліваюцца рэкі», мая «Паэма братэрства», тут у мяне пачалі фармі-

публіцы ў 133 разы. Сёння ў нас на душу насельніцтва выпрацоўваецца ў сярэднім на 3300 кілават-гадзін у год, г. зн. столькі ж, колькі ў Італіі. Непадалёк ад электрастанцыі «Дружба народаў» узводзіцца цяпер Ігналінская атамная электрастанцыя. Хутка будзе пушчаны яе першы рэактар магутнасцю 1,5 мільёна кілават. Рэактараў такой магутнасці пакуль яшчэ няма ў свеце.

Я стаю ля каменя, які быў урачыста, пад гукі аркестра,

кавалі падглубавую ваду. Затым катлан стаў памяншацца — запаўняцца тысячамі тон бетону. Цяпер тут узвышаецца жалезабетонная гара, якая сваімі абрысамі нагадвае крэпасць.

Атамная электрастанцыя ў Літве расце не на пустым месцы. Гэта не будзе азіс у пустыні. У пасляваенныя гады ў Савецкай Літве пабудаваны 222 буйныя прадпрыемствы, 700000 новых кватэр. Сёння прамысловасць рэспублікі за тыдзень выпускае столькі пра-

атмосферы, аддаленасці ад Зямлі і іншых характарыстык. Праз тэлескоп назіраюць вучоныя за Сусветам, у нетрах якога схавана вялікае мноства тайн. Не меней іх закладзена і ў глыбінях атама. Тэлескоп і атамны рэактар створаны ўсё той жа неспакойнай творчай думкай чалавека, яго дапытлівым розумам, яго нястомнай рукой. Усяго некалькі дзесяткаў кіламетраў падзяляюць гаспадароў утаймаванага атама і следкаў Сусвету, але пошукі іх вядуцца ў адным на-

радам прыйшла ў Літву. У родным горадзе Марытэ — Зарасай — стаіць помнік Марытэ Мельнікайтэ, а ў Цюмені яе імем названа адна з самых прыгожых вуліц.

Літву, Беларусь, Заходнюю Сібір збліжаюць не толькі падзвіг адважнай партызанкі, але і мірная стваральная праца нашых дзён. У дзесятай пяцігоддзі ў горадзе Мажэйкай вырасла гіганцкае нафтаперапрацоўчае прадпрыемства. Чорнае золата сюды паступае па нафтаправодзе з Цюмені. Нафта — дарагі карысны выкапень, і выкарыстоўваць яго трэба беражліва. Ігналінская атамная дазволіць эканомію тысяч тон нафты.

Атамны рэактар падобны на шклянку вады, якая сама сабою нагрэецца. Важна ўмець хутка і добра сабраць цяпло, якое выдзяляецца ўнутры рэактара, і ў выглядзе пары перамясціць яго ў турбіны. Атамная энергія можа ў любой колькасці перайсці ў энергію цеплавую. Усё вырашае ўдасканаленне абмену цеплыні. Гэту праблему сумесна з іншымі вучонымі краіны паспяхова вырашае і Інстытут фізіка-тэхнічных праблем энергетыкі Акадэміі навук Літоўскай ССР у Каўнасе.

Я запрашаю чытачоў і ў гэты інстытут. Акадэмік Альгірдас Жукаўскас вядзе мяне ў прасторнае памяшканне, паказвае мадэль элементаў рэактара, расказвае, над якімі праблемамі цеплафізікі працуе калектыў інстытута. Альгірдас Жукаўскас — вядомы вучоны, віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук Літоўскай ССР, член Міжнароднай асамблеі фізікаў-целяэнергетыкаў. Ён з'яўляецца таксама навуковым кіраўніком гэтага інстытута.

Праз акно ў лабараторыю ўпаў прамень сонца. Сонца — маці ўсіх відаў энергіі, што існуюць на нашай планеце. Пакуль яно свеціць і чалавек думае — нашай планеце не пагражаюць невырашальныя энергетычныя праблемы.

Я гутару з першым сакратаром Ігналінскага райкома партыі Казімерасам Каснікаўскасам.

— Мы ганарымся тым, што адначасова з будаўніцтвам атамнага гіганта ў нашым раёне нарадзіўся і першы ў рэспубліцы Нацыянальны парк, — гаворыць ён. — Атамная электрастанцыя спрасавана на невялікай тэрыторыі. Нацыянальны парк раскінецца на 30000 гектараў.

У горадзе Снечкусе чалавеку жыць зручна і прыемна. У яго тут ёсць усё, што трэба грамадзяніну сацыялістычнай эпохі: прасторнае жыллё, культурна-асветныя ўстановы, спартыўныя пляцоўкі і залы, зоны адпачынку, празрыстае возера і сасновы бор...

Вядомы амерыканскі публіцыст Вільям Памрой, з якім мне нядаўна давялося разам падарожнічаць па Літве, пакідаючы Вільнюс, сказаў: «Савецкая Літва — адна з самых цудоўных кветак у букете савецкіх рэспублік».

...Хутка заб'ецца сэрца атамнага волата — электрастанцыя дасць першы ток.

Сонца ўжо зайшло за сасновы бор. Вячэрняя промні асвятляюць толькі макаўкі высотных кранаў. Чую, адчуваю рытм будоўлі.

Альбертас ЛАУРЫНЧУКАС

пастаўлены пяць гадоў назад. Што азначае пяць гадоў для каменя? Пацягнуў толькі высечаны на ім надпіс. Пяць гадоў назад горад існаваў толькі на чарчыхах. Цяпер яго светлыя вокны глядзяць на стромкія сосны і возера.

Зазірнем у адну з кватэр. Тут жывуць Анутэ і Аляксей Сідаравы. Яна нарадзілася і вырасла на зямлі Ігналіны, ён — родам з Беларусі, з Віцебска, працуе машыністам экскаватара. Сустрэліся, пакахалі адзін аднаго, пажаніліся. Гэта першыя жыхары горада — ім выдзелены ордэр на кватэру, і нумар гэтага ордэра — 1. У Сідаравых ёсць сын Андрус, які ходзіць у дзіцячы сад. У яго і тастрычка ёсць — Анутэ...

Я іду па вуліцах новага элігантнага горада. Спачатку гэты горад не меў назвы. І васьць 26 верасня 1966 года ўказам Прэзідыума Вярхоўнага Савета Літоўскай ССР пасёлак энергетыкаў Ігналінскай атамнай электрастанцыі быў назва-

дукцыі, колькі яе было выпушчана за ўвесь 1940 год. Ніколі раней не мела Літва такога кваліфікаванага рабочага класа, такой колькасці інтэлігенцыі. Яе тавары, вырабленыя ўмелымі рукамі, адпраўляюцца ў 80 краін свету. Хлеббаробы Літвы цяпер выдаюць удвая-ўтрая больш сельскагаспадарчай прадукцыі, чым ў гады буржуазнай улады. У вёсцы працуе 50000 трактароў. Асушана 2,2 мільёна гектараў пераўвільготненых зямель.

Гігант мірнага атама ў Ігналіне расце разам з соснамі і людзьмі. Кіраваць электрастанцыяй будуць людзі адукаваныя, высокакультурныя. Ужо сёння ў горадзе Снечкусе дзейнічае Дом культуры, ёсць кнігарня, бібліятэка, школа. Сюды прыязджаюць са сваімі спектаклямі тэатры, будаўнікі гарадка энергетыкаў удзельнічаюць у мастацкай самадзейнасці. Недалёка ад Ігналінскай атамнай электрастанцыі ў суседнім Малецкім раёне працуе пабудаваная ў гэтай пяцігоддзі абсерваторыя

прамку і мэта ў іх адна: зрабіць наша заўтрашняе жыццё яшчэ больш цудоўным, чым сёння. Гэтыя мэты замацаваны ў нашай Канстытуцыі, у Праграме КПСС, у дакументах партыйных з'ездаў.

Ігналінскі край, які накіраваў свой погляд скрозь тэлескопы ў космас, узводзіць збудаванні будучага стагоддзя, як магнітам прыцягвае да сябе ўсеагульную ўвагу. А мяне ён прыцягвае яшчэ і тым, што мой бацька родам з гэтых мясцін. У дзяцінстве, не выцерпеўшы прыніжанай долі падпаска ў кулака, ён пайшоў шукаць шчасця ў далёкі Пецярбург. Падпасак стаў рабочым Пуцілаўскага завода ўсяго ў трынаццаць гадоў.

— Як жа ты пакінуў бацьку з маці? — папытаўся я, даведаўшыся пра гісторыю яго дзяцінства.

— Дома хлеба не хапала, — адказаў ён.

Усё гэта я разумею, глядзячы, як хлеббаробы тутэйшых мясцін з хлебам-соллю сустракалі першых будаўнікоў электрастанцыі. Хлеб-соль — сімвал гасціннасці. У Літве гэты звычай надзелены тым жа сэнсам, што і ў Расіі.

Чыгуначныя саставы, якія дастаўляюць на будоўлю абсталяванне і матэрыялы, разгружаюцца на станцыі ў Дукшотасе. У гэтым гарадку ёсць дом, дзе ў гады акупацыі гітлераўцы катавалі адважную партызанку Марытэ Мельнікайтэ. Цяпер тут мемарыяльны музей. Дзяўчына загінула, але не выдала таварышаў, не здрадзіла Радзіме. Пасмяротна ёй прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. Калі вораг напаў на нашу краіну, камсамолка Марытэ эвакуіравалася на Усход. Яе, як і тысячы іншых бежанцаў, прытулілі рускія людзі. Дзяўчына працавала ў Сібіры. Яна працавала для фронту — рабіла міны, — але юнае сэрца імкнулася ў родныя мясціны, клікала на барацьбу з акупантамі. Просьба Марытэ была задаволеная — дзяўчына была спушчана з парашутам на беларускую зямлю. Потым з партызанскім ат-

Горад атамабудаўнікоў Снечкус у розных ракурсах.

Фота Р. ЭЙЛЮНАВІЧУСА.

равацца думкі і ідэі, якія потым убачылі свет у кнізе «Чалавек».

Па вытворчасці і выкарыстанні электраэнергіі Літва ў гады панавання буржуазіі займала адно з апошніх месцаў у Еўропе. За гады Савецкай улады, з узвядзеннем Каўнаскай гідрэлектрастанцыі, цеплавой электрастанцыі ў горадзе Электрынай і многіх іншых электрастанцый, вытворчасць гэтай энергіі ўзрасла ў рэс-

ны Снечкусам.

Іду да Друцкай возера. Шэсць гадоў назад тут было чыстае поле. Потым паявіўся катлан — быццам сюды зваліся гіганцкі метэарыт правільнай прамавугольнай формы. Па дне катлана рухаліся ўпартыя бульдозеры, гіганцкімі прыгаршчамі вычэрпвалі грунт волаты-экскаватары, магутныя насосы ад-

Акадэміі навук Літоўскай ССР. Тут астраномы пад кіраўніцтвам прафесара Вітаўтаса Трайжыса распрацавалі новы сусветны прызнаны метада даследавання ўласцівасцей зорак, які атрымаў назву Вільнюскай шматколерайнай фотаметрычнай сістэмы. Метад выкарыстоўваецца для вызначэння па ступені выпраменьвання зорак іх тэмпературы, папярочнага сячэння, масы, узросту, утрымання металаў у

У нашай краіне выходзіць шмат газет. На розных мовах народаў СССР. Свае газеты маюць дзеці, юнакі, дарослыя. Навукоўцы, эканамісты, дзеячы культуры і асветы, тэхнічныя работнікі, працаўнікі сель-

ную інфармацыю.

Узровень, аўтарытэт «Правды» высокі. Усе яе 70 гадоў. З 22. 4 (5.5) 1912 года, калі пры непасрэдным удзеле У. І. Леніна, пры падтрымцы пеярбургскіх рабочых выйшаў яе першы нумар. Вялікі правадыр

цы на сацыялістычную рэвалюцыю, вяла непрымірымую барацьбу з царскім урадам, эксплуатацарамі, з шавіністамі, нацыяналістамі, меншавікамі, эсэрамі, трацкістамі, апартуністамі розных колераў.

Нялёгка, нават цяжка было

шкодзіў, граміў яе, змушаючы да падпольнай і канспіратыўнай дзейнасці.

Прыемна адзначыць той факт, што з самага пачатку «Правда» шырока распаўсюджвалася і ў Беларусі, мела тут сваіх чытачоў, карэспандэнтаў, змяшчала разнастайныя матэрыялы пра жыццё беларускага народа, давала ацэнку падзеям, што тут адбываліся, адыграла выключную ролю ў перамозе на Беларусі ідэй сацыялізму, Кастрычніцкай рэвалюцыі, станаўленні бальшавіцкага друку.

Пасля перамогі Вялікага Кастрычніка «Правда» па закліку партыі мабілізоўвала працоўных для абароны сацыялістычнай рэвалюцыі, Радзімы, для пабудовы новага ладу, для згуртавання народаў СССР у змаганні супраць фашысцкай агрэсіі, для аднаўлення разбуранай гаспадаркі. Вялікая роля «Правды» ў справе падтрымкі рэвалюцыйных працаў саў ва ўсім свеце. Сёння гэтая газета — авангард нашага і ўсяго камуністычнага друку. Яе святло, яе магутныя праменні паказваюць дарогу наперад, да светлай будучыні.

Я, да слова, з цікавасцю чытаю яе перадавіцы, дзе заўсёды ідзе прынцыповая гаворка пра найбольш важныя і складаныя патрэбы, праблемы нашага грамадства, і інфармацыя пра ход спраў у сельскай гаспадарцы, прамысловасці ўсіх нашых саюзных рэспублік, і артыкулы пра ўнутрыпартыйнае жыццё, па тэарэтычных пытаннях марксісцка-ленінскай тэорыі, савецкага будаўніцтва, пра навіны, праблемы навукі, культуры, асветы, крытычныя

выступленні па недахопах, што яшчэ, на жаль, маюць месца ў нашым жыцці. Слова старэйшай нашай газеты ў гэтым сэнсе заўсёды справядлівае і прынцыповае. Яно — прыклад, як трэба заўсёды ўважаць сваё слова, быць спагадным, шчырым, сумленным, прынцыповым, нецярпімым да антыподаў камуністычнай маралі. «Правда» ахвотна прадастаўляе свае старонкі для сур'ёзнай размовы самым разнастайным аўтарам: ветэранам Камуністычнай партыі, грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў, вядомым нашым вучоным, пісьменнікам, эканамістам, дзеячам тэатра і кіно, перадавікам вытворчасці і сельскай гаспадаркі, рабочым, калгаснікам, буйным партыйным і дзяржаўным дзеячам сацыялістычных краін, якія выносяць на суд чытачоў самую хваляючыя пытанні сённяшняга нашага жыцця.

Я, як і кожны чытач, з асаблівай цікавасцю чытаю і матэрыялы, прысвечаныя міжнароднаму жыццю. «Правда» разнастайна і дасведчана інфармуе пра жыццё сацыялістычных краін, народаў, што сталі на шлях самастойнага развіцця, пра барацьбу працоўных капіталістычнага свету за свае правы, выкрывае мілітарысцкую палітыку буржуазных урадаў, што імкнуцца да ўзвышэння напружанасці, нагнятання гонкі ўзбраенняў.

Праўда. Так, праўду і толькі праўду нясе ўсяму свету газета, пад загалюкам якой стаіць: орган Цэнтральнага Камітэта КПСС. Высокая адказнасць, высокае прызнанне!

Генрых ДАЛІДОВІЧ.

ТРЫБУНА МІЛЬЁНАУ

скай гаспадаркі, медыкі, вайскоўцы, спартсмены... Адным словам, кожны савецкі чалавек, адпаведна свайму ўзросту, адукацыі, прафесіі, запатрабаванням, мае бліzkую, неабходную сабе газету.

«Правда» — універсальная газета. Яна — як для самага шырокага кола чытачоў, так і для кожнага зацікаўленага чытача паасобку. Яна і для партыйных, савецкіх, прафсаюзных, камсамольскіх работнікаў, і для вучоных, пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў, дзеячаў тэатра і кіно, і для камандзіраў вытворчасці, і для рабочых, і для хлебарабаў, і для салдат і афіцэраў, работнікаў правапарадку, і для нашай моладзі... Кожны чытач, беручы ў рукі «Правду», можа атрымаць для сябе самую разнастайную, багатую і даступ-

працоўных быў не толькі яе натхняльнікам, заснавальнікам, але і актыўным аўтарам. Ён друкаваў на старонках газеты свае артыкулы па важнейшых пытаннях рэвалюцыйнага руху, ідэалогіі, партыйнай работы. Актыўнымі супрацоўнікамі «Правды» былі і іншыя выдатныя камуністы-ленінцы. У свой час аддзелам літаратуры тут загадваў пачынальнік метаду сацыялістычнага рэалізму Максім Горкі. Мелі цесную сувязь з газетай і многія вядомыя пісьменнікі (сённяшнія, у тым ліку і беларускія, таксама не выключэнне).

З самага пачатку «Правда» зарэкамендавала сябе баявым органам друку. Яна страсна прапагандавала марксісцка-ленінскія ідэі, стала трыбунай бальшавікоў, арганізатарам рабочых, сялян, салдат, інтэліген-

«Правде». Царызм, баючыся яе смелага і праўдзівага голасу, вялікага ўплыву, жорстка праследаваў яе, за 2 гады і 3 месяцы 8 разоў закрываў яе, змушаў да выхаду пад рознымі назвамі, а 8 (21). 7. 1914 года зусім забараніў яе. Выпуск «Правды» быў адноўлены толькі пасля Лютаўскай рэвалюцыі. З красавіка 1917 года «Правда» пачала выходзіць зноў на чале з У. І. Леніным, які ў гэты час вярнуўся ў Расію пасля доўгай эміграцыі. Да кастрычніка ён апублікаваў на яе старонках каля 170 работ, у тым ліку славетныя Красавіцкія тэзісы, што далі вычарпальную ацэнку эпохі, падзей у свеце і ў Расіі, вызначылі шляхі далейшай рэвалюцыйнай барацьбы. Часовы ўрад, як і царызм, таксама сустрэў выхад пралетарскай газеты ваража, усяляк

ПІСЬМЕННІК, КНИГА, ЖЫЦЦЁ

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» — адно з маладзейшых сярод дзесяці выдавецтваў нашай рэспублікі. У сакавіку яму споўнілася ўсяго толькі дзесяць гадоў. Але ўжо на яго базе летась

зборнік вершаў Максіма Багдановіча «Вянок» — адзіная прыжыццёвая кніга вялікага беларускага паэта. Як да каштоўнай рэліквіі могуць дакрануцца цяпер да гэтага выдання тысячы сучасных чытачоў, ведаючы, што якраз такое самае выданне любоўна трымаў у сваіх руках невылечна хворы геніяльны юнак Максім, які напісаў пра гэта наступныя радкі:

Асобна трэба адзначыць кнігі выбраных твораў вялікіх песняроў зямлі беларускай Янкi Купалы і Якуба Коласа. Выдавецтва паставіла перад сабой мэту, каб кожнае юбілейнае выданне гэтых волатаў беларускай літаратуры было б і выдатнай выдавецкай з'яваю. І вось сапраўды двухтомнік твораў Купалы і Коласа ў перакладзе на рускую мову адзначаны найвышэйшым дыпламам названага конкурсу — дыпламам імя Францыска Скарыны.

Нямала цікавых выданняў атрымае наш чытач і ў 1982 годзе. А гэты год для нас, выдаўцоў, вельмі адказны, бо на яго прыпадаюць такія вялікія падзеі, як 60-годдзе ўтварэння СССР, 100-годдзья юбілеі класікаў беларускай літаратуры Янкi Купалы і Якуба Коласа.

Тэмы ўтварэння Саюза ССР, барацьбы за станаўленне і ўмацаванне Савецкай улады, аховы і памнажэння заваёў савецкіх народаў, умацавання інтэрнацыянальных сувязей і дружбы паміж імі раскрываюцца ў шматлікіх творах беларускіх празаікаў і паэтаў.

Народны пісьменнік Беларусі І. Шамякін прысвяціў свой новы раман «Петраград — Брэст» складанаму перыяду ў гісторыі першай сацыялістычнай дзяржавы ў свеце — перыяду заключэння Брэсцкага міру. У цэнтры рамана — вобраз У. І. Леніна на фоне шырокай панарамы міжнародных і ўнутраных падзей таго часу.

Знамянальнай даце ў жыцці краіны прысвячаюць новыя кнігі паэзіі лаўрэаты Дзяржаўнай прэміі БССР Р. Барадулін («Паэма прызнання», на рускай мове) і А. Вялюгін (кніга паэм «Я зоры сцерагу»).

Пра кантакты беларускай літаратуры і культуры з літаратурамі і культураў народаў СССР напісаў цікавую кнігу пісьменнік і вучоны В. Рагойша. Кніга так і называецца — «Кантакты».

Значнае месца ў сёлетніх нашых планах займаюць кнігі пра гераізм савецкіх людзей у гады Вялікай Айчыннай вайны. Гэтай невычэрпнай тэме беларускай літаратуры прысвечаны раманы Б. Сачанкі «Вялікі лес» і А. Савіцкага «Літасці не чайкай», аповесці А. Карлюка, Н. Перкіна, М. Шумава і іншыя.

У чарговых тамах збораў твораў пе-

равыдаюцца добра вядомыя савецкім і замежным чытачам ваенныя аповесці народнага пісьменніка Беларусі В. Быкава — «Воўчын зграя», «Круглянін мост», «Пайсці і не вярнуцца», «Праклятая вышыня» і іншыя, а таксама «Хатынская аповесць» А. Адамовіча, «Сасна пры дарозе» І. Навуменкі, а ў рускамоўнай серыі «Бібліятэка беларускага рамана» — «Сустрэчы на ростанях» А. Кулакоўскага.

Да юбілеяў Янкi Купалы і Якуба Коласа выходзіць на беларускай і рускай мовах некалькі зборнікаў і твораў, мастацкія і літаратурна-навуковыя кнігі пра іх жыццё і творчасць, успаміны. Цікавым выдавецкім сувенірам будзе кніга пад назвай «А хто там ідзе?». У ёй публікуецца верш вялікага Купалы на васьмідзясці дзвюх мовах народаў свету; змешчаны выказванні пра гэты твор вядомых дзеячаў літаратуры і культуры. Гэтая падарункавая кніга аформлена каларовымі рэпрадукцыямі з карцін купалаўскага цыкла, створанага народным мастаком СССР М. Савіцкім, а таксама шматлікімі партрэтамі і фотаздымкамі.

Аматары мініяцюрных выданняў будуць мець магчымасць узбагаціць свае калекцыі дзвюма прыгожымі мініяцюрамі з твораў абодвух нашых славетных юбіляраў.

Безумоўна, зацікавіць шырокага чытача і спецыялістаў праца доктара філагічных навук М. Мушынскага «Летапіс жыцця і творчасці Якуба Коласа». У гэтай рупліва падрыхтаванай кнізе дзень за днём асветляюцца найбольш значныя падзеі і факты асабістага жыцця, літаратурнай, грамадскай і навуковай дзейнасці народнага песняра, паказваюцца яго асяроддзе.

Упершыню будзе выдадзена мастацкая біяграфія вялікага Купалы. «Як агонь, як вада» — так называў сваю кнігу вядомы беларускі паэт і вучоны А. Лойка. Кнігай зацікавілася таксама і маскоўскае выдавецтва «Молодая гвардыя», якое ўключыла яе ў сваю шырока вядомую серыю «ЖЗЛ».

Перавыдаецца сёлета і цікавая кніга старэйшага беларускага паэта М. Лужа-

(Заканчэнне на стар. 6).

«МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА» — ЧЫТАЧАМ

было створана яшчэ адно новае выдавецтва. Яно атрымала назву «Юнацтва», што адпавядае зададзенай яму спецыялізацыі па выпуску кніг для дзяцей і моладзі.

Такім чынам, мінулы год можна лічыць пераломным для нашага выдавецтва. З удакладненнем профілю яго дзейнасці значна палепшыліся магчымасці выпуску арыгінальнай беларускай прозы, паэзіі і драматургіі, кніг па літаратурна-навуковым і крытычным, перакладных твораў з літаратуры народаў СССР і замежных краін, а таксама падпісных і серыйных выданняў і перавыданняў.

Амаль па кожным з гэтых раздзелаў за адзін толькі мінулы год атрымаўся адчувальны прырост як па назвах выдадзеных кніг, так і па агульным іх тыражы. У цэлым было выпушчана 166 назваў кніг тыражом 6762 тысячы экзэмпляраў (прыкладна на 11 мільёнаў рублёў).

Упершыню за ўсю гісторыю беларускага кнігавядання быў ажыццёўлены выпуск факсімільнай кнігі. Ёю з'явіўся вельмі прыхільна сустрэты чытачамі

У краіне светлай, дзе я ўміраю,
У белым доме ля сінняй бухты,
Я не самотны, я кнігу маю
З друкарні пана Марціна Кухты.

За ўзнаўленне гэтага выдання калектыў выдавецтва прысуджаны спецыяльны дыплом рэспубліканскага конкурсу «Мастацтва кнігі-81».

І яшчэ адна кніга з нашае неўміручае спадчыны высока ацэнена як чытачамі, так і спецыялістамі-кнігазнаўцамі. Гэта новае выданне цудоўнай паэмы нашага славагэта земляка Міколы Гусоўскага «Песня пра зубра», створанай яшчэ ў эпоху еўрапейскага Адраджэння. Гэта кніга адзначана дыпламам 1-й ступені.

Апрача таго, яшчэ 12 нашых кніг выдання мінулага года атрымалі высокія ўзнагароды. Сярод іх таленавіта аповесць А. Адамовіча «Карнікі», выдадзеная ў выдатным афармленні мастака Арлена Кашкурэвіча, двухтомнік выбраных твораў Н. Гілевіча, кнігі В. Віткі «Случчына», А. Кулакоўскага «Васількі», Л. Дайнекі «Запомнім сябе маладымі», зборнік «Дзень паэзіі-81» і іншыя.

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

Пастанова ЦК ВКП(б) адначыла пачатак новага этапу ў развіцці савецкай літаратуры і мастацтва на шляхах сацыялістычнага рэалізму, у кансалідацыі і згуртаванні ўсіх творчых сіл на аснове прынцыпаў партыйнасці і народнасці. Да 1932 г. савецкая літаратура, у тым ліку і беларуская, прайшла важны этап свайго станаўлення.

Пасля Вялікага Кастрычніка, у пераходны перыяд 20-х гадоў ва ўсіх савецкіх літаратурах складваўся і выкрystalізоўваўся метад сацыялістычнага рэалізму; у літаратурах, раней адсталых па аб'ектыўных гістарычных прычынах, наглядася «паскоранае развіццё», «дагон», «падцягванне» да ўзроўню вялікай рускай літаратуры. На ўдзячнай глебе сацыяльнага і нацыянальна-культурнага будаўніцтва з'яўляліся і хутка сталелі сапраўды народныя таленты.

У станаўленні беларускай савецкай літаратуры важную ролю адыграла масавая арганізацыя «Маладняк» (заснавана ў 1923 г.), наогул літаратура маладых, тых, хто быў узгадаваны і акрылены рэвалюцыяй. Іменна ў першай палавіне 20-х гадоў апублікавалі свае творы, а то і зборнікі такія паэты і празаікі, як А. Александровіч, А. Бабарэка, С. Баранавых, І. Барашка, А. Вольны, П. Галавач, А. Дудар, А. Знонак, В. Каваль, Т. Кляшторны, Ю. Лявонны, В. Маракоў, Б. Мікуліч, Р. Мурашка, Л. Калюга, Я. Нёманскі, М. Нікановіч, Я. Пушча, Я. Скрыган, В. Стэшэўскі, П.

Трус, У. Хадька, С. Хурсік, Н. Чарнушэвіч, Х. Шынклер, А. Якімовіч і інш. У гэты ж час прыйшлі ў літаратуру вядомыя нашы пісьменнікі К. Крапіва, М. Лынькоў, К. Чорны, М. Зарэцкі, У. Дубоўка, за імі трохі пазней П. Броўка, П. Глебка і інш. Усе яны разам з Я. Купалам, Я. Коласам, З. Бядулем, Ц. Гартным, М. Гарэцкім сталі

разам выяўлялі светаадчуванне і светаразуменне свайго пакалення. Такая паэзія тады была жыццёвай і неабходнай, яна захапляла, жыла ў сэрцах і душах моладзі.

Беларуская літаратура, абпіраючыся на нацыянальныя традыцыі, раўняючыся на рускую і іншыя літаратуры наро-

дзі, канкрэтызаваўся, набываў больш выразныя абрысы сацыяльны і эстэтычны ідэал пісьменнікаў. Іншым станаўіўся сам характар народнасці літаратуры, бо цяпер інтарэсы народа, яго спрадвечныя мары аб свабодзе, роўнасці, вольнай працы ажыццяўляліся на дзяржаўным узроўні Савецкай уладай. Прынцыпы народнасці і партыйнасці пачалі збліжацца, узаемадзейнічаць.

Сваю ролю ў развіцці беларускай літаратуры адыграў не толькі «Маладняк», але і арганізацыі «Польмя», «Узвышша», БелАПП. Аднак побач з творчымі пошукамі, сапраўды творчымі саборніцтвам часам выяўляліся праявы ідэалагічнай барацьбы, нездаровыя тэндэнцыі групаўшчыны, зласлівых паскокаў і разнаснай крытыкі, імкненні прысвоіць сабе права адміністрацыі, камандаваць, выносіць суровы прысуд пісьменнікам іншай арганізацыі ад імя пралетарыяту і партыі. Асабліва гэта было характэрна для прадстаўнікоў БелАППа.

Усе сумленныя пісьменнікі пачыналі разумець неабходнасць новага арганізацыйнага фармалення. Выказваліся думкі аб магчымасці стварэння адзінага Саюза савецкіх пісьменнікаў. Па ініцыятыве Ц. Гартнага яшчэ ў 1927 г. («Савецкая Беларусь», 1927, 29 савкавіка) адбыўся агульны сход пісьменнікаў Беларусі, на якім стаяла пытанне аб ўсебеларускай асацыяцыі або ўсебеларускім саюзе пісьменнікаў.

23 красавіка 1932 г. была прынята пастанова ЦК ВКП(б) «Аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый». У ёй адзначалася, што пасля Вялікага Кастрычніка

ЗГУРТАВАННЕ ТВОРЧЫХ СІЛ

ДА 50-ГОДДЗЯ ПАСТАНОВЫ ЦК ВКП(б)
«АБ ПЕРАБУДОВЕ ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІХ АРГАНІЗАЦЫЙ»

заснавальнікамі беларускай савецкай літаратуры.

Доўгі час маладая паэзія першай палавіны 20-х гадоў слаба ўлічвалася пры разглядзе літаратурнага працэсу, бо яна лічылася залішне абстрактнай, рытарычнай, «бурапеннай». Сапраўды, шмат у чым гэта так. Але разгляд любой з'явы мінулага патрабуе, апрача сучасных ідэяна-эстэтычных крытэрыяў, канкрэтна-гістарычнага падыходу.

Рамантычна-абагульненасць ўспрыняцце жыцця, узніслае пачуццё, маладая радасць, радасць перамогі ў рэвалюцыі і грамадзянскай вайне былі ўсеагульнымі для працоўнай моладзі. Па сутнасці, паэты ў рамантызавана-абагульненых воб-

даў СССР, уваходзіла ў агульнае рэчышча савецкай літаратуры, выпрацоўвала важнейшыя прынцыпы літаратуры сацыялістычнага рэалізму. І ўсё ж станаўленне ў беларускай літаратуры метаду сацыялістычнага рэалізму, выпрацоўка яго галоўных метадалагічных прынцыпаў (народнасць, партыйнасць, гістарызм), складанне канцэпцыі героя ў адпаведнасці з новым сацыяльным і эстэтычным ідэалам адбываліся паступова, са сваімі асаблівасцямі і складанасцямі. Таму не толькі першая палавіна, а і ўсё 20-я гады — гэта час інтэнсіўных пошукаў новага мастацтва, новага героя, новага метаду. Тут, на скрыжаванні самых розных тэндэнцый, і выкрystalізоўваўся метад са-

скачок ад аднаго стану да другога, якасна новага. Наватарства ў літаратуры заўсёды грунтуецца на прагрэсіўных традыцыях. Вядома, рэвалюцыя паскорыла, зрабіла больш інтэнсіўнымі наватарскія пошукі, адкрыла вялікія магчымасці ў выпрацоўцы новага метаду — метаду сацыялістычнага рэалізму. І тым не менш патрэбен быў пераходны перыяд, каб канчаткова выпрацаваць і замацаваць у мастацкай практыцы галоўныя эстэтычныя прынцыпы новага метаду.

Паступова, разам з усвядомленым засваеннем законаў гістарычнага развіцця, марксісцкай пралетарскай ідэалогіі, палглыблялася ў літаратуры пачуццё гістарызму, перспекты-

качак ад аднаго стану да другога, якасна новага. Наватарства ў літаратуры заўсёды грунтуецца на прагрэсіўных традыцыях. Вядома, рэвалюцыя паскорыла, зрабіла больш інтэнсіўнымі наватарскія пошукі, адкрыла вялікія магчымасці ў выпрацоўцы новага метаду — метаду сацыялістычнага рэалізму. І тым не менш патрэбен быў пераходны перыяд, каб канчаткова выпрацаваць і замацаваць у мастацкай практыцы галоўныя эстэтычныя прынцыпы новага метаду.

Паступова, разам з усвядомленым засваеннем законаў гістарычнага развіцця, марксісцкай пралетарскай ідэалогіі, палглыблялася ў літаратуры пачуццё гістарызму, перспекты-

«МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА» — ЧЫТАЧАМ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

ніна «Колас расказвае пра сябе».

Вядома, наша выдавецкая праграма складаецца не з адных толькі юбілейных выданняў. Сёлета ўбачаць свет многія арыгінальныя кнігі прозы, паэзіі, драматургіі, крытыкі і літаратуразнаўства.

Перш за ўсё трэба назваць таленавіты твор У. Караткевіча — раман «Леаніды не вернуцца да зямлі». Думаецца, гэта будзе добры падарунак чытачам. Неўзабаве выйдзе і новая кніга А. Жука. У яе аўтар уключыў тры апавесці. Кніга называецца «Паліванне на Апошняга Жураўля».

Тонкі знаўца і выдатны майстар слова, пісьменнік і вучоны Ф. Янкоўскі таксама выпускае новую кнігу. Яе складаюць невялічкія апавяданні, абразкі, у якіх сапраўды «словам цесна, а думкам прасторна». Кніга называецца «І за гароў пакланюся».

Людзям нашых дзён, іх справам прысвечаны раманы «Непрыкаяны маладзік» А. Асіпенкі, «Баргузінскае лета» А. Масарэнкі, кнігі апавесцей і апавяданняў «Пуд жыта» М. Гіля, «Мой дождж» А. Каштанава, «Траса» А. Сопата і іншыя.

З іншых твораў арыгінальнай прозы варта адзначыць раманы В. Адамчыка «Год нулявы», прысвечаны жыццю заходнебеларускай вёскі на крутым сацыяльна-палітычным пераломе; «Вам — заданне» М. Чаргінца.

Добра, на наш погляд, прадстаўлена ў нашым плане паэзія. Тут мы бачым новыя зборнікі В. Зуёнка, М. Ароўкі, С. Грахоўскага, А. Бачылы, а таксама не апублікаваныя яшчэ зборнікі вершаў П. Броўкі і А. Пысіна.

Выдавецтва азнаёміць шырокага чытача і з шэрагам новых імёнаў у нашай літаратуры, творы якіх будуць выдадзены па серыях «Першая кніга прозы» і «Першая кніга паэзіі».

Сёлета, як ніколі дагэтуль, багата прадстаўлены ў нас літаратуразнаўства і крытыка. Чытач зноў сустрэнецца з творами вядомых беларускіх літаратуразнаўцаў, з іх новым словам пра нашу сучасную літаратуру і яе мінулае, пра выдатных яе прадстаўнікоў. З такімі працамі выступаюць В. Вітка, Н. Гілевіч, У. Калеснік, Ю. Канэ, Г. Кісялёў, А. Мальдзіс, Р. Семашкевіч.

Мы прапануем шырокаму чытачу кнігу ўспамінаў пад назваю «Песня на ўсё жыццё» — пра выдатнага дзеяча беларускай культуры Рыгора Раманавіча Шырму. Кнігу склалі ўспаміны П. Броўкі, М. Танка, Я. Брыля, І. Лучанка і іншых.

У 1982 годзе будуць завершаны выданні чатырохтомных збораў твораў лаўрэатаў Дзяржаўнай прэміі СССР В. Быкава і П. Панчанкі, выйдзе чарговыя тамы збораў твораў І. Мележа, А. Адамчыка, І. Навуменкі.

Сёлета наш чытач упершыню атрымае найбольш поўнае выданне творчай спадчыны аднаго з заснавальнікаў бе-

ларускага савецкага тэатра, цікавага празаіка, драматурга У. Галубка. Выйдуць таксама перавыданы твораў вядомых паэтаў і празаікаў, як напрыклад, Я. Пушчы, А. Іверса, Д. Кавалёва, М. Калачынскага, П. Макаля, А. Васілевіча, А. Русецкага, Р. Сабаленкі, Т. Хадкевіча і іншых.

Як і ў папярэднія гады, частку нашых выданняў будзем выпускаць у розных серыях, як «Распуліка. Час. Людзі» — творы пісьменніцкай публіцыстыкі пра нашу сучаснасць; «Бібліятэка беларускай прозы», «Беларускі раман», «Бібліятэка беларускай паэзіі», а таксама дзве серыі перакладных твораў на рускую мову — «Бібліятэка беларускага романа», «Бібліятэка беларускага раману». Паэзія іншых народаў таксама вылучана ў асобныя серыі — «Паэзія народаў СССР» і «Паэзія народаў свету».

Трэба сказаць, што ў выдавецтве ў апошні час ажыццёлены важныя меры па палепшэнні выпуску перакладной літаратуры. Па-першае, замест адной рэдакцыі, якая займалася падрыхтоўкай яе, створаны дзве — рэдакцыя літаратуры народаў СССР і рэдакцыя перакладной замежнай літаратуры. Па-другое, з гэтага года пачне выходзіць яшчэ адзін альманах перакладаў. Ён атрымае назву «Братэрства», бо створаны ў юбілейны для Савецкай дзяржавы год і разлічаны выключна на публікацыю перакладаў з літаратур народоў СССР. Вядомы чытачам альманах «Далгляды» будзе надалей складацца толькі з перакладных твораў пісьменнікаў замежных краін.

Усё гэта будзе спрыяць пашырэнню сувязей беларускай літаратуры з літаратурамі савецкімі і замежнымі.

У 1982 годзе ў перакладзе на беларускую мову выйдзе раманы Міколы Алейніка (Украіна), Вітаўтаса Бубніса (Літва), Лео Метсара (Эстонія), Мікалая Шундзіка (РСФСР), зборнікі вершаў Хута Берулавы (Грузія), Мірзы Турсун-Задэ (Таджыкістан), грунтоўная анталогія латышскай паэзіі. Ды ў зборніку «Братэрства» ў дадатак да гэтага будзе надрукавана малая твораў прадстаўнікоў савецкай літаратуры.

З твораў замежнай літаратуры будуць выдадзены: шэдэўр класіка польскай паэзіі А. Міцкевіча «Пан Тадэвуш» у пе-

ракладзе Я. Семяжона; зборнік вершаў Райнера Марыя Рільке — пераклад з нямецкай В. Сёмухі; зборнік польскага сучаснага апавядання ў перакладзе Я. Брыля, а таксама апавяданні славацкіх пісьменнікаў, раман «Чалавек сярод пяскаў» французскага празаіка Жана Жубера і інш. Гэтымі днямі ўбачыць свет дакументальны раман Вольфганга Нойгаўса «Канец аперацыі «Штэрнлаўф», прысвечаны нямецкаму антыфашысту, Герою Савецкага Саюза Фрыцу Шменкелю, імя якога ўвекавечана ў сталіцы Беларусі Мінску. У серыі «Паэзія народаў свету» ўжо выйшаў чудаўны зборнік твораў слаўтага паэта, нацыянальнага героя Балгарыі Ніколы Вапцарава «Песня пра чалавека». Укладальнікам, перакладчыкам і аўтарам прадмовы да гэтага зборніка з'яўляецца выдатны знаўца балгарскай літаратуры і культуры Ніл Гілевіч. Ганарар за падрыхтоўку гэтай кнігі Н. Гілевіч цалкам перадаў у Фонд міру. Зазначым, што ў 1953 годзе мужнаму паэту-грамадзяніну Ніколу Вапцарава пасмяротна была прысуджана Міжнародная прэмія міру.

У 1982 годзе ўпершыню ўбачыць свет новы наш штогадовы альманах «Спадчына». У ім будзем публікаваць арыгінальныя даследаванні, архіўныя знаходкі, дакументы і ўспаміны пра людзей, якія пакінулі яркі след у беларускай культуры, літаратуры, мастацтве. Там будуць таксама змяшчацца нанова знойдзеныя невядомыя ці мала вядомыя сучаснаму чытачу іх творы.

Расказваючы пра навінкі «Мастацкай літаратуры», я некалькі разоў ужыў слова «ўпершыню»: упершыню пачалі выпуск факсімільных выданняў; упершыню так шырока прадставілі наша літаратуразнаўства і крытыку; упершыню створаны больш-менш спрыяльныя ўмовы для выпуску перакладной літаратуры; упершыню ўбачаць свет новыя штогадовыя зборнікі «Братэрства» і «Спадчына» і гэтак далей. Усё гэта станоўча характарызуе творчыя пошукі нашага калектыву, яскрава сведчыць пра паўсядзённую ўвагу Цэнтральнага Камітэта нашай партыі да праблем развіцця беларускай мастацкай літаратуры, беларускай кніга-выдавецкай справы.

Міхал ДУБЯНЕЦКІ,
дырэктар выдавецтва.

«партыя ўсімі сіламі дапамага- ла стварэнню і ўмацаванню асобных пралетарскіх арганізацый у галіне літаратуры і мастацтва ў мэтах умацавання пазіцыі пралетарскіх пісьменнікаў і работнікаў мастацтва». Гэтаму ж садзейнічала і рэзалюцыя ЦК РКП(б) «Аб палітыцы партыі ў галіне мастацкай літаратуры» (1925). «У цяперашні час, калі паспелі ўжо вырастаць кадры пралетарскай літаратуры і мастацтва, вылучыліся новыя пісьменнікі і мастакі з заводаў, фабрык, калгасаў, рамкі існуючых пралетарскіх літаратурна-мастацкіх арганізацый (ВОАП, РАПП, РАПМ і інш.) становяцца ўжо вузкімі і тармазяць сур'ёзныя размах мастацкай творчасці...»

Зыходзячы з гэтага, ЦК ВКП(б) пастанаўляе:

1) ліквідаваць асацыяцыю пралетарскіх пісьменнікаў (ВОАП, РАПП);

2) аб'яднаць усіх пісьменнікаў, якія падтрымліваюць платформу Савецкай улады і імкунца ўдзельнічаць у сацыялістычным будаўніцтве, у адзіны Саюз савецкіх пісьменнікаў з камуністычнай фракцыяй у ім...»

Па сутнасці, збылося тое, аб чым яшчэ ў 1905 г. пісаў У. І. Ленін у артыкуле «Партыйная арганізацыя і партыйная літаратура»: «Літаратурная справа павінна стаць часткай агульна-пралетарскай справы...»

Савецкія пісьменнікі горача віталі і шчыра падтрымалі пастанову ЦК ВКП(б). Аб гэтым сведчаць і водгукі беларускіх пісьменнікаў на партыйную пастанову. Янка Купала: «Вялікае давер'е, аказанае партыяй да савецкіх пісьменнікаў, якія стаялі па-за пралетарскімі

пісьменніцкімі арганізацыямі, само сабой абавязвае іх апраўдаць гэта давер'е і тварыць рэчы, годныя нашае вялікае эпохі» («Літаратура і мастацтва», 1932, 15 мая). Якуб Колас: «... Маральны абавязак кожнага савецкага пісьменніка — апраўдаць давер'е партыі сваёй практычнай высокамастацкай работай...» («Літаратура і мастацтва», 1932, 15 мая). К. Чорны: «БелАПП змагаўся за генеральную лінію партыі ў літаратуры, але не ўбачыў перабудовы лепшых пісьменнікаў, што знаходзіліся па-за БелАППам, не ўбачыў таго, што значная частка гэтых пісьменнікаў пачала перарастваць у дзейных змагароў за лінію партыі і трымала перад імі зачыненыя дзверы для выхаду на гэту дзейнасць. Гэтыя дзверы адчыніла пастанова ЦК ВКП(б)...» («Літаратура і мастацтва», 1933, 23 красавіка).

27 мая 1932 г. была прынята пастанова ЦК КП(б)Б «Аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый», згодна з якой ліквідоўваўся БелАПП, ставілася задача па стварэнні Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР. На сходзе літаратурных арганізацый БССР і чэрвеня быў абраны аркамтэт ССПБ.

Вялікай падзеяй у гісторыі савецкай літаратуры стаў I Усеаюны з'езд савецкіх пісьменнікаў, які адбыўся 17 жніўня — I верасня 1934 г. у Маскве. З дакладам аб савецкай літаратуры выступіў М. Горкі. Сярод членаў дэлегацыі пісьменнікаў БССР — Янка Купала, Якуб Колас, Змітрок Бядуля, Кандрат Крапіва, Кузьма Чорны, Міхась Чарот, Міхась Лынькоў, Пятрусь Броўка, Платон Галавач і інш. Быў за-

цверджаны Статут Саюза савецкіх пісьменнікаў, абраны кіруючыя органы (у склад праўлення ССП ад пісьменніцкай арганізацыі БССР увайшлі Я. Купала, Я. Колас, М. Клімковіч, А. Александровіч, І. Харык), вызначаны актуальныя задачы пісьменніцкай арганізацыі. З'езд прызнаў сацыялістычны рэалізм галоўным метадам савецкай літаратуры.

Пасля Усеаюнага з'езда савецкіх пісьменнікаў і рэспубліканскіх з'ездаў адбывалася далейшае згуртаванне і кансалідацыя творчых сіл савецкіх пісьменнікаў.

Літаратура канца 20-х—30-х гадоў збліжалася з жыццём, адлюстроўвала вялікі сацыялістычны пераўтварэнні ў краіне (паэма Я. Купалы «Над ракою Арэсай», «Ляўкоўскі цыкл», зборнікі П. Броўкі «Гадзі як штурм», «Цэхаваы будні», паэма П. Труса «Дзесяты падмурак», апавесці і раманы: Я. Коласа «Адшчапенец», П. Галавача «Спалох на загонах», «Праз гадзі», С. Баранавых «Межы», М. Зарэцкага «Вязьмо» і г. д.).

Набіраў сілу і разгон беларускі раман. Выклочная заслуга ў гэтым К. Чорнага («Вясна», «Зямля», «Лявон Бушмар», «Бацькаўшчына», «Трэцяе пакаленне»). Сур'ёзныя здабыткі мела ўжо беларуская драматургія, і перш за ўсё гэта творчасць К. Крапівы («Партызаны», «Хто смяецца апошнім»). У паззі свежа загучалі галасы рамантыкаў і лірыкаў А. Куляшова і П. Панчанкі, раскрываліся яркі творчыя індывідуальнасці.

Адзіства і згуртаванасць савецкай літаратуры асабліва ярка выявіліся ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Літаратура

стала голасам, сумленнем народа. Беларускія пісьменнікі заклікалі да мужнасці, да стойкасці, да перамогі, умацоўвалі веру, што будзем мець мы волю і шчасце.

Сёння шматнацыянальная савецкая літаратура — сапраўдны феномен, падобнага якому не было ў гісторыі чалавечтва. Гэта літаратура на 77 мовах нацыянальнасцей і народнасцей Савецкага Саюза і разам з тым гэта адзіная, інтэрнацыяналістычная, глыбока гуманістычная літаратура сацыялістычнага рэалізму. Адбываюцца актыўныя працэсы ўзаемазбліжэння, узаемаўзбагачэння нацыянальных літаратур.

Узрастае роля літаратуры ў духоўным жыцці савецкага народа, у выхаванні ўсебакова гарманічна развітой чалавечай асобы. У Справаздачым дакладзе ЦК XXVI з'езду КПСС адзначана, што «ў савецкім мастацтве падмаецца новая прыліўная хваля. У апошнія гады — прычым ва ўсіх рэспубліках — паявілася нямала таленавітых твораў».

У першых шэрагах братніх літаратур ідзе беларуская літаратура. Творы многіх беларускіх паэтаў, празаікаў, драматургаў становяцца здабыткам савецкай, а таксама сусветнай літаратуры. І ва ўсім гэтым выяўляецца пастаянны бацькоўскі клопат Камуністычнай партыі аб пльнім творчым развіцці савецкай літаратуры і мастацтва, выяўляецца сапраўды гістарычнае значэнне пастановы ЦК ВКП(б) «Аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый».

Павел ДЗЮБАЙЛА.

Кніганіс

П. МАКАЛЬ. Так лёгка крочыш... Паззія. На славацкай мове. Браціслава, «Словенскі спісавалець», 1982.

Славацкае выдавецтва «Словенскі спісавалець» не першы год практыкуе выпуск кніг «Малой бібліятэчкі сусветнай літаратуры», у якой знаёміць чытачоў з творчасцю вядомых пісьменнікаў розных народаў і краін. Тым больш прыемна, што на гэты раз ў гэтым аўтарытэтным выданні прадстаўлены Пятрусь Маналь, паззія якога трывала прапісана ў беларускай літаратуры.

«Так лёгка крочыш...» — гэты зборнік выбранага П. Макаля ўвайшоў у пераклад даўні збрана беларускай зямлі Юрай Андрычыкам, які шмат робіць для таго, каб наша слова рэгулярна гучала ў Чэхаславакіі.

Варта нагадаць, што гэта не першая беларуская кніжка, перакладзеная Ю. Андрычыкам. Раней у яго перакладзе ўбачылі свет зборнік Максіма Танна «Глыток вады», анталогія беларускай паззіі «Мовай сэрца». Цяпер Ю. Андрычыком падрыхтаваў выданне падборкі твораў народных песняроў Янкі Купалы і Якуба Коласа.

В. ЧАРСКІ.

КРЫТЫКА, БІБЛІАГРАФІЯ

Сэнсавая глыбіня мастацкага твора, яго ідэйна-эстэтычная вартасць раскрываюцца пры непаспешлівым, удумлівым чытанні, калі ўсведмляецца кожны элемент тэксту, кожнае слова і выраз. «Думка, — піша М. Лужанін, — расце на моўным матэрыяле. Не для аўтара, ён мае глыбейшыя ці плытэйшыя думкамі роўна столькі, колькі адпусціў яму лёс. Расце для чытача, бо думкі выказваюцца найбольш поўна, выразна, калі аўтар валодае багатым слоўнікам, умее паставіць слова ў радок, каб бліснула яго новымі, нячэпанымі бокамі». І гэта трэба заўважыць асэнсавачы.

Уменне глыбока прачытаць літаратурны твор, уменне, кажучы словамі Р. Шкрабы, «эмацыянальна настроіцца на «хвалю» таго ці іншага пісьменніка» і знайсці самыя выразныя моўныя сродкі, якія памнажаюць сэнс або надаюць экспрэсіўна-эмацыянальную танальнасць тэксту, выпрацоўваюцца паступова, са школьных гадоў. Спрыяе гэтаму лінгвістычны аналіз тэксту, у працэсе якога тлумачыць незразумелыя выразы, вызначаюць мастацкую матываванасць асобных слоў, граматычных форм і канструкцый. Пра неабходнасць такога аналізу, яго задачы і асаблівасці ў школьным выкладанні літаратуры грунтоўна і цікава піша Іван Якаўлевіч Лепешаў у кнізе «Лінгвістычны аналіз літаратурнага твора».

Лінгвістычны аналіз літаратурнага твора — самастойнае, глыбокае даследаванне філолага і педагога. Ад першага да апошняга параграфу кнігі І. Лепешаў тактоўна вучыць чытача (настаўніка, студэнта, навукоўца-філолага) бачыць у тэксце слова, яго форму, успрымаць моўны сродак не сам па сабе, а ў сувязі са зместам, ідэйнай накіраванасцю твора. На старанна адабраных прыкладах, выразных кантэкстах аўтар паказвае, што ў полі зроку ўдмлівага чытача найперш павінны быць разнастайныя факты семантычнага характару, жыццё якіх у мастацкім творы абумоўліваюцца эстэтычнай функцыяй мовы. У сістэме

І. Лепешаў. Лінгвістычны аналіз літаратурнага твора. Мінск, «Народная асвета», 1981.

вобразаў слова ў адных выпадках захоўвае сваё прамое ці пераноснае агульнамоўнае значэнне, у другіх — зазнае семантычны пераўтварэнні: атрымлівае сэнсавое прырашчэнне, набывае ненарматыўнае значэнне. Напрыклад, у вершы А. Куляшова «Я хаце абавязаны прапіскаю» слова «матчын» у спалучэнні са словам «спеў» рэалізуе прамое значэнне, а ў выразе «матчын гнеў» абазначае ўсенародны. Слова «пасаг» у паэме Я. Коласа «Новая зямля» (у радках — «...мужчыны... сцісла бралі пад увагу, як многа дасць зямля пасагу») аб-

свет Гарлахвацкі ў камедыі К. Крапівы «Хто смяецца апошнім» намерваецца зрабіць так, каб Туляга і нават сам Чарнаву былі ў яго на паслугах, каб «на іх спінах у вялікія вучоныя ўехаць». Сатырычны эффект, заключаны ў самахарактарыстыцы невука, ствараецца тым, што Гарлахвацкі гаворыць пра сваё жаданне «на чужым карку ў рай уехаць» крыху іншымі словамі, але сэнс вядомага фразеалагізма відавочны.

І. Лепешаў таксама падкрэслівае, што пры аналізе мастацкіх твораў неабход-

растлумачыць, а і паказаць іх стылістычную функцыю ў тэксце.

У творах, час напісання якіх аддалены ад нас дзесяцігоддзі, трапляюцца імёны, факты, падзеі, якія патрабуюць рэальна-гістарычнага каментарыя. У кнізе «Лінгвістычны аналіз літаратурнага твора» растлумачаны асобныя мясціны гутаркі «Дзядзька Антон», камедыі В. Дуніна-Марцінкевіча «Пінская шляхта», паэмы Я. Коласа «Новая зямля», камедыі К. Крапівы «Хто смяецца апошнім», паэмы А. Куляшова «Сцяг брыгады».

Лінгвістычны аналіз прывучае чытача ставіцца ўважліва да кожнага элемента тэксту: не толькі да слоў, устойлівых выказаў, а і да марфалагічных форм, сінтаксічных канструкцый, нават — знакаў прыпынку. У гэтым пераканаецца кожны, хто прачытае кнігу І. Лепешава. Руплівы даследчык напісаў яе на самастойна выяўлены і асэнсаваныя фактах, напісаў змястоўна і кваліфікавана.

Аднак нехта, мабыць, падумае: няўжо ў гэтай працы няма недакладнасцей, пра якія варта сказаць? Есць, як у кожнай працы, прысвечанай складанай праблеме, як і ў кожнага аўтара, які нікога не паўтарае. Напрыклад, не варта катэгарычна сцвярджаць, што пры лінгвістычным аналізе мастацкага твора разглядаюць толькі арыгінальныя, упершыню выкарыстаныя тропы. Нават спецыяліст-філолаг не заўсёды можа вызначыць, упершыню ці не ўпершыню ўжываецца ў літаратурным творы пэўны троп, з'яўляецца слова аўтарскім неалагізмам ці падслуханым народным словам. Думка пра тое, што «кожны пісьменнік імкнецца выявіць сваю індывідуальнасць і ў мове, таму ён не паўтарае ні каго-небудзь іншага, ні самога сябе», безумоўна, правільная, але зноў жа залішне катэгарычная. Каб гэтак было, не існавала б праблемы традыцый, а моўнае наватарства мастакоў слова перарасло б у негатыўную з'яву. Добра разумее гэта і даследчык.

«Лінгвістычны аналіз літаратурнага твора» І. Лепешава — кніжка, якая зацікавіць не толькі настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры (ім яна прызначаецца ў першую чаргу), але і даследчыкаў літаратурнай мовы, літаратурных твораў, пісьменнікаў і проста тых, хто неабякавы да мастацкага слова.

Галіна МАЛАЖАЙ.

ГЛЫБІНЯ СЛОВА

значе прыбытак, а не маёмасць ці грошы, што даюць нявесце бацькі.

Даследчык вучыць не абыходзіць увагаю дзейснага выкарыстання многазначнасці слова, бо ў літаратурных творах можна часта назіраць выпадкі, калі знарок сутыкаюцца розныя значэнні аднаго слова. У «Пінскай шляхце» В. Дуніна-Марцінкевіча, напрыклад, сустракаем з рэдкім выпадкам рэалізацыі аж чатырох значэнняў дзеяслова «драць». «Дзярэ каза ў лесе лозу, воўк дзярэ ў лесе козу, а ваўка — мужык Іван, а Івана — ясны пан». Тут першае «дзярэ» абазначае «адрываючы, аддзяляе», другое — «разрывае на часткі», трэцяе (апушчанае) — «здымае скуру», чацвёртае (апушчанае) — «абірае, грабіць». У кнізе І. Лепешава тлумачацца і апісваюцца шматлікія выпадкі індывідуальна-аўтарскай рэалізацыі магчымасцей слова, выпадкі ўжывання слова з нязвыклым сэнсам або стылістычным адценнем.

Асабліва ўважлівы даследчык да фразеалагізмаў, і ў першую чаргу да іх трансфармацый у мастацкіх тэкстах. Ён падкрэслівае: «Любыя змяненні фразеалагізма атрымліваюць у такіх выпадках семантычнае прырашчэнне, узбагачаюцца дадатковымі асацыятыўнымі ўяўленнямі. Пры лінгвістычным аналізе такіх моўных фактаў неабходна не толькі выявіць змяненні формы або зместу фразеалагізма, але і зразумець, дзеля чаго зрабіў гэта пісьменнік». Прайдзі-

на мець на ўвазе гістарычную зменлівасць мовы. Слова «рабфак» для нас сёння ўстарэлае, а для Я. Коласа, калі ён пісаў апавесць «На прасторах жыцця» і для яго персанажаў гэта быў неалагізм (прыгадаем, як бацька Сцёпкі «ніяк не мог зразумець гэтага слова» і нават правільна вымавіць). У творах беларускай літаратуры XIX — пачатку XX стагоддзя і ў творах, напісаных на гістарычныя тэмы ў наш час, нямала слоў, якія выйшлі з актыўнага ўжывання. У хрэстаматычных тэкстах пераважаюць такія ўстарэлыя словы, якія для аўтараў гэтых твораў былі жывымі словамі актыўнай лексікі. Напрыклад, у паэме Ф. Багушэвіча «Кепска будзе»: ціву, ассар, залатоўка, халодная (памяшканне для арыштантаў), фальварк, сказка (спіс асоб, абкладзеных падаткам); у п'есе В. Дуніна-Марцінкевіча «Пінская шляхта»: падымнае, падушны, іспраўнік, аканом, грош, прыгон, адробак, шляхціц, грыўна; у апавяданні Я. Коласа «Соцыялі падвёў»: ураднік, стражнік, акалоданы, прыстаў, соцкі, дзесяцкі, чарнасоценец і г. д. Такія словы, зазначае даследчык, называюць архаізмамі і гістарызмамі часу ў адрозненне ад архаізмаў і гістарызмаў стылістычнага ўжывання, якія з'яўляюцца ўстарэлымі і для аўтара твора, і для чытача. Безумоўна, архаізмы і гістарызмы часу дастаткова проста растлумачыць, а архаізмы і гістарызмы стылістычнага ўжывання не толькі

Леанід ПРАНЧАК

3 БАМАЎСКАГА ДЗЁННІКА

Гады юнацтва

Гады юнацтва
Адаю дарозе,
Світаннем,
Стрэчам,
Новым гарадам...
Маёй надзеі,
Веры
І трывозе, —
Будоўлі веку,
Што завецца БАМ.
Выпрабаванне
Вечнай мерзлатой.
Завей сібірскіх
Неўгамонны рогат,
Рамантыкі вандроўнай
Неспакой,
І свята працы —
Гэтая дарога.
Галоўная
З усіх маіх дарог.
Дарога станаўлення
І натхнення.
Дарога узмування,
Перамог.
Дарога маладосці
І сталення.
Надзеіны шлях
Да першаадкрыцця.
Быццё маё
Напоўніць зместам веснім.
Дарога — радасць.
Светлы сэнс жыцця.
Само жыццё.
Працяг яго.
І песня.

Пра раб

Будаваць —
Неад'емнасць натуры.
Не загоніш яго
У кабінет.
Ён — будоўлі вялікі паэт,
Не пацерпіць у працы
Халтуры.
Дня ніколі для спраў
Нестасе.
Ёсць да працы заўсёды
Ахвота.
Для яго, як паветра, —
Работа.
Ён, напэўна б,
Прапаў без яе.
Як пазмы, —
Яму чарцяжы.
Праз будоўлю
Жыццё спасцігае.
Зорак з неба пакуль
Не хапае, —

Ён спяшаецца марыць
І жыць.
Не праходзіць
Нішто паўз яго.
Ён такі,
Што ўсюды паспее.
Нібы бог, —
Гэты Сашка Мацвееў.
Хоць на БАМе —
Прараб усяго.

Малары

Фарбуюць дом дзяўчаты
На вуліцы Алонкі.
Іх хусткі і халаты —
Стракатыя вясёлкі.
Вясне і сонцу рады —
Смяюцца шчабатушкі.
На тварах кроплі фарбы,
Як рыжыя вяснушкі.
Закончыць працу — свята
Адзначаць навасеўны...
Вясёлыя дзяўчаты, —
Таму і дом —
Вясёлы!

Тында

Па рытвінах абрыдла
Трасціся і чакаць.
За перавалам — Тында:
І горад, і рака.
Аціхла навалніца
Зусім нядаўна там.
Ну, як жывеш, сталіца
Будоўлі веку — БАМ?
Па вуліцах гуляю.
Любуюся ракой.
Я БАМ не прамяняю
На ўтульнасці і спакой.
Хаджу, сябрамі горды,
Што пракладаюць пуць.
Дзе адступаюць горы, —
Там гарады растуць.
Дарог нялёгкіх позыў
Прышоўся блізкім нам.
Адсюль пачаўся подзвіг.
Адсюль пачаўся БАМ.
У Тынду наваціцца —
Адаць павагі доўг.
Яна цяпер — сталіца
Усіх маіх дарог.

Што шчасце не ад бога —
Праверу словы даллю.
Жыцця майго дарога
Супала з Магістраллю.
Гартую ў мару веру.
Каб з БАМам пабратацца,
Любоў сваю праверу
Будзённай, труднай працай.
Прасекі. Рэйкі. Шпалы...
І стомы пот салёны.
Убачыць толькі — мала,
Важней — адчуць самому.
Дарогу ўпарта торыць.
Працоўны спрыт — у модзе.
БАМ не праз лес і горы, —
БАМ праз мяне праходзіць.

ПРОЗА

НА ПЕРОНЕ БЫЛО ТЛУМНА —
як заўжды перад адыходам
цягніка. Між вірлівы гаманкі
натоўп я прайшоў да свайго
вагона, падаў стомлена-абыя-
кавай правадніцы білет, падняўся па
прыступках, адшукаў сваё купэ і прысеў
ля акна. Сядзеў і бяздумна глядзеў на
звыклую (ездзіць мне даводзіцца часта-
вата) мурашыную мітусню на пероне і
на прывакзальнай плошчы, што адкры-
валася за чыгуннай рашотчатай агаро-
джай, глядзеў і чакаў, калі тузанецца-
здрыганецца вагон і паволі паплыве на-
зад гэтая самая рашотка-агароджа, жаў-
тавата-белы будынак вакзала, калі раптам
за акном яшчэ болей замітусяцца людзі

радзе, ды ўжо і ў сяле, дзяўчат з ко-
самі. Дзяўчынкі-школьніцы, бывае, і па-
махваюць яшчэ тоненькімі і кароценькі-
мі коскамі, але крыху пазней бясследна
знікаюць і гэтыя мышыныя хвосцікі,
упрыгожаныя вялізнымі капронавымі
банцікамі...

Цяпер яны ўтраіх стаялі амаль насуп-
раць майго акна, і я, хоць і глядзеў няў-
цямна, усё ж разгледзеў іх лепей. По-
зірк мой, вядома, больш затрымліваўся
на дзяўчыне. Кідалася яна ў вочы не
толькі сваёй касой, але і сваёй маладой,
адкрытай прыгажосцю. У яе былі доўгія,
стройныя і паўнаватыя ногі, тоненькая
дужа зграбная постаць, вузкія, але глад-
кія, нават пышнаватыя плечы. На даўга-
ватай, яшчэ амаль па-дзіцячы тонкай
шы гожа сядзела кругленькая галоўка з
такім жа круглым тварыкам, які аздаб-
лялі маленькі, але не кірпаты носік, тон-
кі і роўны, жывыя, вясёлыя вочы і руха-
вы, усмешлівы, крышачку велікаваты

Мікола ГІЛЬ

А П А В Я Д А Н Н Е

і будуць махаць некаму невідчому ру-
камі ды нешта крычаць, калі ўвесь вагон
на некалькі хвілін напоўніцца гоманам і
смехам...

Я люблю гэтыя неспакойныя апошнія
хвіліны перад ад'ездам. Часам выбі-
раешся ў дарогу не вельмі каб і ахвот-
на і зусім, здаецца, абыякава кідаеш на
верхнюю вагонную паліцу свой абшар-
паны камандзірвачны партфель, але —
ці то перадаецца табе перадад'ездная
ўзрушанасць іншых, ці то проста ўжо
такая яна, натура чалавечая, што вечна
прагне нечага нязвяданага, — усё роўна
ў апошнія хвіліны прыходзіць і да цябе
гэтае ні з чым не параўнае пачуццё—
пачуццё хвалявання, суму, трывогі і... ча-
кання. Чаго—і сам добра не ведаеш. Але
з кожным новым перастукам вагонных
колаў на стыках рэек, з кожным новым
гудком цеплавоза на палявых ці лясных
раз'ездах пачуццё чакання — таго, што
яшчэ не надаралася ні разу ў жыцці —
нарастае і нарастае ў табе. І толькі пас-
ля будзённы клопат, які выправіў цябе ў
дарогу, спакваля выцясняе тое пачуццё
з тваёй душы, і ты вязеш дадому зусім
звычайную чалавечую стомленасць і
шчымлівы сум па родным горадзе, па
сябрах, па жонцы і дзецях — нават, мо-
жа, і не сум, а няпэўную радасць ад
незразумела-доўгачаканай сустрэчы з
усім, што пакінуў усяго толькі на некаль-
кі дзён...

Ля майго — хваставага — вагона па-
сажыраў і праважатых было чамусьці
мала: стаяла і дакурвала цыгарэты куп-
ка вайскоўцаў; даспрэчваліся аб нечым
двое старых — ён і яна; елі марожанае,
правадзячы, відаць, бацьку — лясавата-
га, з пузатым жоўтым партфелем, —
чынная сямейка: сын, дачка і маці. Кры-
ху ў баку ад усіх стаяла трое — дзяў-
чына і двое хлопцаў. Хто з іх ад'язджаў,
хто каго правадзіў — было не пазнаць.
Хлопцы былі амаль аднолькавага росту,
у аднолькавых стракатых тэнісках паверх
усё яшчэ модных джынсаў, у карычне-
вых, з чорнымі падпалінамі басанож-
ках, толькі адзін з іх быў чарнявы,
з даўгаватай грывай, другі — бялявы,
падстрыжаны каратка, амаль пад вожы-
ка, у акуларах. На дзяўчыне была лёгкая
белая сукенка, а загарэлыя стройныя но-
гі былі абуты ў белыя басаножкі-лапці.
Іх, траіх, я прыкмеціў яшчэ на прывак-
зальнай плошчы, ля газетнага кіёска, да
якога падышоў купіць сёе-тое «на даро-
гу». Можна б, я і не звярнуў на іх асаб-
лівай увагі, калі б не каска, што звисала ў
дзяўчыны ледзьве, як кажучы, не да
пят, — тоўстая, русая каска: прызнацца,
не дужа часта надараецца бачыць у го-

рот з пухлякымі вуснамі. Над высокім
ілбом віліся пасмачкі бялявых валасоў
— пэўна, выгаралі на сонцы, бо каска
была цяжэйшая. А яшчэ — дзяўчына
была шчаслівая. Гэта відаць было па
ўсім — па тым, як яна смяялася, як гава-
рыла (што — мне было не чуваць), час-
цей звяртаючыся да бялявага, у акуля-
рах, хлопца. Шчасце свяцілася ў яе жы-
вых вачах, шчасце поўнілася ўся яе
стройная, гнуткая, рухавая постаць, і гэ-
та надавала дзяўчыне яшчэ больш го-
жасці і вабнасці.

Я не заўважыў, як ва мне штосьці звя-
рухнулася, як прыйшла раптам недарэ-
чная зайздрасць да гэтых хлопцаў, як
зусім па-хлопачы захацелася і мне па-
дысці да гэтай прыгажуні і дакрануцца
рукою да яе касы — чамусьці падума-
лася, што гэты тугі жмут русых вала-
соў будзе прыемна халаднаваты ў гэты
спякотны летні дзень, і было ніякавата
ад гэтых думак, і нехта шаптаў мне
здэкліва і кпліва: «Ай, стары валацуга,
да чаго дакаціўся...»

А цягнік усё не адыходзіў, і па-раней-
шаму за акном цыгарэты і ра-
гаталі вайскоўцы, спрачаліся аб нечым
стары са старою, елі марожанае сын,
дачка і жонка лясаватага з жоўтым пу-
затым партфелем, стомлена-абыякава
сумавала правадніца, і па-ранейшаму
смяялася-гаварыла мая прыгажуня. Што
яна гаварыла, з чаго смяялася? Зрэшты,
ці не ўсё роўна? На пероне, перад ады-
ходам цягніка, наўрад ці гаварылася
калі-небудзь і кім-небудзь што-небудзь
важнае. Тое, што трэба было сказаць,
гаворыцца звычайна раней, загадзя, а
тут, ля дзвярэй вагона, часцей за ўсё
прамаўляюцца звычайныя, падчас зу-
сім неабавязковыя і роблена-шчырыя
словы развітання і пажаданняў. І ўсё ж
— я апусціў акно. Яно спаўзла ўніз
цяжка, са скрыпам, і ўсе трое зірнулі
на мяне, — але толькі на хвіліну...

— Ну, стары, засталася мінута.
Гэта сказаў чарнявы. Бялявы зірнуў на
гадзіннік, прамовіў:

— Але, мінута... Некалі павінна была
надысці і яна, апошняя мінута... Усё ска-
зана, усё перагаворана... Засталося ска-
заць «бывайце» і ўскочыць на падножку.

— Слаўка, навошта ж так сумна? —
пакрыўджана надзьмула вусны прыга-
жуня. — Ты ж сам наважыўся... — Яна
злавіла раптам руку бялявага і зашчаба-
тала: — Слухай, Слаўка, а можа, пераду-
маеш? У апошнюю мінуту, га? Гэта ж на-
ват цікава! Га, Слаўка? Урэшце, — яна
зноў крыўдліва злажыла вусны, — на
каго ты мяне пакідаеш? З Генкам жа ад

В. ТКАЧУК. Рыбакі. (Лінагравюра).

нуды здохнеш! Ты ж ведаеш, ён — самы нудны чалавек на свеце! Чуеш, Слаўка?

Слаўка неяк збянтэжана ўсміхнуўся і, глядзячы не на дзяўчыну, а паўз яе кудысьці ўдалеч, прамовіў:

— Ну што ты, Валя! Гэта я — зануда... Во — чуюце? Пара! Бывайце! І не памінайце ліхам!

Ён памкнуўся падаць руку дзяўчыне, але яна засмяялася, абняла яго:

— Дай я цябе пацалую на развітанне. Не саромейся, на вакзале ўсе цалуюцца.

— Яна гучна цмокнула яго ў адну шчаку, потым у другую і, трасучы яго руку, весела гаварыла: — Не чырваней, Слаўка, не чырваней, я ж па-сяброўску... Абцядай, што пры першай жа магчымасці прыедзеш. Абцядаеш?

— Дзякуй, дзякую, — гаварыў Слаўка. — Пастараюся прыехаць...

— Абавязкова, стары, — Слаўку падаў руку чарнявы, пасля паляпаў яго па плячы. — І — пішы! Чуеш, стары? Не лянуйся, пішы!

Цягнік крануўся, і яны — усе тры — адплылі назад, зніклі...

Магчыма, яны засталіся б у маёй памяці непадоўга — як большасць тых, каго надараецца бачыць выпадкам у часе частых журналістскіх паездак, калі б не адна акалічнасць. Слаўка — той бялявы, у акуларах, хлопец — аказаўся маім суседам па купэ. І ехалі мы, як потым высветлілася, у адно і тое ж месца, у Гомель: я — пісаць нарыс пра дзяўчат з панчошна-трыкатажнай фабрыкі, а Слаўка... Але пра гэта — пасля...

Ён зайшоў у купэ, стомлена апусціўся на лаўку насупраць мяне. Сядзеў і моўчкі глядзеў у акно. Я таксама маўчаў. Пасля дастаў купленыя «на дарогу» газеты. Але — не чыталася. Думалася пра Слаўку, які зацята-маўкліва глядзеў у акно, і пра тых дваіх, што засталіся на пероне. Што адбылося між імі? Нешта ж, пэўна, адбылося, бо, глядзячы на іх праз акно вагона, падалося мне, быццам ніякавата адчувалі яны сябе ў тыя апошнія хвіліны развітання, быццам ненатуральна, занадта гуліва гаварыла і смялася тое мілае таўстакосае дзяўчо, часцей цярэбчыня бялявага, чым чарнявага, быццам выраз нейкага балючага і сарамлівага смутку не сыходзіў з твару майго цяперашняга суседа. След гэтага смутку так і застаўся ў ягоных блізарукіх вачах. Ад чаго б гэта? Ад ростані з сябрамі? Можна быць. Але ж — не дужа ўмее моладзь сумаваць ад развітання з сябрамі і таварышамі: маўляў, усё яшчэ наперадзе, а значыць, наперадзе і сябры, і не вельмі задумваюцца ў дваццаць ці ў дваццаць пяць над тым, што пройдзе час, і адзін толькі ўспамін пра сябра дзяцінства ці юнацтва прынясе табе найшчаслівейшую хвіліну ў жыцці...

Што ж усё-такі адбылося між імі?

Зрэшты, гэтае крыху надуманае пытанне турбавала мяне хутчэй за ўсё проста таму, што сусед мой маўчаў. А гэта было нязвычайна. Ці мо таму, каб хутчэй праходзіў час, ці таму, што вакол незнаёмыя людзі, з якімі ці звяздзе цябе выпадак яшчэ калі-небудзь, у дарозе чалавек, нават самы зацятый маўчун па натуре, разгаворваецца. Пераканаўся ў гэтым на свае ўласныя вочы і вушы. Бывае, і не цягне чалавека за язык, а ўсю, як кажучы, душу выкладзе... Сусед жа мой, аднак, маўчаў. Глядзеў у акно і маўчаў. Потым паклаў галаву на сплечыня на століку рукі і быццам задрамаў. Я падняўся і выйшаў у калідор...

Пасля я сядзеў над пляшкай піва ў вагоне-рэстаране, доўга курыў у тамбуры ў суседстве з гаваркім дзядзькам — не то з-пад Камарына, не то з-пад Калінкавіч; дзядзька з чыста сялянскай непасрэднасцю і ахвотаю расказваў, што быў у Мінску ў сына, які нядаўна «палучыў харошую трохкомнатную кварціру», пра старшыню іхняга калгаса, які «палучае больш за іністра якога», але які, аднак, «чалавек харошы, пра людзей думае», пра сваю жонку, якая хварэе другі год і «ніхто не можа даць рады той хваробе». Даведаўшыся пра мой занятак, дзядзька нечакана ўжо зусім не з сялянскай настырнасцю пачаў распываць, колькі мы, газетчыкі, зарабляем, які нам плацяць — «за кожнае слова, кажучы, ці мо няпраўда?», як мы жывём з жонкамі — «бо ў дарозе ж заўсягды, катарай бабе тое па душы» і ці праўду пішам — «пэўна ж, і брахуны ёсць?»...

Вярнуўся я ў купэ, калі па-добраму сцямнела. Сусед усё драмаў над столікам. Я захінуў фіранкай акно, уключыў начнік і пачаў слацца — па дарозе ў купэ зазірнуў да правадніцы і ўзяў пас-

цель. Па даўняй звычцы паслаўся на верхняй паліцы, хоць білет быў на ніжнюю: падсядзе хто ў дарозе — менш турбот будзе.

Сусед падняў галаву і ўрэшце азваўся:

— А чаму на верхняй? Нікога ж больш няма!

— А раптам заявіцца госць? Ды яшчэ дзядок альбо хто-небудзь з живоцікам? А яшчэ — на верхнім лежку спаць лацвей, каб вы ведалі, спакойней.

— А а-а... Ну, то і я тады палезу наверх...

Мы ўлягліся. Вагон пагойдваўся, манатонна пастуквалі колы, недзе нешта жаласна скрыпела. Пад гэтакую музыку і мернае пагойдваанне я прывык засынаць хутка. Цяпер жа чамусьці сон не ішоў. Лезлі ў галаву розныя думкі. Згадалася раптам правадніца, у якой браў пасцель, — заспаная, стомленая, з прыпухлымі вачамі жанчына гадоў пяцідзесяці. Як гэта яна — заўсёды ў дарозе, сярод чужых, незнаёмых людзей, без імён і прозвішчаў, без усяго таго, што вызначае чалавека сярод іншых людзей, адводзіць яму пэўнае месца? Усё гэта замяняецца для яе, правадніцы, адным безаблічным і неазначальным — «пасажыр». І я пасажыр, і мой маўклівы сусед, і... Маўклівы сусед... Нешта ж ён усё-такі тоіць у сабе! Перажывае, не спіць, хоць і прыкідаецца. Дзяўчо, відаць, прычына. Дзяўчо прыгожае, дапраўды. Але ці трэба, як той казаў, пісаць пасмяротнае пісьмо? Ну, а цябе самога, браце-коце, гэта турбуе? Вельмі? А мо проста таму вярзецца ўсё гэта ў галаву, што сну няма? А сну няма, бо ты перагрэўся на сонцы, трэба было выехаць учора, а калі ўжо не змог, дык трэба было ісці ў рэдакцыю, на работу, а не перціся з раніцы на возера, — відаць жа, не прызнаешся, што дзень прагуляў? Вось і насмаліўся, вась і падсмажыўся, таму і сон не бярэ. Чуеш, як цела смаліць? Пакуль прасціна халодная была, дык добра было...

Я адкінуў коўдру, павярнуўся на бок і прыадчыніў акно. Сусед таксама павярнуўся да мяне, ухвалена прамовіў:

— Во, здагадаліся... А то дыхаць няма чым... Як перад дажджом... Дык спаць нешта не хочацца. Вам таксама?

— Таксама. Спёкса сёння на возеры.

— Адэквалон, кажучы, памагае.

— Перацёрпіцца. Скура не павінна злупіцца. Ніколі не лупілася.

— Мо і абыдзецца. Калі не першы раз на сонцы...

Ён памаўчаў, потым спытаўся:

— Вы кім працуеце? Інспектарам, пэўна, школьным? Ці журналістам? Бо, бачу, ездзіце шмат даводзіцца.

— Угадалі.

— Я таксама марыў стаць журналістам. А вучыўся ў політэхнічным... У Гомель едзеце? Адтуль, пэўна, на нафту?

— Не, да трыкатажніц гомельскіх. Вы таксама ў Гомель?

— Пакуль што ў Гомель. Да маці. А там — бабачу.

— Па накіраванні? Самі папрасіліся?

— І не паслалі, і не прасіўся. Я ж не сёлета скончыў. Летась. У Мінску было пакінулі.

— А цяпер што ж?

— Парабіў год. А цяпер — звольніўся. Еду да маці. Адпачну крыху, а там відаць будзе.

Сусед змоўк і маўчаў доўга. Цягнік прыпыніўся быў на нейкай станцыі. Лязгнулі буферы. Я выглынуў у акно, але, апроч доўгай дашчанай будыніны, нічога не ўбачыў. Праз хвіліну вагон калыхнуўся, і па купэ паплылі-пабеглі цені ад станцыйных ліхтароў. Хтосьці пратупаў па калідоры, але наша купэ абмінуў.

— Не да нас, — сусед перавярнуўся на жывот, абанёрся на локці. — Вы не спіце? Хачу ў вас запытацца... Толькі вы не смеіцеся. Вы — старэйшы, сям'ю, пэўна, маеце, дзяцей... Вам спадабалася дзяўчына, што стаяла на пероне? Помніце, вы яшчэ акно адчынілі, а мы стаялі?...

Тое, як былі вымаўлены гэтыя словы, выдавала суседа, як кажучы, з галавою. Але я стрываўся, не ўсміхнуўся, сказаў як мага сур'ёзна і спакойна.

— Прыгожая. Нават — вельмі прыгожая. Я, стары валацуннік, не сцярапай, акно апусціў, каб бабачыць...

Сусед заспяшаўся:

— Гэта мае аднакурснікі. І Генка, і Валя. Вучыліся разам і рабілі разам. У адным эскабе... Валя замуж выйшла... За Генку... Два тыдні назад вяселле было...

«Вось чаму табе было не да размоў!» Відаць было, што Слаўка хоча расказаць пра ўсё, але не рашаецца ці не ведае, з чаго пачаць, і я пайшоў яму

насустрэч:

— А вы, даруйце, гэтыя два тыдні патрацілі на тое, каб звольніцца? Угадаў?

— Угадалі. Патраціў на тое, каб звольніцца... Ведаю, вы скажаце: банальная гісторыя, дзе двое, там трэці лішні, так? Слаўку літаратурны трохкутнік? Аснова ўсіх камедый і трагедый? Калі не скажаце, дык падумаеце. Крыўдаваць не стану. Усё гэта, вядома, так, і сам я раней думаў гэтак жа, і не дужа смяяўся на тых камедыях, і не дужа плакаў на тых трагедыях... Але ж, згадзіцеся: усё гэта не смешна і не трагічна, калі не датычыцца нас саміх. Ці не праўда? З вамі такога не здаралася?

Я не паспеў што-небудзь сказаць, як сусед зноў загаварыў:

— Не хочаце — не адказвайце. Думаю толькі, што вы згодны са мной. Мы чамусьці лягчэй сціляемся да таго, каб пасмяяцца з чужых няўдач, а не са сваіх. Не ўсе, вядома, але многія... — Ён крутнуўся з жывата на спіну. — Спаць не хочаце, кажачы? Тады, калі жадаеце, раскажу вам невялікую і зусім не трагічную гісторыю нашага трохкутніка... Я не ведаю вас, вы не ведаеце мяне. Мы — толькі суседзі па купэ на некалькі гадзін. Іншаму было б ніякавата пра ўсё гэта гаварыць, а вам... Заўтра развітаемся — не, ужо сёння, і — ці сустранемся яшчэ калі-небудзь!.. Калі спаць не хочаце, дык слухайце...

Сёй-той з маіх знаёмых неаднойчы казалі мне, што я задужа інфантальна чалавек, асабліва ў пытаннях кахання, адносін з дзяўчатамі. Не ведаю, мо і так. Толькі здаецца мне, што многіх з тых, хто гэта мне гаварыў, я мог бы з большым правам папракнуць у душэўнай і цялеснай непераборлівасці, а некаторых — і ў разбэшчанасці. Гэта, як вы казаце, не экспазіцыя, не ўступ. Проста так. А завязка, кульмінацыя і развязка — наперадзе.

Пасябралі мы з Генкам з першага курса. Да нас двух далучылася Валя... Ёсць, пэўна, ведаеце, такія дзяўчаты, якім чамусьці прыемней вадзіць кампанію з хлопцамі. Гэта, мусіць, тыя дзяўчаты, у якіх у галовах не толькі моды, танцы і кіно. Валя, здаецца, была менавіта такою... Мы заўсёды былі разам. І на лыжах, і ў кіно, і ў «ленінцы». Ну, а ў час сесій — дык днямі разам. Генка, Валя і я...

Здаецца, ні Генка, ні я ніколі і не думалі, што некалі між намі трыма будзе нейкія іншыя адносіны, чым адносіны сяброўства. Валя, пэўна, думала гэтаксама, бо я ніколі не заўважаў, каб яна каго-небудзь з нас неяк вылучала. Наадварот, калі сёй-той з нас пачынаў пацвельвацца — маўляў, трохкутнік яшчэ не раскалаўся, яна смяялася: «Хлопчыкі, я ж не падыходжу на ролю «яблыка разладу»! Ды хіба ў каго з вас можна захацаць? Вы для гэтага занадта сур'ёзныя!» А мы, у сваю чаргу, таксама гаварылі: «Валечка, хоць ты і прыгожая, хоць ты, можа, увасабленне лепшых якасцей другой паловы чалавецтва, аднак жа не крыўдуй: нават дзеля цябе мы ніколі не ахвяруем сваім сяброўствам». Валя заходзілася ад смеху: «Не ахвяруеце? А калі я захачу? Вось будзе пачешна, калі хто з вас надумаецца прызнацца мне ў каханні! Уяўляю: Слаўка, заікаючыся, чырванее, гаворыць, што — любіць мяне! Дык не ахвяруеце? Чакайце ж! Прыйдзе коза да воза! Ну і паваджу ж я вас за нас, хлопчыкі!»

Жартамі-жартамі, а я сапраўды адчуваў, што чырванее, бо... Валя рабілася для мяне не проста і не толькі сяброўкай, аднакурсніцай.

Мне дваццаць трэці год. У бацькі майго ў такім узросце было ўжо двое дзяцей. А я, бачыце, расказваю вам, як хлопчук, які ўпершыню схадзіў са сваёй аднакурсніцай у кіно. Можа быць, усё гэта і праўда смешна...

Успамінаю сябе школьнікам. Хлопцы ўжо ў дзевятым, а то і ў васьмым класе гаварылі пра дзяўчат, навыперадкі адзін перад адным хваліліся сваімі поспехамі. А ў дзесятым сёй-той з маіх аднакурснікаў па сакрэце шаптаў і пра тое, пра што звычайна не гавораць — нават і па сакрэце. Я слухаў тыя шэпты — і верыў, і не верыў. Былі, прызнаюся, хвіліны, калі я нават зайздросціў тым, хто гэта шаптаў, але часцей шэпты тыя мяне абуралі, бо чулася мне ў іх нешта няшчырае, бруднае, агіднае. Часам абураліся ўголос. Тады хто-небудзь са смаркастых донжунаў паблажліва ляпаў мяне

па плячы і казаў: «Дзіцятка, папрасі мамку, каб да штонікаў шлейкі прышыла...» Аднойчы ж адзін з іх, з кім я нават нейкі час сябраваў, даверліва паўчаў: «Слаўка, не будзь дурнем. Кожная з іх толькі прыкідаецца незачэпай. «Ах, не трэба! Ах, што ты робиш! Ах, бессаромнік!». І яшчэ слаўку пусціць... Плюй ты на гэта. Не звяртай увагі, а дамагайся свайго. Павер слову. Хочаш, пазнаёмлю з адной? Упарціцца не будзе».

Не, вы не думайце, што я быў нейкім асаблівым, не такім, як усе іншыя хлопцы. Але нешта ва мне гаварыла, што гэты мой былы сябрук — паганец. Калі не на самай справе, дык у душы, і што ён варты таго, каб за такія словы атрымаць па мордзе. Але атрымаць ад мяне ён не баяўся — я быў самай малечай у класе. А тое, што ён гаварыў, было слухаць яшчэ і цікава, салодка-таемна. І я пакутаваў ад таго ўдваі. Мне падабалася адна дзяўчынка ў класе, і мне да болю хацелася забрысці з ёй вечарам у самы глухі куток парку ці забіцца ў лодку на Сажы — каб ніхто нас не бачыў, каб мы былі адны на цэлым свеце. Але... Я не рашаўся не толькі запрасіць яе куды-небудзь, я баяўся хоць чым-небудзь выдаць сябе перад ёю, перад аднакурснікамі. Я шчаслівы быў, здаецца, ад аднаго таго, што бачу яе штодня, чую яе голас...

Такім я прыйшоў і ў інстытут. І тут сустраў Валю. Лепш сказаць — не сустраў, а ўбачыў. І, як казаў вам, захацеўся не адразу. Хоць — няпраўда гэта. Упадабаў яе з першага пагляду. Толькі, як і ў школе, выгледу не падаваў. Наадварот, пры кожным зручным выпадку стараўся падкрэсліць сваю абьяквасць. А як жа іначай! Мы ж, няхай і жартам, а пакляліся з Генкам, што не дазволім Валі вадзіць сябе за нос.

Толькі аднойчы я ледзьве не здрадзіў гэтай клятве. Неяк мы праводзілі Валю дадому — яна кватаравала ў гаспадыні, а мы з Генкам жылі ў інтэрнаце. І нечым, мусіць, выдаў сябе нездарок, бо калі ішлі назад, Генка нечакана сказаў: «Стары, не здраджвай клятве, не зводзь дзяўчыну. А то можаш і ўсур'ёз захацаць!» Я адмакнуўся: «Ці не сам, браце, таго, га? Інакш бы не загаворваў!»

Так, ад сесі да сесі, у частых жартах і гэтакіх жа частых студэнцкіх засмучэннях бег час. На сур'ёзную гаворку з Валей я так і не рашыўся. Не гаварыў пра гэта і з Генкам. Нібы штосьці працываў. Па-ранейшаму былі мы заўсёды разам.

Скончылі інстытут. Папрасіліся ўсёй тройцай на адзін завод, трапілі ў адно эскабэ. І жыццё наша амаль не змянілася. Жылі з Генкам у адным-пакоі — толькі ўжо не студэнцкага, а рабочага інтэрната, пасля работы праводзілі, як і раней, дадому Валю — яна ўсё кватаравала ў сваёй добрай гаспадыні.

Аднойчы, правёўшы яе да трамвая, вярталіся ў інтэрнат. Каля аднаго з вулічных ліхтароў Генка падаў мне лісток паперы: «Прачытай, стары, гэта, здаецца, тычыцца і цябе». Я разгарнуў лісток і ўбачыў... Валін почырк. Яна пісала Генку, што кахае яго, што больш не можа хавацца ні ад яго, ні ад сябе.

Я змог нават усміхнуцца Генку: «Што ж, брат, мы аказаліся стойкія, яна першая пала ніц перад маім сябрам. Віншую! Здаецца, ты даўно адказваеш ёй узаемнасцю...» Генка паціснуў мне руку: «Дзякую стары!»

Вось і ўсё, бадай... Цяпер Генка перайшоў жыць да Валі — гаспадыня яе і праўда добрая жанчына... А я — звольніўся. Скажаў, што заняджала маці, кліча да сябе. Здаецца, не паверылі...

І сусед мой змоўк. Мы мінавалі Жлобін, пад'язджалі да Гомеля. Апрапаючыся, Слаўка зноў загаварыў:

— Кажучы, у наш час словы «любоў да магіль», «ніколі не забуду» сталі банальнымі. Няхай сабе. Толькі, паверце, адчуваю: сапраўды не забуду...

На прывакзальную плошчу ў Гомелі мы выйшлі разам. Слаўка закінуў за плечы спартыўную сумку, ямчэй узяў у руку чамадан:

— Ну, бывайце. Мне тут недалёка, пайду пехатой. А вы тралейбуса пачакайце. Дзякую за кампанію. І — хай удацца нарыс пра трыкатажніц!

Мне хацелася сказаць яму таксама нешта добрае, але — не знайшлося, і я махнуў рукою:

— Бывай здароў, хлопец!

Яго сіняя сумка доўга матлялася сярод вулічных прысад.

ДЗЕСЯЦЬ гадоў назад ЦК КПСС прыняў пастанову «Аб літаратурна-мастацкай крытыцы». Гэта пастанова і іншыя партыйныя дакументы па ідэалагічных пытаннях арыентуюць савецкіх крытыкаў на ўсебаковы аналіз сучаснага мастацкага працэсу, паслядоўнае правядзенне лінгвістычных прынцыпаў у барацьбе за высокі ідэйна-эстэтычны ўзровень савецкага мастацтва, супраць буржуазнай ідэалогіі. Адкрываючы пленум, на парадку дня якога ўпершыню за 36-гадовую гісторыю БТА было пастаўлена пытанне пра стан і задачы тэатральнай крытыкі, старшыня прэзідыума праўлення аб'яднання, народны артыст БССР М. Яроменка падкрэсліў важную місію гэтай галіны. Крытык павінен не толькі выразна адлюстравать вобраз сцэнічнага твора — тут, дарэчы, дадатковая цяжкасць і каштоўнасць тэатральнай крытыкі, — але і дакладна, з партыйных пазіцый, выявіць моцныя і слабыя бакі спектакля, вызначыць шлях да выпраўлення вызначаных недахопаў.

Адыходзяць у нябыт акцёры, спектаклі, бывае — і цэлыя налеты, сказаў М. Яроменка. Памяць пра іх, праўда пра іх, а часам здараецца — і няпраўда, застаюцца ў рэцэнзіях, артыкулах, даследаваннях. Высакародная і адназначная місія людзей, якія ствараюць гэтыя рэцэнзіі, артыкулы, даследаванні. Са шматстайных інтэлектуальных і эмацыянальных пластоў складаецца наша тэатральная крытыка. Ад яе далейшага развіцця залежыць, урэшце, лёс гэтай галіны, якой прызначана адлюстравать разнастайны, дзівосны, хвалючы свет тэатральнага мастацтва.

Пра набыткі, упушчэнні, праблемы і перспектывы сённяшняй беларускай тэатральнай крытыкі было сказана ў дакладзе, з якім выступіў доктар мастацтвазнаўства У. Няфёд. Канкрэтныя факты, прыведзеныя прамойцам і вядомыя чытачу па колішніх лімаўскіх публікацыях, адлюстравалі асноўныя тэндэнцыі развіцця тэатральна-крытычнай думкі ў рэспубліцы за мінулыя 10 гадоў.

ХОЦЬ ЗРОБЛЕНА НЯМАЛА...

Секцыя тэатральных крытыкаў пры БТА (спецыялістаў па драматычных, дзіцячых і лялечных тэатрах) — асяродак найбольш кваліфікаваных кадраў у гэтай галіне. У секцыі каля 30 членаў. Апроч таго, заўважыў У. Няфёд, ёсць акты, якія складаецца пераважна з пачаткоўцаў — жыхароў як Мінска, так і іншых гарадоў рэспублікі, дзе існуюць тэатры.

Дакладчык раскажаў аб рабоце секцыі. Гэта, у прыватнасці, выступленні яе членаў у перыядычным друку па розных пытаннях тэатра і драматургіі з матэрыяламі самых розных жанраў; удзел крытыкаў у абмеркаванні спектакляў непасрэдна ў калектывах тэатраў рэспублікі; іх удзел у выдавецкай дзейнасці БТА, лектарская работа і г. д.

Справы тэатральных крытыкаў непасрэдна звязаны са становішчам у тэатразнаўстве, дзе апошнім часам выявілася тэндэнцыя паглыбленага тэарэтычнага асэнсавання з'яў і працаў, якія адбываюцца ў нацыянальным тэатральным мастацтве. Сярод прафесійных спецыялістаў, якія працуюць сёння ў галіне тэатразнаўства, дакладчык назваў доктара мастацтвазнаўства А. Сабалеўскага, кандыдатаў мастацтвазнаўства А. Лабовіча, Ю. Сохара, Р. Смольскага, К. Кузняцова, М. Каладзінскага, Ю. Пашкіна, Т. Гаробчанка, Г. Барышава, А. Саннікава, Т. Арлова, Т. Мудрогіну. Алуб-

лікаваныя беларускімі тэатразнаўцамі даследаванні па гісторыі і сучаснай практыцы тэатра — істотны ўклад у развіццё як нацыянальнай навукі пра тэатр, так і ўсяго савецкага тэатразнаўства. Асобныя спецыялісты з Беларусі ўдзельнічаюць у калектывных даследаваннях па гісторыі тэатра супольна з вучонымі Масквы.

— гэта вядзе іх да сцвярджэння абстрактнага гуманізму.

Дакладчык звярнуў увагу на такую распаўсюджаную «пазіцыю», калі той ці іншы твор мастацтва або нейкая дэталі, г. зн. «знаходка» ў ім, ацэньваецца проста: «а мне гэта падабаецца», «а гэта нецікава» і да т. п. Ці ж гэта сур'ёзна? Хіба крытык (дзій дзеяч ма-

сённяшня дасягненні. Была прыведзена таксама думка крытыка і рэжысёра В. Камісаржэўскага, які зазначаў, што міжволі звяртаеш увагу на тое, як маюць «дома» ў некаторых п'есах засланыя сабой поліфанію «свету». Дакладчык дадаў да гэтага і ўласную думку пра тое, што цяпер, як гэта было на пачатку 60-х гадоў, ідзе

змяшаны ў адно дзесяткі імёнаў і назваў без спробы разабрацца ў наштоўнасці тых твораў, што сапраўды вартыя пастановы, і тых, што яшчэ не выселі для гэтага.

На думку дакладчыка, менавіта дзякуючы намаганням Рэпертуарна-рэдакцыйнай калегіі МК БССР апошнім часам павялічыўся прыток новых беларускіх п'есаў на сцэны нашых тэатраў. Напрыклад, літаральна за апошнія паўгода былі пастаўлены «Парог» А. Дударова, «Аб'ява ў вячэрняй газеце» А. Паповай, «Аперацыя «Сабіна» С. Свірылава, «Персона нон грата» М. Місюка і В. Якавенкі, «Жалезнае выселле» А. Наважылава. Рыхтуецца прэм'ера п'есы У. Караткевіча пра Янку Купалу, вядзецца і работа над п'есай драматурга-пачаткоўца А. Асташонка пра Якуба Коласа і да т. п. Калі за што можна і трэба прапракніць рэпертуарную калегію, дык за тое, што часам праз яе на сцэну трапляюць п'есы недасканалыя. Усё ж калегіі трэба быць стражэйшай, павышаць патрабаванні да п'ес. А крытыкі павінны не заблытваць пытанне, а дапамагаць агульнай справе, г. зн. змагацца не проста за колькасць паказчыкаў, а ў першую чаргу — за высокі ідэйна-мастацкі ўзровень драматургіі. Урэшце рэшт, уся справа ў драматургах. І калі, дапусцім, п'есу Я. Шабана «Аўтограф на пласцінцы» тэатр адмовіўся ставіць, а рэпертуарная калегія пагадзілася з тэатрам, дык прычыну, на думку прамойцы, трэба шукаць не «па-за п'есай», а ў п'есе.

Драматург К. ГУБАРЭВІЧ, які выступіў у спрэчках, падкрэсліў, што праблемы рэпертуарнай палітыкі нашых тэатраў пануць што толькі закраналіся крытыкай. А наспела размова па ключавых напрамках рэпертуару. Як тэатры вырашаюць праблему сучаснасці? Чаму творы героіка-патрыятычнага стаўлення ад выпадку да выпадку? Чаму не створаны вобраз Бацькі Мінага на віцебскай сцэне, а на гомельскай — вобразы камунараў 1919 года? Чаму шмат няўдач і «палавіністых удач» у пастаноўцы класікі ў беларускіх тэатрах і чаму раптам ледзьве не ўсе тэатры кінуліся «на штурм» чэхаўскага «Вішнёвага саду»?

У гэтых і некаторых іншых пытаннях наша крытыка мае, па словах К. Губарэвіча, шмат неапрацаваных векселяў. Мабыць, таму, што яна залішне універсальная, у адным артыкуле гаворка вядзецца пра п'есу, пра рэжысуру, акцёраў, сцэнаграфію. Бягучая крытыка павінна гаварыць не пра ўсё — патроху, а пра нямногае — усё.

Галоўны рэдактар маскоўскага часопіса «Тэатральная жизнь» Ю. Зубкоў нагадаў асноўныя напрамкі, па якіх павінен развівацца рэпертуар: уласнае вобразаў выдатных дзеячаў сусветнага рэвалюцыйнага руху, паказ подвигу народа ў Вялікую Айчынную вайну, адлюстраванне міжнароднай тэматyki. Многія ж тэатры аддаюць перавагу так званай інфантальнай драматургіі. Вінаваты і крытыкі, якія падтрымліваюць іх лінію. Асобныя драматургі займаюцца паказам пераважна негатывных бакоў сучаснасці. Забароненых тэм у мастацтве, зразумела, няма, але важна, якім чынам гаворыцца пра тую ці іншую з'яву. Генеральны сакратар ЦК КПСС Л. І. Брэжнеў, аналізуючы недахопы і цяжкасці нашай рэчаіснасці, гаварыў пра іх аб'ектывны характар і заклікаў да ўмелага іх пераадолення. Нагадаўшы пра гэта, Ю. Зубкоў даводзіў, што і ў мастацтве павінна быць такая нацэленасць на пераадоленне негатывнага ў нашым жыцці. А крытыкі часам забываюцца на гэта і вядуць марныя дыскусіі, накітал «проза» — ці драматургія, «рэжысёрскі тэатр» — ці акцёрскі, абмяноўваюць істотныя праблемы развіцця шматнацыянальнага савецкага тэатральнага мастацтва.

КРЫТЫК—НЕ ПАСАДА, А ПРЫЗВАННЕ

З ІІ ПЛЕНУМА ПРАЎЛЕННЯ БЕЛАРУСКАГА ТЭАТРАЛЬНАГА АБ'ЯДНАННЯ

Гаворачы пра бліжэйшыя перспектывы беларускага тэатразнаўства, У. Няфёд, прынамсі, вылучыў працу над трохтомнай «Гісторыяй беларускага тэатра», якую распачаў вялікі калектыв спецыялістаў рэспублікі.

У мэтах актывізацыі работы секцыі крытыкаў штогод праводзяцца конкурсы БТА на лепшыя праблемныя артыкулы, рэцэнзію і творчы партрэт. Сярод адзначаных прэміямі ёсць і спрантыкаваныя ўжо крытыкі, і пачаткоўцы. Дакладчык назваў некаторыя лепшыя артыкулы: «На раздарожжы» А. Сабалеўскага — пра становішча спраў у калектыве купалаўцаў; «Хочаш быць акцёрам? Будзь ім!» Ю. Сохара — пра падрыхтоўку маладых артыстаў у БДТМ; «Пра гэта трэба гаварыць» Т. Гаробчанка і К. Кузняцовай — аб праблемах рэжысуры і акцёрскага майстэрства ў нашых тэатрах. Прамоўца прыгадаў і іншыя крытыкаў, якія актыўна і на карысць справе выступаюць у друку. Іх выступленні вызначаюцца дастатковым прафесіяналізмам, сапраўднай прынцыповасцю, а ўзнятыя праблемы, як правіла, актуальныя для тэатра. Гэта А. Лабовіч, Г. Барышаў, Р. Смольскі, В. Ракіцін, І. Чаркас, М. Каладзінскі, М. Гарэцкая і інш.

Былі вылучаны і тыя глыбокія і прынцыповыя выступленні крытыкаў, што выклікалі значны рэзананс у тэатральных работнікаў, у шырокай чытацкай грамадскасці. Гэта артыкулы К. Кузняцовай і Р. Смольскага; А. Лабовіча; Т. Гаробчанка і В. Ракіціна — у «Советской культуре», «ЛіМес», «Тэатральным Мінску», «Чырвонай змене».

Разам з тым, як заўважыў У. Няфёд, крытычныя выступленні не заўсёды трапляюць у цэль. У адных выпадках яны павярхоўныя, у іншых, часам, памылковыя, дезарыентуюць тэатры, рэжысуру, акцёраў. Істотныя недахопы ў асобных такіх выступленнях, працягваю дакладчык, вынікаюць з неакрэсленасці ідэйна-мастацкіх пазіцый крытыкаў. Сапраўдны партыйна-крытыкі вымагае абавязковай сацыяльна-класвай характарыстыкі твора (п'есы, спектакля) — тут і будзе выяўлена ідэяная пазіцыя. Калі ж асобныя крытыкі, дзій практыкі сцэны, неадакладна разумеюць значэнне сацыяльна-класваых прынцыпаў

стаўлення) мае права ацэньваць твор толькі на ўзроўні густаў, па-за ўсялякімі аб'ектывнымі крытэрыямі? Вось тут вельмі часта паміж нашымі крытыкамі і асобнымі практыкамі тэатра ўзнікаюць супярэчнасці. На думку такіх практыкаў (а да іх часам далучаюцца і некаторыя крытыкі), галоўнае ў тым, што «мастак мае права на сваё бачанне», «я так хачу, а так не хачу»...

Калі мы пільна прыгледзімся да нашай крытыкі, да практыкі тэатра, сказаў прамойца, дык часам заўважым падыход да стварэння ці ацэнкі таго або іншага твора менавіта «ад густу» — г. зн. без уліку аб'ектывных сацыяльных і эстэтычных прадпасылак.

У дакладзе неаднаразова акцэнтаваліся тыя важныя праблемы нашага тэатра, якія часам супярэчліва разумеюць і лумачаць крытыкі. Прынамсі, праблема традыцыі і наватарства ў мастацтве, разумення сутнасці пошукаў. Назваўшы прыклады такога «нехрэстаматычнага» працягання класікі, калі яна непазнавальна скажэцца, трантуецца «перпендыкулярна» аўтарскай канцэпцыі, дакладчык звярнуўся да крытыкаў. Бо тут часта маюцца не толькі, як сказана, сам Гога, а і крытыка. А яна ж мае вялікі абавязак перад класікамі, якія самі слэ, на жаль, не могуць абараніць.

УПЛЬВАЦЬ НА РЭПЕРТУАР

Дакладчык засяродзіў увагу на той важнай ролі, якую крытыкі адыгрываюць і могуць адыгрываць у рэпертуарнай палітыцы тэатраў. Што парэкамендаваць тэатру прыняць да пастаноўкі, ад чаго адмовіцца? Тут перш за ўсё выяўляюцца ідэяна-эстэтычныя пазіцыі крытыка. Прамоўца спаслаўся на словы драматурга А. Салынскага, які патрабаваў не «карданажнага выгляду» вялікай тэмы, а паказу маштабаў чалавека з яго здзяйсненнямі, намерамі, барацьбой, што вельмі важна для народа. Маюцца на ўвазе гісторыка-рэвалюцыйныя п'есы, п'есы героіка-патрыятычнага, пра воінскія подзвігі, пра

мутная хваля так званых інтымна-лірычных, пакаёва-мяшчанскіх п'ес, населеных дзівакамі, шызафрэннікамі, заклапочанымі малазразумелымі летучкамі. У сувязі з гэтым У. Няфёд прыгадаў спектакль Рускага тэатра БССР імя М. Горкага «Аб'ява ў вячэрняй газеце» па п'есе А. Паповай. Спектакль, на яго думку, можа прывабліваць недасведчанага глядача неспадзяванасцю сітуацыяй, экстравагантнасцю паводзін персанажаў, у ім нават ёсць пэўныя рысы «узнаваемасці». Але спасцігнуць тут што-небудзь немагчыма. Дакладчыка засмучае, што некаторыя крытыкі падтрымліваюць і такія драматургічныя вопыты, і такія спектаклі. Здзіўляе яго і паспешлівае рэцэнзента газеты «Вячэрні Мінск»: апублікавана хвалебная рэцэнзія, якая нічога не дае чытачу.

Гэта — мядзведжая паслуга і драматургу, і маладому рэжысёру, і тэатру, прыклад, калі «крытыку заносіць». Далей У. Няфёд прывёў такі ж прыклад, звязаны з ацэнкай тым жа рэцэнзентам колішніх спектакляў Магілёўскага абласнога драмтэатра — «Галоўная стаўка» і «За ўсё добрае — смерць» на старонках «Літаратуры і мастацтва».

Сцвярджаючы адназначнасць крытыка за выхаванне глядача, рэжысёрскіх кадраў, акцёраў, за рэпертуар тэатраў, У. Няфёд вылучыў пытанне адносінаў крытыкі і драматургіі. Ён прапанаваў наладзіць дзелавыя кантакты паміж секцыяй драматургаў СП БССР і секцыяй крытыкаў БТА. Сёння такіх кантактаў амаль няма, хаця яны вельмі патрэбныя. Крытыкі абавязаны садзейнічаць развіццю нашай драматургіі, падтрымліваць здольных аўтараў — і пачаткоўцаў, і тых, хто ўжо вызначыўся на гэтай ніве. Ды толькі не падтрымліваць такім агульным спосабам, як у нядаўнім лімаўскім артыкуле Т. Арловай. Пра тое, што ў нас драматургі ёсць, не трэба ўсклінаць. Пра гэта перананальна сведчаць пастаноўкі п'ес у рэспубліцы і за яе межамі многіх аўтараў, ад К. Крапівы і А. Макаёна да здольнага маладога драматурга А. Дударова, зазначаў дакладчык. Ды ў артыкуле

ДРУГ Ц... ПРЫЯЦЕЛЬ?

Практыкі тэатра кажучь ня рэдка, што хацелі б пачуць добразычліваю крытыку. У дакладзе У. Няфёда прагучала тая ж думка: за добразычліваю крытыку. Але ён папярэдзіў, што практыкі тэатра маюць тут на ўвазе часцей за ўсё кампліментарную крытыку. І таму, бывае, шукаюць так званых «сваіх» крытыкаў, якія будуць абавязкова хваліць. Прынцыповыя ж крытыкі пад добразычлівай разумеюць гаворку дзелавую, аргументаваную, скіраваную на творчую дапамогу калектыву. Атрымліваецца, як значыць дакладчык, што крытыкі робяць творчыя заўвагі, часам спрачаюцца з рэжысёрамі і акцёрамі, а рэжысёры і акцёры замест дзелавой спрэчкі... пачынаюць сварыцца з крытыкамі, а потым і перастаюць вітацца. Такіх прыкладаў мноства, але іх быць не павінна, гэта не да твару сапраўдным майстрам. І шчырая крытыка, можа, бывае, і рэзка, у сто разоў карыснайшая за кампліментарную.

Дакладчык спыніўся на асобных публікацыях, у выніку якіх здолелі рэжысёр, які ўзначальваў Рускае тэатр БССР імя М. Горкага, так паверыў у беспамылковасць сваіх творчых вырашэнняў, што ўжо не ўспрымаў ніякіх крытычных заўваг.

Многія, сказана ў дакладзе, не разумеюць, што ў нас няма пасада крытыкаў, як, напрыклад, ёсць пасада рэжысёра, акцёра, мастака, дырэктара тэатра і г. д. Крытыкі ў нас — гэта добраахвотнікі. Сёння яны пішуць, а заўтра — не захочуць і не будуць гэтым займацца. З рэжысёрамі або акцёрамі так не здарэцца. А жорны ж крытык дзесьці працуе, служыць: ён — або педагог, або навуковец, або супрацоўнік выдавецтва і да т. п. Значыць, крытыкі бяруць на сябе, апроч асноўнай працы, яшчэ гэту, дадатковую нагрузку, досыць нялёгкаю і няўдзячнаю.

Не ўсе вытрымліваюць выпрабаванне прафесійнай крытыка, якая вымагае сапраўднай мужнасці. Некаторыя спакваля ператвараюцца ў паклоннікаў, якія абслугоўваюць таленты (так лягчэй жыць). Хаця думаюць, што яны засталіся крытыкамі.

Вядома ж, у крытыкаў заўсёды складаныя адносіны з тымі, каго яны крытыкуюць (гэта не значыць — ганяць, а гавораць праўду ў вочы, якая б горная яна ні была). Прамоўца ўдакладніў, што мае на ўвазе крытыкаў сумленных, прынцыповых, заклапочаных перш за ўсё справай, лёсам мастацтва. А гэта не заўсёды разумеюць тыя, каго крытыкуюць. Калі што — усчынаецца барацьба з крытыкамі, узнікаюць крывады і да т. п. І тут часам адбываецца недапушчальнае. Напрыклад, складаецца думка, што пэўных дзеячаў нават някава та крытыкаваць, маўляў, крытыка кіне на іх ценю, а яны ж удастоены такой пашаны, высокіх званняў... Лепей пахаваць іх або памарціць. На жаль, так «пазіцыя», значыць дакладчык, бывае не толькі сярод крытыкаў, але і ў рэдакцыях нашых газет.

Важная праблема, ад разумнага вырашэння якой залежыць вынікі работы тэатраў, — праблема дзейнасці тэатральнай крытыкі, дзелавога рэагавання на яе. Зразумела, даводзіў У. Няфёд, далёка не кожную заўвагу ці выступленне крытыка тэатр павінен прымаць да ведама. Аднак тыя выступленні, што закранаюць прынцыповыя пытанні становішча спраў у тэатры ці канкрэтных творчых з'яў, абавязкова маюць быць сур'ёзна абмеркаваны. Ды на практыцы гэта далёка не так.

Апошнім часам у адрас нашых тэатраў выказвалася нямала сур'ёзных і зусім абгрунтаваных прэтэнзій у рэспубліканскім і цэнтральным друку, у час грамадскіх абмеркаванняў. Аднак тэатры неахвотна рэагуюць на крытыку. Імкнучыся не звяртаць на яе і памнажаюць свае памылкі і недахо-

пы. Чамусьці ў тэатрах дасюль калектывна не абмяркоўваюць важных праблемных выступленняў друку, што датычыць гэтых калектываў. У калектывах асобных тэатраў за апошнія 10 гадоў практычна парушалася традыцыя абмеркавання новых спектакляў. Напярэдадні пленума БТА без належнай увагі паставіўся да гэтай справы тэатр імя Я. Купалы, дзе абмеркаванне спектакляў бягучага рэпертуару сумесна з крытыкамі так і не адбылося.

Сваімі ўяўленнямі пра аблічча крытыкаў і крытыкі дзяліліся ўдзельнікі пленумаўскай дыскусіі. Галоўны рэжысёр Дзяржаўнага тэатра лалек БССР, народны артыст рэспублікі А. ЛЯЛЯУСКІ назваў летучай спробу да кожнага з людзей, адметных сваім індывідуальным мысленнем, прыкладзі нейкі эталон ідэальнага крытыка. Сіла мастацтва, яго прывабнасць — у шматстайнасці творчых асоб. Як павінны быць і ёсць розныя тэатры, розныя рэжысёры, акцёры, так і крытыкі, на думку А. Ляляўскага, павінны быць розныя, і калі кожны адстойвае свой пункт гледжання праўдзіва і сумленна — гэта самае каштоўнае ў крытыцы. Мабыць, патрэбны крытыкі, прызначэнне якіх — быць пісьменнікамі тэатра, або — гісторыкамі, або — тэатральнымі інфарматарамі, разважаў ён. І чаму не можа быць сярод крытыкаў добрых людзей, якія любяць менавіта гэты тэатр, прызна і зацікаўлена адносіцца да яго калектыву, становяцца «другам дому».

Галоўны рэжысёр Акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР В. РАЕУСКІ падтрымаў меркаванне, што адмаўляць тэатру ў крытыках-адамуцах — няправільна. Крытыкаўства ўвогуле не прыносіць ніякага плёну, толькі ўзаемнае раздражненне. А без разумнай зычлівай крытыкі тэатр развівацца не можа. У тэатра туга па крытыку-сябру. Сябру не нашта тэ «ты мне — я табе». Хвалюе праблема «незаўважаных» тых ці іншых тэатральных з'яў. Хіба інертнасць крытыкі гадуе талент? Чалавеку патрэбна спагада, патрэбна яна і артысту — добрая, разумная. Трэба і крытыкам быць больш лаяльнымі адзін да аднаго. Бо, на жаль, канфрантацыя адчуваецца і ў іх радах.

Народны артыст СССР Р. ЯНКОУСКІ выказаў заклапочанасць становішчам крытыкі. Павучальны тон даклада, па яго словах, выклікаў пачуццё, быццам практыкі тэатра страцілі ўсе пазіцыі і працуюць так, што хоць зачыніў тэатры. Такая паслядоўная крытычная думка б'е і нявечыць мастака. Згадаўшы нядаўнюю сутрачу калектыву Рускага тэатра БССР імя М. Горкага з крытыкамі, Р. Янкускі абурўся: як мог адзін з іх пачаць гаворку з таго, што, маўляў, апошнім часам ён прыходзіць у тэатр, каб... сапсаваць сабе настрой! Па словах Р. Янкускага, «кам'ютэрная крытыка», якая пазбаўлена пачуцця, дабрыні, цяпла душы, пазбаўлена, мабыць, і таленту.

Адказваючы сваім апанентам, У. Няфёд сказаў пра тое, што аб'ектыўнасць павінна быць і ў сімпатыях ці антыпатыях крытыкаў. Што крытык, сапраўды, павінен быць «гнуцік», але не настолькі, каб губляць пазіцыю. І нельга тое, што не атрымаецца ў тэатра, спіхвань на адказнасць крытыкаў, і нельга прыкрывацца «ранімасцю» акцёраў: хіба ж крытыкі — не «ранімацы»?

Кандыдат мастацтвазнаўства Р. Смольскі гаварыў, што маўчанне крытыкі ў вядомых выпадках тлумачыцца і так. На практыцы, калі крытык паспрабуе назваць рэчы сваім імем, узнікае сітуацыя, якую можна параўнаць з паядынкам баксёраў розных вагавых катэгорый. Да таго ж, не сакрэт, і рэдакцыі неахвотна друкуюць крытычныя артыкулы. Таму, на думку Р. Смольскага, у жывым абмене думкамі, у творчых дыскусіях і спрэчках можна наблізіцца да жаданай якасці крытыкі. А гаворачы пра беражлівую адносіны да мастака, нельга не гаварыць, што і крытыка мае ў гэтым патрэбу.

Рэктар Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута прафесар Э. Герасімовіч выказала свой пункт

гледжання на тое, чаму не атрыманася дыскусія ў «ЛіМе» па праблеме выхавання маладога акцёра.

На пытанні ўзаемаадносін крытыка і тэатра засяродзіў сваё выступленне доктар мастацтвазнаўства А. Сабалеўскі, падкрэсліўшы залежнасць крытыка ад тэатра, ад якасці канкрэтнага спектакля. Шэрыя, пасрэдныя работы тэатра не выклікаюць і цікавых, бліскучых, глыбокіх артыкулаў. Пра «сярэдня» спектаклі крытыкам пісаць не хочацца, на такіх спектаклі і рэдакцыям знайсці рэцэнзента практычна немагчыма.

КЛОПАТЫ, РАЗВАГІ, ПРАПАНОВЫ

У дакладзе У. Няфёда шмат гаварылася пра неабходнасць сур'ёзнай практычнай дапамогі крытыкам. Конкурсы БТА, магчымаць публікаваць папулярна-рызатарскія артыкулы і рэцэнзіі ў бюлетэні «Тэатральны Мінск» — бадай, і ўсё. З боку Міністэрства культуры БССР, заўважыў дакладчык, да самага апошняга часу не было зроблена эфектыўных захадаў па ўмацаванні крытычнага фронту. Толькі утылітарны падыход: запрашэнне крытыкаў да ўдзелу ў абмеркаванні новых спектакляў. Атрымліваюць крытыкі ў выніку такіх абмеркаванняў толькі неспрыемнасці. Па ўказанні МК БССР рэжысёры, без энтузіязму, уносяць у спектакль папраўкі, падказаныя крытыкай, а замест удзячнасці за дзейсную дапамогу (спектакль жа стаў куды лепшы) дзеячы тэатра часта затойваюць крыўду і неспрыемнасць да крытыкаў.

Дакладчык сказаў, што ў нас пакуль няма мастацтвазнаўчага часопіса, а штотыднёвік «ЛіМ», на жаль, змяшчае вельмі мала матэрыялаў пра тэатральнае мастацтва. Першаарговая ўвага надаецца тут літаратуры, хаця ёсць тры адпаведныя часопісы. Было б правільна, на думку дакладчыка, каб і часопісы «Полымя», «Неман», «Маладосць» у кожным нумары мелі абавязковыя раздзелы па мастацтве. І яшчэ — даўно наспела пытанне стварыць у рэспубліцы тэатральны музей, які б мог стаць важным памочнікам у правядзенні навукова-даследчай працы ў галіне тэатра.

Акрэсліў дакладчык і кола тых актуальных праблем сучаснага тэатра, якія маглі б стаць прадметам творчых дыскусій: чаму апошнім часам такое значнае месца на падмостках заняла проза; чаму зніжаецца ўзровень акцёрскага майстэрства; як фарміруецца творчае аблічча тэатра і да т. п. У нас амаль ніколі (за рэдкім выключэннем) ні ў друку, ні на спецыяльных канферэнцыях, пленумах такія дыскусіі не праводзяцца.

З трыбуны пленума рознымі прамоўцамі было выказана шмат прапаў і пажаданняў нашаму крытыкаму цэху. Развагамі пра задачы тэатра, на якія не могуць не нацэляваць увагу і крытыкі, падзяліўся рэжысёр Школы-студыі МХАТ, заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР Я. РАДАМЫСЛЕНСКІ. Пра недастатковую дасведчанасць і зацікаўленасць крытыкаў у справах лялечнікаў, чыё мастацтва даўно выйшла з «дзіцячага ўзросту» і набыло складанае і сур'ёзнае аблічча, гаварыў А. Ляляўскі.

Прадстаўнік Украінскага тэатральнага таварыства, кандыдат мастацтвазнаўства Ю. БАБОШКА, засведчыўшы ўскладненне сучаснай «тэатральнай гаспадаркі», прапанаваў супольна вывахаць агульныя праблемы. Як абмен гастролямі ўзбагачае і разнастайць тэатральную практыку, так узэмна-цікавым і карысным можа стаць абмен крытыкамі ці іх сумесня гутаркі-сустрэчы.

Ад імя прыхільнікаў аматарскага тэатральнага мастацтва выступіў рэжысёр Слонімскага народнага тэатра, заслужаны

работнік культуры БССР М. ВАРВАШЭВІЧ. Ён выказаў удзячнасць крытыкам і даследчыкам, метадыстам БТА, чыя зацікаўленасць спрыяе фарміраванню творчага аблічча народнага тэатра. Разам з тым выказаў заклапочанасць, што некаторыя крытыкі несур'ёзна ставяцца да гэтых асяроднаў культурнага жыцця, абмяжоўваюцца агульнымі размовамі і кампліментарна, не аналізуюць работу артыстаў-аматараў.

ВАКОЛ МУЗЫЧНАГА ТЭАТРА

З садакладам «Пра стан і задачы музычна-тэатральнай крытыкі ў Беларусі» на пленуме выступіла доктар філасофскіх навук прафесар А. Ладыгіна. Зыходзячы з палажэнняў пастановы ЦК КПСС «Аб літаратурна-мастацкай крытыцы», яна адзначыла пэўныя станоўчыя моманты ў развіцці музычна-тэатральнай крытыкі ў рэспубліцы за мінулае дзесяцігоддзе. Сфарміравалася кола крытыкаў, якія актыўна працуюць у сферы музычнага тэатра — оперы, балета, музыкамеды. Сярод іх — Ю. Чурко, Т. Шчарбакова, Г. Куляшова. На старонках друку часцей з'яўляюцца новыя імёны: Р. Сергіенка, А. Друкт, Н. Іўчанка. Павысілася ўвага да пытанняў музычнага мастацтва ў рэдакцыях газет. Прынамсі, удакладніла А. Ладыгіна, «Советская Белоруссия» рэгулярна друкуе прапанаваныя матэрыялы, а часам і сама іх заказвае. Разнастайліся жанры публікацый: не толькі рэцэнзіі, але і праблемныя артыкулы, творчыя партрэты, змястоўныя інтэрв'ю. Створаны манарафіі пра музычны тэатр (Ю. Чурко, Г. Куляшова). У рабоце секцыі музычных тэатраў і канцэртных арганізацый пры БТА актыўна ўдзельнічаюць Э. Шумілава, Ю. Чурко, Б. Смольскі, І. Зубрыч, А. Ракава, Р. Аладава, Н. Первякова і іншы.

Яшчэ адно дасягненне — рэгулярны выхад бюлетэня «Тэатральны Мінск», — дзе дзякуючы энтузіязму і добраму прафесіяналізму рэдактара С. Клімковіч рэгулярна друкуюцца досыць разгорнутыя, хая і не заўсёды бясспрэчныя, матэрыялы (зрэшты, заўважыла А. Ладыгіна, гэта і не павінна палохаць: у супастаўленні пунктаў гледжання на раджаецца ісціна).

У Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі з 1974 года ўведзена спецыялізацыя па крытыцы для студэнтаў-музыказнаўцаў. Пазнаёміўшы прысутных з сістэмай навування і практыкі будучых крытыкаў (асабліва плёна шэфскага работа з практыкантамі наладжана ў аддзеле культуры «Советской Белоруссии», загадчык Р. Ярохін), прамоўца выказала і засмучэнне. Кантакты студэнтаў з музычнай крытыкай аналізуюцца непрацяглымі. За 4-5 гадоў кваліфікацыю «музычны крытык» (у дыплом) атрымалі 20 чалавек. Ды хто з дыпламаваных крытыкаў займаецца крытычнай дзейнасцю пасля заканчэння ВНУ, хто захаваў да яе цікавасць і на справе выяўляе байцоўскія якасці крытыка? Адзінікі.

Наогул было заўважана, што крытыкаў, якія сапраўды любяць музычны тэатр, ведаюць яго спецыфіку, смея і разам з тым, зацікаўлена і чула ставяцца да працэсу стварэння новага спектакля, у нас, літаральна, адзінікі. Мы крыўдуем, гаварыла А. Ладыгіна, што нас не друкуюць, не заказваюць нам артыкулы, а калі і заказваюць, дык потым скарачаюць зроблены матэрыял. А ці досыць актыўныя самі? Ці часта прапануюцца ў рэдакцыю яры і прафесійна зроблены матэрыялы? Не актыўныя крытыкі — і старонкі прасы запынаюцца малазмястоўнымі публікацыямі. Дый самі музыказнаўцы, якія пішуць пра тэатр, не заўсёды «ўзброены», не ведаюць тэатра з яго спецыфікай: ці не ад таго разгубленасць некаторых крытыкаў і пры абмеркаванні спектакляў — ці то на мастацкім савеце, ці, асабліва, перад творчым калектывам? Жанр вуснай крытыкі, шчыра кажучы, не ў пашане. Відаць, варта падумваць аб прафесійнай вучобе крытыкаў непасрэдна ў тэатры.

Прамоўца гаварыла пра тое, што нашы музыказнаўцы становяцца крытыкамі ў вольны ад асноўнай працы час. Яны выкладаюць, пішуць навуковыя работы. Прычым, характар іх практычнай работы і навуковых інтарэсаў зусім не адпавядае інтарэсам развіцця музычна-тэатральнай крытыкі. Здавалася б, што ў сферы музычна-крытычнай дзейнасці павінны былі б актыўна працаваць тыя, хто вучыць крытыцы ў навучальных установах, хто вядзе спецыяльныя крытычныя курсы. На жаль, тыя, хто вучыць, самі не пішуць крытычных артыкулаў і не ўдзельнічаюць у практычным музычным жыцці.

Далей А. Ладыгіна гаварыла пра нешматлікую колькасць друкаваных матэрыялаў, пра тое, што падзеі музычна-тэатральнага жыцця асвятляюцца няпоўна, «пра асцярожнае» стаўленне да палемічных выказванняў крытыкаў, да эмацыянальна-прыўзнятага тону размоваў ў некаторых рэдакцыях рэспубліканскай прэсы. Гаварыла яна таксама пра недастаткова паважлівую адносіны кіраўнікоў тэатраў да меркаванняў крытыкаў. Мала таго, крытыку не заўсёды лёгка прайсці ў тэатр на патрэбны спектакль, нават калі ён выконвае даручэнне БТА.

На думку прамоўцы, глядзячы любяць чытаць крытыку, якая не толькі дапамагае арыентавацца ў музычна-тэатральных падзеях і вучыць успрыняццю музыкі, а не толькі сюжэта, фабулы твора. Для гэтага сам крытык не павінен губляць жывога адчування музыкі, здольнасці любіць яе і захопляцца.

Пра ўзрастанне ролі крытыкі ў працэсе ўскладнення сучаснага балетнага тэатра гаварыла доктар мастацтвазнаўства Ю. ЧУРКО. Яна адзначыла, што становішча беларускай крытыкі ў гэтай галіне палепшылася, рэгулярна публікуюцца ў друку матэрыялы Э. Шумілава, Т. Цюрынай і іншых аўтараў, з'явіліся серыі перадач на Беларускай тэлебачанні. Радуе, што гэтыя матэрыялы пішуцца нераўнадушнымі людзьмі, а не якімісьці «аб'ектыўна-абстрактнымі» крытыкамі. Аднак суб'ектыўнасць крытыка, на думку Ю. Чурко, не павінна змешвацца з суб'ектыўызмам, калі на мала аргументаваных падставах робяцца пэўныя высновы. У сувязі з гэтым разглядаліся асобныя публікацыі «ЛіМа» пра балетныя спектаклі нашага тэатра і праграмы Дзяржаўнага ансамбля танца БССР.

Народная артыстка БССР Н. ГАЙДА звярнула да крытыкаў ад імя калектыву Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР: уважліва паглядзець на гэты тэатр, пра які могуць пісаць і крытыкі па оперным, і крытыкі па драматычным, і па балетным тэатры.

Падсумаваў творчую гаворку на пленуме намеснік міністра культуры БССР У. Скараходаў.

Пленум прыняў разгорнутую рэзалюцыю. Вырашана перыядычна абмяркоўваць пытанні стану і развіцця тэатральнай крытыкі ў рэспубліцы на семінарах, канферэнцыях, пленумах БТА, праводзіць творчыя дыскусіі па актуальных праблемах тэатральнага працэсу, рэгулярна абмяркоўваць бягучы рэпертуар тэатраў рэспублікі на месцах і абмяркоўваць праблемныя артыкулы, якія датычыць гэтых калектываў. Вырашана таксама прыняць пэўныя захады для павышэння прафесійнага ўзроўню, вучобы крытыкаў, удасканалення сістэмы падрыхтоўкі маладых тэатразнаўцаў і г. д.

Пленум пастанавіў таксама прасіць МК БССР і Саюз пісьменнікаў БССР больш увагі аддаваць асвятленню тэатральнага жыцця рэспублікі на старонках «ЛіМа», літаратурных часопісаў.

ДАРОГА Ў ДВА КАНЦЫ

Фільм «Бацькоўскі дом», нядаўна створаны на Беларускім тэлебачанні (рэжысёр Віктар Шавялевіч, сцэнарыст Святлана Алексіевіч), пачынаецца дарогай і канчаецца дарогай. Той дарогай, па якой едуць маладыя людзі са сваёй вёска ў горад, па якой яны цяпер будуць наведваць сваіх бацькоў, а некаторыя, магчыма, аднойчы гэтай дарогай вернуцца назад. Рана ці позна надыходзіць час, калі трэба задумацца — а ці правільна ты зрабіў, ці правільны быў твой выбар?

Міграцыя моладзі — праблема складаная, неадназначная, цяжкаявырашальная, над якой б'юцца эканамісты, псіхологі, сацыёлагі, планавікі. Праблема, якая патрабуе не толькі навуковага, але і мастацкага, маральнага асэнсавання. І таму «Бацькоўскі дом», створаны як фільм-роздум, фільм-пытанне, выклікае несумненную цікавасць.

Камера спыняецца на твары старых, яна пільна фіксуе бярвенне хаты, прыдарожную траву, яблыні ў садзе, выхоплівае твары маладых хлопцаў і дзяўчат, што сабраліся ля дошкі аб'яў паблізу заводскай праходной, спрабуе ўлавіць іх позірк. І як цяжка гэта зрабіць, бо маладым — няма калі, яны спяшаюцца хутчэй стаць «гарадскімі». А ў вачах іх бацькоў, якія адпускаюць дзяцей у невядомы прыгожы Горад, — горыч і сум. Ёсць свае праўда ў дзяцей, якія імкнуцца ў горад: там больш магчымасцей для развіцця асобы — такая ўжо традыцыя, якая ў свой час заахвочвалася. Але ёсць свае, магчыма, больш глыбокае праўда (таму што за ёй усё іх жыццё) ў гэтых старых, што засталіся адзінокамі ў сваіх вялікіх, пустых хатах. Не, яны не папракаюць сваіх дзяцей, яны ганарацца імі, радуецца іх поспехам у рабоце, іх уладкаванаму лёсу; але іх адзінокая старасць не можа не гучаць папрокам дзецям, якія забыліся на сваё роднае гняздо, адарваліся ад яго назаўсёды. Пакідаецца ж не толькі старая хата дзеля гарадской кватэры з выгодамі — адбываецца абмен мясцін, дзе нарадзіўся, дзе твае карані, на больш зручны, але і больш безаблічны стандарт жыцця. Абмен няроўны — вольна аб чым прымушае задумацца фільм. І ў гэтым — адна з самых яго вялікіх вартасцей. У фільме ёсць моманты, калі мы адчуваем сябе «без віны вінаватымі», ён прымушае думаць — вольна што наштоўна.

«Бацькоўскі дом» — фільм цікавы ў многіх адносінах. І перш за ўсё прысутнасцю ў ім аўтара сцэнарыя, маладой нарысісткі Святланы Алексіевіч. Яна не проста публіцыстычна завастрае праблему міграцыі моладзі на прыкладзе адной беларускай вёскі. Справа ў тым, што гэта «сярэднястатыстычная» вёска — вёска, у якой жывуць яе бацькі, дзе шмат знаёмых, дзе яе ўсе ведаюць і з якой і яна некалі пайшла ў горад. І вольна цяпер яна вяртаецца, каб задаць і маладым, і старым пытанне: чаму вы пайшлі з вёскі, чаму адпусцілі сваіх дзяцей? Але гэта пытанне звернута і да сябе: чаму я пайшла?

Імкненне абыйсціся без хадзельных ісцін і шаблонных фраз давалася аўтарам фільма нялёгка, пра гэта сведчыць яго няроўнасць, недагавора-

насць. Так, у фільме больш моцна гучыць тэма адыходу, чым вяртання. Магчыма, не гэта было галоўным для аўтара фільма. А тое, што было галоўным, усё-такі не набыло закончанага формы — і вольна чаму. Я маю на ўвазе, перш за ўсё, пэўную нясмеласць у паслядоўным правядзенні прыёму, закладзенага першапачаткова ў сцэнарыі, а затым у структуры фільма — яго аўтарскага, асабістага пачатку. Калі ў кадры аўтар — С. Алексіевіч, калі менавіта яна звяртаецца да людзей, калі менавіта ёй, а не камусьці наогул гэтыя людзі адказваюць — тады ўзнікае момант суперажывання, нараджэння думкі. Здаецца, на тым шляху, які абралі першапачаткова рэжысёр і сцэнарыст, яны здолелі знайсці поўнае ўзаема-разуменне, адзіны пункт гледжання на матэрыял, што рэдка бывае на тэлебачанні. Было задумана будаваць дакументальную стужку па прыкметах фільма-маналага, фільма-роздуму, у якім адкрыта лідзіруе аўтарскі пачатак. Прыклады такога сучаснага вырашэння дакументальнага кіно — і вельмі ўдалыя — ёсць.

Зразумець — вольна што важна для стваральніка фільма «Бацькоўскі дом». Не асудзіць, не зрабіць паспешлівы вывад. Усё гэта «прачытаецца» ў фільме, асабліва ў апошніх яго кадрах — без слоў. Канчаецца суботне-нядзельная пабыўка дарослых дзяцей дома, вяртанні аўтобус хутка павязе іх у горад. Як дзелавіта яго запаяўняюць прывычныя пасажыры, і як няўільна яго задняе шкло закрываецца сумкамі, сеткамі, партфелямі, набітымі хатняй прывізіямі і пачастункамі. І вольна ў гэтым шкле не застаецца ні міліметра прасторы, праз якую, азірнуўшыся, можна было б убачыць, што там, на дарозе. А там — стаіць маці. Яе твар, яе рукі, яе позірк, у якім стоіць цяжкае і... даравання. Гэтыя пранікнёныя кінакадры вартыя іншага, ігравага кіно. Таму што гэта — вобраз. Вобраз не прыдуманы, не вынайзлены, а народжаны самім жыццём і ўбачаны мастаком. І за яго хочацца дараваць тых хібы, якія ёсць у гэтай рабоце. А хібы, на маю думку, караняцца ў пэўнай руцінасці мыслення, што ўсталёвалася ў тэлевізійным дакументальным кіно і перашкодзіла зрабіць гэты фільм ва ўсіх адносінах добрым.

А як важна, як неабходна разгледзець яшчэ ў сцэнарыі магчымасці будучага фільма, падтрымаць, дапамагчы аўтарам найбольш поўна выявіць яго самабытнасць, а не прычэсваць пад адзін грабенчык, падганяць пад нанатаныя і невядома кім узаконеныя «так прынята» і «так не здымаюць».

Магчыма, гэта і не нова, але хочацца яшчэ раз паўтарыць, што ў дакументальным кіно асабліва цікавая неардынарнасць пазіцыі аўтара. І калі ёсць цікавая асоба, калі ёсць імкненне чэсна разабрацца ў праблеме — дайце магчымасць аўтару зрабіць гэта. Ён выявіць сябе ў фільме, але і выявіць найбольш поўна свой час — а гэта ці не мэта, да якой трэба імкнуцца?

Хачу адзначыць, што на Беларускім тэлебачанні прыйшоў аўтар, які мысліць нетрывіяльна. І добра, што ў гэтай сваёй першай рабоце ён адразу ж сустрэўся з адным з найбольш цікавых рэжысёраў нашага тэлебачання. Абодва яны знайшлі агульную мову, выявілі падобнасць поглядаў на многія рэчы — а гэта, магчыма, заруча і будучай работы.

Т. МІХАЙЛАВА.

З ПАЭТЫЧНАГА СШЫТКА

Віктар ГАРДЗЕЙ

Незабудкі азёр

Ля ціхай затоці, на плёсе
Ёсць шчасце згадаць аб любві.
Сваіх я не высушу вёсел —
Плыві, мая лодка, плыві!

Крычаць патрывожана гусі
У мройны азёрны разліў.
А карта маёй Беларусі —
Як луг, што блакітна зацвіў.

Ля Браслава звонаць крыніцы.
Азёры Наддзвіння бруаць.
І вербы схіляюцца ніца,
І вёслы, і вёслы блішчаць.

Якая ж нязнаная сіла
І вабіць сюды, і заве,
Дзе Нарач нябёсы ўтапіла,
Дзе Свіцязь плюскоча ў траве?

Запеў пастушковае дудкі
Ля плёсаў яшчэ не замір.
І росна цвітуць незабудкі
Маіх беларускіх азёр.

Надыдзе сталасць
Непрыкметна,
І ўсё становіцца тваім:
Сівай салдаткі боль сусветны,
Дарожка борам верасным.

Тваё — няпэўны крок сляпога.
Тваё — і поле, і асець.
І ўжо ў вачах жыве трывога,
І ўжо душы не зачарсцвець.

Спявай, зямля, спявай пра
Шчасце,
Спявай і лету, і вясне.
Гасцінны дом з дзвярамі
Насцеж
Мітрэнга свету не міне.

З высокіх стром гадоў
Пражытых
Зямное бачыцца ярчэй.
Тваё — гарачы подых жыта,
Тваё — сляза з чужых вачэй.

Зара над цішай баравою
З трывожным шэlestам
Гарыць.
І ўжо не хочацца спакою,
І ўжо нічога не забыць.

Выбраны эпохаю крутою,
Маю права выбраць для сябе
Месца сцяганосца ў віхры бою,
Месца трактарыста на сяўбе.

У людскім страі іду не збоку
І, калі больш сілы нестася,
Да свайго вяртаюся вытоку,
На кругі спускаюся свае.

Па шляхах суровых і няроўных
Лёс вадзіў і маладосць маю.
Бронзавы равеснік, брат наш
Кроўны,
Ля цябе, дазволь, я пастаю.

З радасцю спрадвечнай за
Айчыну
Я, пра выбар помнячы, жыву.
На палеткі, што ў бядзе не
Кіну,
Вецер гоніць лісце і жарству.

Выбраны эпохаю трывожнай,
Выбіраю тое, што люблю:
Сцягу калыхацца пераможна,
Зерно мякка падаць у раллю.

Сонца на згуду лясную:
Смела ляцець матылю.
Гэта ж цябе я шаную!
Гэта ж цябе я люблю!

Шчэбет разносіцца з гаю —
Лісце дрыжыць на вярбе.
Я не адзін прысвячаю
Працу і песні табе.

Ярам, далінай, па грудзе
Вечнасць плыве сінявой.
Доля якою ні будзе,
Не разлучыся з табой.

Гулам далёкім з-за жыта —
Сполах зарніцаў начных.
Кубак жыцця, ледзь надпіты,
З рук ты не ўпусціш сваіх.

Край мой, сунічны і ройны,
З шумам бяроз і асін,
Жыць не даеш мне спакойна,
Згінуць яшчэ не дасі.

Крыніца булькае бруіста.
Звіні, пязучая, звіні.
Мне б трохачкі тваёй
Прапрыстай

І дэфіцытнай чысціні.

За бродам белыя сумёты:
Цвіце чаромха там, цвіце.
Мне б трохачкі яе пшчоты,
І век бы жыў у дабраце.

Пчала гудзе на непагоду.
Чаго хвалюешся, чаго?
Мне б колькі кропель твайго
Мёду

І яду б трохачкі твайго.
Вось неба хмара засланіла.
Залева дуб, здаецца, рад.
Мне б трохачкі ягонай сілы,
Дык што той вецер,
Што той град!

І зноў святло. І ззяе поле.
Выходзь, народ, выходзь
З сяўнёй.
Мне б да ўсяго, што ёсць,
Паболей
Любві і рупнасці твайго.

Святлістым днём ці днём
Замгленым
Прыйду сюды, прыйду здалёк
З пшчотай, з вернасцю, з
Паклонам,
І слёзы пырснуць на пясок.

Сады, пабеленыя мелама,
Блішчаць з расы ўдалечыні.
І так нясцерпна захацела
Душа ранейшай цеплыні.

Шпакоў на кожным дрэве сола,
Быў ранні гром, быў дождж
Густы.

І мне хапала дзён вясёлых,
І мне хапала дабратаў.

Нічога памяць не забудзе.
І слёзы ўспомняцца пазней.
Ля светлых яблынь ходзяць
Людзі,

І яблыні цвітуць дружнай.

Чаканне радасці нязнанай.
Шнурок дарожкі палаявой.
Прыйду з любоўю і пашанай,
Прыйду з павіннай галавой.

Так зелена поле рунела —
Вачам аж балюча было.
На долы, на гай пабялелы
Жывое лілося святло.

І мне штосьці ў сэрца
Кальнула:
Дык вольна жа, дык вольна жа
Яна —
Зямля з цішынёю і з гулам,
На ўсё наша брацтва адна.

Хваробу і сум — на балоты.
Адчай і бяду — на брады.
І можна тут жыць без гаркаты,
І трэба тут жыць без нуды.

Дзіцяці, звярку, птушанятку
Разгортае крылы зямля.
Той боль, што вярэдзіць
Спачатку,
Пшчотаю стане пасля.

І з'явіцца ранак дзівосны
З жаданнем — не з кволых
Грудзей —
Пабегчы праз поле, паўз сосны
Туды — да людзей, да людзей.

Вочы вясны.

Фотаэцюд А. ГЛІНСКАГА.

ХРОНІКА

Па-рознаму, у залежнасці ад асвятлення і ракурсу, успрымаем мы настрой, каларыт, гульні святла і ценю, дэталі і перспектыву вялікага жывапіснага палатна. Вось так і фестываль: шматзначная, шматаблічная карціна яго выклікала і выклікае нямала зацікаўленых меркаванняў, палемічных уражанняў, сімпатый і адкрытых спрэчак. Гэта ж зразумела: хоць ідэяна-эстэтычныя задачы і асноўныя арганізацыйныя прынцыпы вызначыліся яшчэ першага такога творчага форуму, душа свята мастацтваў — маладая. А дзе маладосць — там і пошук, там і неспадзяванае, і цудоўнае, і спрэчнае.

Сёлетні фестываль, як вядома, асаблівы. Ён супаў з падрыхтоўкай да вялікай даты ў гісторыі нашай краіны і з падрыхтоўкай да XIX з'езда ВЛКСМ. Таму, напэўна, яго праграма накіроўвалася на тое, каб не столькі выявіць новыя імёны перспектывных выканаўцаў, колькі прадэманстраваць сённяшні дзень нашага музычнага тэатра. Не выпадкова сярод удзельнікаў было так многа заслужаных артыстаў, лаўрэатаў адказных усеаюзных і міжнародных конкурсаў. Гэта, напрыклад, прызнаныя слухачом, гледачом вядомыя ў прафесійным асяроддзі лаўрэат прэміі «Фонд Караяна» дырыжор В. Гергіеў (Ленінград), заслужаны артыст РСФСР саліст Куйбышаўскай оперы В. Чарнаморцаў, лаўрэат міжнародных конкурсаў артыстаў балета Т. Кладнічкіна (Новасібірск) і інш.

Сярод удзельнікаў-мінчан таксама было нямала знаёмых імёнаў: заслужаны артыст БССР В. Скорбагатаў, лаўрэат усеаюзных конкурсаў М. Жылюк, Л. Колас, У. Экназдзісаў... А вось для маладых оперных спевакоў Н. Галеевай, А. Дзічкоўскага, Н. Рудневай,

Лаўрэат міжнародных конкурсаў артыстаў балета Т. Кладнічкіна (Новасібірск) у партыі Жызелі.

балерын Н. Дадзішкіліяні, М. Мельнікавай, салістаў Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР В. Пятліцкай, Р. Харыка, дырыжораў М. Калядкі, А. Сасноўскага, іншых беларускіх артыстаў гэты фестываль — першы.

Дарэчы, творчыя сілы тэатраў аперэты і музычнай камедыі ўпершыню прынялі ў ім удзел — вось яшчэ адна асаблівасць сёлетняга фестывалю. Колькасць гасцей Мінска, колькасць спектакляў, канцэртаў, творчых сустрэч, натуральна, павялічылася. І выдаткі напружанай праграмы, на жаль, адчуваліся вастра, чым на мінулых фестывалях. Не

лях Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР. Напрыклад, дуэт салістаў з Кемерава У. Цітэнкі (Фальк) і П. Карпава (Генрых) упрыгожыў першую дзею «Лятучай мышы» — нібыта «добра падрыхтаваная імправізацыя».

Аматараў балета не менш за спектаклі зацікавіў вечар-канцэрт. У фрагментах з класічных пастановак, у мініяцюрах і дуэтах у сучаснай харэаграфіі В. Галсцяна, В. Елізар'ева, М. Мурдмаа, В. Фядотава прывабна раскрыліся артыстычныя індывідуальнасці С. Смірновай (Перм), Т. Кладнічкінай (Новасібірск), П. Скірмантаса (Вільнюс),

АБРЫСЫ ФЕСТИВАЛЮ

29 красавіка ўрачыстым канцэртам завяршыўся ў Мінску III Усеаюзны фестываль творчай моладзі музычных тэатраў

заўсёды можна было атрымаць належную даведку ў штабе: карэктывы ў спіс выканаўцаў часам уносіліся ледзве не пры першых гуках уверцюры, але... Але, зрэшты, кур'ёзныя сітуацыі нават абавстралі ўвагу да фестывальных падзей, настройвалі і артыстаў, і крытыкаў на экспромт, нечаканасць, адкрыццё.

І цікавыя старонкі ў фестывальным дзёніку былі. Нават самыя строгія і скептычныя судзі шчыра апладзіравалі ўдзельнікам спектакля «Дон Карлас» І. Мількевічутэ і А. Маркаўскасу (Вільнюс), В. Сурыкавай (Свярдлоўск), якія ў ансамблі з мінчанамі Я. Пятровым і У. Экназдзісавым па-сапраўднаму ўзрушальна ўвасобілі на сцэне драму вялікіх характараў вердзіеўскай оперы. Нават у анахрычнай атмасферы старой пастановкі «Князя Ігара» жыва, пераканальна выглядалі вобразы Ігара і Яраслаўны (куйбышаўцы В. Чарнаморцаў і С. Чумакова).

А якая шчырая ажыўленасць панавала ў зале, калі на сцэне разгорталася дзеянне оперы Г. Даниэці «Дон Паскуале»! Салісты В. Гарэлікаў (Львоў), В. Скорбагатаў (Мінск), У. Саладоўнікаў (Ленінград), Т. Кучынская (Мінск) стварылі яркія камедыйныя характары, паказалі сябе вынаходлівымі і чуйнымі партнёрамі. «Дон Паскуале», дарэчы, — адзін з фестывальных сюрпрызаў: яго дырыжор В. Гергіеў прыбыў у Мінскі аэрапорт толькі за 40 мінут да пачатку спектакля. Яму ўжо была падрыхтавана замена. Але ён прыехаў у тэатр і ўпэўнена стаў за пульт сам...

З новымі акцэнтамі з'яўляліся і свежыя інтанацыі ў спектак-

Г. Галсцяна (Ерэван), В. Хлябінскаса (Вільнюс), Н. Дадзішкіліяні (Мінск)... Эфектна выканалі свой танец з балета «Ліза і Кален» Л. Герольда мінскія танцоўшчыкі І. Моўчан, С. Манзалеўскі, А. Талочка, Я. Мінін...

Вопыт усеаюзнага фестывалю будзе падагульнены ў Міністэрстве культуры СССР, на старонках друку. Але пэўныя яго ўрокі ўжо сёння дапамагаюць ацэньваць становішча ў музычных тэатрах нашай рэспублікі. Такія арыенціры ў ацэнках вызначаліся на творчых абмеркаваннях, у якіх удзельнічалі намеснік начальніка Упраўлення музычных устаноў МК СССР В. Куржыямскі, народныя артысты СССР В. Боўт, М. Вадзяной, І. Зак, тэарэтыкі і практыкі музычнага тэатра, крытыкі.

У адзін з фестывальных дзён адбылася і навукова-практычная канферэнцыя на тэму «Савецкі шматнацыянальны музычны тэатр і сучаснасць». У дакладах, выступленнях прагучала шмат агульных разваг пра станаўленне савецкага музычнага тэатра і шляхі яго пераахвараў развіцця. Выказваліся і канкрэтныя заўвагі на падставе фестывальных уражанняў. Прынамсі, доктара мастацтвазнаўства Г. Келдыша праграма фестывалю не задаволіла тым, што ў ёй не было ніводнага сучаснага савецкага опернага ці балетнага спектакля (у гэтым сэнсе, лепш выглядаў тэатр мюзікамедыі, у рэпертуар якога ўвайшлі «Старыя дамы» А. Фельцмана і «Несперка» Р. Суруса). Гэту думку падтрымаў галоўны дырыжор Куйбышаўскага акадэмічнага тэатра оперы і балета Л. Асоўскі: калі ў рэпертуары няма твораў кампазітараў XX

Салістка беларускай оперы Н. Галеева ў партыі Вясны («Снягурчанка»).

У сцэне са спектакля «Лятучая мыш» артысты В. Бажэнаў і Р. Харык (Мінск), В. Насцюкова (Кіеў).

стагоддзя, цяжка меркаваць пра падрыхтаванасць маладых спевакоў, дырыжораў да выканання надзённых творчых задач.

Сур'ёзную размову пра жанры аперэты, музычнай камедыі, мюзікла вялі навуковы супрацоўнік Усеаюзнага інстытута мастацтвазнаўства В. Каліш і дырыжор Рыжскага тэатра аперэты Я. Каякс. Яны падкрэслівалі, што адбываюцца складаныя працэсы сінтэзу музычнага тэатра і драмы і праблема прафесіяналізму ў гэтай галіне адчуваецца асабліва востра.

Думкамі пра новыя з'явы на харэаграфічнай сцэне, у тым ліку беларускай, дзяліліся кандыдаты мастацтвазнаўства М. Эльяш, Т. Шчарбакова, В. Уральская. А ў выступленні народнай артысткі РСФСР прафесара Н. Шпілер прагучаў клопат пра выхаванне маладых сьпявацкіх кадраў. Яна вылучыла праблему даўгалецця вакаліста: важна дбаць пра тое, каб мастацтва развівалася, а не растрэчвала сябе на фестываль. І яшчэ — выказала трывогу за вакальныя кадры Беларусі, за выпускнікоў нашай кансерваторыі, для якіх

часта не знаходзіцца месца ў тэатрах рэспублікі.

Фестываль закончыўся — а размову пра сучасныя праблемы шматнацыянальнага музычнага тэатра працягваюць яго практыкі, даследчыкі і летэпісцы. Падводзячы вынікі канферэнцыі, старшыня аргкамітэта фестывалю, міністр культуры БССР Ю. М. Міхневіч зазначыў, што прычыны для разваг ёсць. На гэтым творчым форуме паўстала шмат пытанняў — і колішніх, і новых, — на якія наўрад ці можна даць хуткі і адназначны адказ. Галоўнае ж, падкрэсліў ён, — праца ў складанай сферы культуры вымагае прафесіяналізму і яшчэ раз прафесіяналізму: у падрыхтоўцы маладога артыста, у працэсе ўвядзення яго ў творчае жыццё тэатральнага калектыву і г. д.

Правядзенне фестывалю ў Мінску — не проста пачэсна, але і адказна для Беларусі. Гэта да многага абавязвае дзеячаў нашай культуры і мастацтва, дапамагае выявіць нерэалізаваныя магчымасці ў рабоце з артыстычнай моладдзю, дае новыя імпульсы творчаму жыццю рэспублікі.

Фота Ул. КРУКА.

САМАДЗЕЙНАЯ ТВОРЧАСЦЬ

мі, праклёнамі, ваяўніча размахваючы венікам. Ды і другая не адстае — камічна носіцца па сцэне, налятаючы на суседку. Гледачы шчыра смяюцца...

КАБ РАДАВАЛІСЯ ЛЮДЗІ...

...Дзве вясковыя суседкі з-за нейкай дробязі не паладзілі паміж сабой і ўсхадзілі так, што спыніцца не могуць. Адна так і сыпле вострымі слоўца-

ца... Цікавыя, каларытныя вобразы вясковых кумак-пляткараў стварылі ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці з Тураўшчыны

— бібліятэкар Кацярына Стаяновіч і супрацоўніца гарадскога Дома культуры Наталля Волкава.

— Гэта сцэна сваркі з камедыі Міхаса Чарота «Мікітаў лапць», — гаворыць Наталля і, крыху памаўчаўшы, дадае: — Неяк паказвалі мы яе ў адным вясковым клубе. А пасля канцэрта падышла да нас старэйшая бабуля і кажа: «Далібог, як наша Адарка, гэтыя кабеты. Муціць, яна, пабачыўшы вашу «Сварку», больш ляцаца не будзе».

Наталля Волкава працуе загадчыцай аўтаклуба. З агітбрыгадай часта бывае ў вёсках, вызджае на канцэрты за ме-

жы раёна. Наогул, гэтая маладая жанчына вельмі энергічная: да ўсяго ў яе цікавасць, усё ёй хочацца зрабіць. Наталля займаецца не толькі ў драматычным гуртку пры ДOME культуры, але і ўдзельнічае ў Тураўскім народным ансамблі танца «Прыпяць», сьпявае ў народным хоры.

— Танцавала я і раней. Але ж менавіта ў гэтым калектыве адчула сапраўдную любоў да народнага танца, зразумела яго душой, — гаворыць яна.

Дзіву даецца, гледзячы на гэтую жанчыну: калі яна толькі паспявае ўсё зрабіць. У Наталлі — двое маленькіх дзя-

цей, муж. Ды і грамадская работа вымагае шмат часу: яна — сакратар камсамольскай арганізацыі Дома культуры, народны кантралёр, дэпутат пасялковага Савета. Але Наталля ўпэўнена, што ўсё можна паспець, калі правільна размеркаваць свой час.

...Ціха, нетаропка льецца песня. Галасы спевакоў, нібы тая палескія фарбы на іх касьцюках, сплятаюцца ў адно цэлае. Пяюць аб роднай вёсцы, аб каханні. Так з песнямі вяртаюцца з канцэрта ўдзельнікі народнага ансамбля танца «Прыпяць».

А. СУЛКОўСКАЯ.

ВЫ КАЛІ-НЕБУДЗЬ чулі песню пра нуркі? Што? Не чулі? Канечне. Які дзівак будзе спяваць пра нуркі або, скажам, пра пчонку-селязёнку? А пра сэрца? Ого! Ці не кожны менестрэль складаў сваю песню пра сэрца, якое аж трыміць ад бязмежнага кахання...

Яно ўсё ўмее, чалавечы сэрца: хахаць і ненавідзець, быць мяккім і жорсткім, халодным і гарачым, смелым і балялівым. Усё змяное ўмяшчаецца ў ім.

Ці не занадта многа для аднаго сэрца, асабліва калі ўлічыць, што яно яшчэ «тое-сёе» робіць, напрыклад, гоніць па нашых жылах кроў?..

Грэшна казаць, але, даўбог, чалавек усё-такі пакрыўджаны матуляй-прыродай. Чаму пашадавала яна гоме сапіенсу яшчэ аднаго сэрца? Як бы спатрэбілася яно кожнаму з нас! Хаця... У адным з медыцынскіх часопісаў я прачытаў, што нейкіх сто гадоў назад стэнакардыя — небяспека не паражэнне сардэчна-сасудзістай сістэмы — была ўнікальным захворваннем, якое многім урачам лічылася наогул неўласцівым чалавечаму арганізму. Пра другое сэрца тады ніхто, відаць, не думаў. Не было такой патрэбы. Але праходзіць трыццаць-сорак гадоў, і грудная жаба (так «сімптычна» медыкі ахрысцілі стэнакардыю) пачынае шырокім фронтам наступіць на чалавечтва. Сёння грудная жаба ці не адна з самых распаўсюджаных хвароб. І як вынік сардэчнай немацы — 53-54 працэнты ўсіх смерцей... Прычыны? Медыкі, сацыёлагі ва ўсім вінавацяць наш паспешлівы жыццёвы тэмп з яго стрэсамі, бедным кіслародам і багатым тлушчамі пайком, тытунём, гіпадынаміяй і г. д.

Натуральна, што ва ўсім свеце, ва ўсіх краінах развітыя праблема барацьбы з сардэчным захворваннем набывае асаблівую актуальнасць. Тысячы вучоных, медыкаў, фізіялагаў, псіхологаў сёння займаюцца разгадкай таямніц гэтай «звычайнай» мышцы, помпы, як яе, бывае, працікава называюць. Вы здзівіцеся — вось яно, сэрца, побач, прыцісні тылькі далонь да грудзей, і раптам таямніца... Не для пазтаў — ты ўсё ведаюць, — для урачоў, якія ўсё яшчэ, часам воамацкам, прасоўваюцца праз цемру нязведаных шляхоў.

І усё ж такі людзі ў белых халатах ведаюць і ўмеюць ужо вельмі многае.

Я спадзяюся, дарагі чытач, што вы ў гэтым зможце ўпэўніцца, зрабіўшы разам са мной падарожжа па лабараторыях навукова-даследчага ін-

даўся, што яму восемдзесят шэсць гадоў, што ён палкоўнік у адстаўцы, былы кавалерыст-будзёнавец, што ніколі не хварэў і толькі літаральна днёмі страціў прытомнасць у лесе, куды пайшоў па ягады.

Праз дзень стары некуды знік, і на маё пытанне адна з сястрычак па сакрэце паведаміла, што «вусаты» безнадзейны, у яго бродзікардыя — сэрца б'ецца ўдвая радзей нормы, і можа ў любы момант спыніцца. «Павезлі яго ратаваць у інстытут Сідарэнкі», — сказала маладая, кроў з малаком, сястра. Неўзабаве я даведаўся, што «інстытут Сідарэнкі» — гэта Беларуска навукова-даследчы інстытут кардыялогіі, а Сідарэнка Георгій Іванавіч — членкар АН БССР — яго заснавальнік і нязменны кіраўнік.

Прайшоў недзе месяц, а мо і крышку больш, я ўжо мог шпацыраваць па бальнічным калідоры, калі аднойчы ля акана ўбачыў купку хворых, якія

рэйкай, якая замацоўваецца пад скурай у правай палове грудзей. Батарэйка разлічана на два гады, потым яе замяняем... Калі ёсць ахвота, магу вас павесці ў аперацыйную, там зараз ідзе такая аперацыя, — раптам прапанаваў Аляксандр Мікалаевіч.

Ён дастаў з шафы для мяне бялютні халат, і мы спускаемся па лесвіцы на другі паверх у аперацыйную. Вось і яна. Заходзім у вялікую залу. У глыбіні яе на аперацыйным сталі ляжыць накрыты па пояс прасціной пажылы чалавек. Каля яго корпаюцца два маладыя ўрачы, здаецца, нават без масак. Над сталом са столі навісаюць трубки рэнтгенаўскага апарата. Зводдаль, бліжэй да ўваходных дзвярэй, на падстаўцы стаіць манітор. За яго экранам уважліва сочыць пажылая жанчына.

складаная. Напрыклад, так званая карэкцыя парокаў сэрца. Бывае, што трэба замяняць усе тры сардэчныя клапаны, разбураныя рэўматызмам.

Аляксандр Мікалаевіч паказвае мне слоік, на дне яго бледна-ружовы шматок нечага... Доктар тлумачыць, што гэта і ёсць паражоныя хваробай клапаны, якія замянілі на новыя. Даведаўся, што раней іх рабілі з сінтэтычных матэрыялаў, але, як высветлілася, сінтэтыка спрыяе ўтварэнню тромбаў. Цяпер ужываюць спецыяльна апрацаваныя клапаны сэрца... свінні, яны вельмі падобныя на чалавечыя.

Адзін з галоўных напрамкаў работы аддзела — лячэнне хірургічным метадам ішэмічнай хваробы сэрца. Сутнасць яго — аднаўленне паражаных склеро-

ства, выпісвае другое, не дапамагло другое, рэкамэндуе трэцяе і так далей. Недалёт, пералёт, убок... А час бяжыць. «Трэба, каб сэрца само сказала, што яму на карысць, што на шкоду, — даводзіць прафесар Сідарэнка. — Пачуць гэты голас сэрца можна толькі пры дапамозе кібернетыкі».

Ідзі, выказаныя і ажыццэўленыя Сідарэнкам, знайшлі водгук і падтрымку на медыцынскіх кангрэсах і сімпозіумах у Токію, Парыжы, Вашынгтоне, Дрэздэне, Амстэрдаме, на якіх Георгій Іванавіч выступаў з паведамленнямі. Тэхніка — яго даўняе захапленне. Яшчэ школьнікам канструяваў дэтэктарныя прыёмнікі, каб пачуць радыёстанцыю папанінцаў. Потым была вайна, фронт, цяжкае раненне. У шпіталі, дзе ратавалі яго ўрачы, і выспела рашэнне прысвяціць сябе ме-

СЭРЦА, ТАБЕ НЕ ХОЧАЦЦА СПАКОЮ...

РЭПАРТАЖ З БЕЛАРУСКАГА НАВУКОВА-ДАСЛЕДЧАГА ІНСТЫТУТА КАРДЫЯЛОГІІ

абступілі майго былога «суседа-будзёнаўца». Той з імплэтам нешта расказваў, паказваючы пальцам на свае грудзі. Я падшоў. Стары мяне не пазнаў, але, убачыўшы свежага чалавек, зноў расшпіліў кашулю і тыкнуў у невялікі рубец на правай палове грудзей. «Вось тут яна, батарэйка, — сказаў ён. — Помню: некалі, яшчэ да вайны, купіў я радыёпрыёмнік на батарэйках, а цяпер сам, бачыш, да электрычнасці падключаны!» — зарагатаў стары.

Я пацікавіўся, як ён сябе адчувае, і пачуў у адказ, што вельмі добра, пульс, як у маладога.

Усё гэта мы тады ўспрынялі, як нейкі цуд, і калі нядаўна, рыхтуючы гэты рэпартаж, я сустрэўся з загадчыкам аддзела сардэчна-сасудзістай хірургіі інстытута кандыдатам медыцынскіх навун Аляксандрам Мікалаевічам Саўчанкам, я тут жа расказаў яму пра таго старога.

ЗАХАПЛЯЦЦА тут асабліва ўжо няма чым, — сцэпануў плячамі Аляксандр Мікалаевіч, — метадыка эндакардыяльнай стымуляцыі сэрца добра распрацавана, і, як правіла, праходзіць паспяхова. Яе зрабілі ўжо сотням хворых.

— Але ж, як я разумею, іншароднае цела ўводзіцца ўпрытык да сэрца, хіба гэта не

А. Саўчанка знаёміць нас: старэйшы ўрач-кардыёлаг Аляўціна Аляксандраўна Грышакіна. «Бачыце, усё ў парадку», — кажа яна шэфу. На экране манітора злева на права малаккай пралятае белая кропка, пакідаючы за сабой усплэскі буйных белых зігзагаў. «Гэта б'ецца падключанае ўжо сэрца», — тлумачыць Аляксандр Мікалаевіч. Раптам за кропкай замест зігзагаў пачынае цягнуцца амаль роўная лінія. «Бачыце, — працягвае Саўчанка, — без электрота, без яго імпульсаў сэрца амаль не працуе...» Некалькі секунд, і на экране зноў успыхваюць малаккі зігзагаў.

«76 удараў у мінуту, — канстатуе А. Грышакіна, — норма». Гэта значыць, што электрод падключаны ўжо тры-чала.

Аглядаюся наўкол. Каля акана аб нечым шэпчуцца дзве сястрычкі. Ціха. Будзённа. Вельмі будзённа.

Па дарозе я кажу пра гэта Саўчанку. Ён усміхаецца. «Вы не бачылі сапраўднай аперацыі на сэрцы. Гэта зусім іншае. Дастаткова сказаць, што яна патрабуе ўдзелу не менш як 10-12 урачоў — хірургаў, фізіялагаў, анестэзіялагаў, больш як 30 чалавек сярэдняга медперсонала».

Аперацыя на сэрцы. Дзесяць-пятнаццаць гадоў назад да яе ў нас толькі пачыналі падступіцца. Распрацоўвалася метадыка, калі хочаце, тэхналогія такой аперацыі. Сёння яна ўжо з'ява паўсядзёнай практыкі, хаця рызыка, і немалая, застаецца.

— Праблем тут няма, — расказвае А. Саўчанка. — Адна з іх такая: час, адведзены на аперацыю, вельмі абмежаваны. Чаму? Вы ж, відаць, разумееце, што апераваць, як правіла, можна толькі выключанае з работы сэрца. Для гэтага ў нас ёсць самая дасканалая тэхніка: апарат «сэрца-лёгка» — штучнага кровазвароту, іншыя спосабы забеспячэння жыццяздзейнасці арганізма. Але вось у самім адключаным сэрцы могуць адбыцца небарацкавыя працэсы. Каб запаволіць гэтыя працэсы, яго ахалоджваюць спецыяльным растворам і лёдам. І ўсё роўна максімум часу, адпушчанага сэрцу, каб вярнуцца да жыцця, не перавышае дзвюх гадзін. Мала. Аперацыі бываюць вельмі

зам сасудаў сэрца, якія ўжо не прапускаюць кроў. Таксама вельмі складаная аперацыя з выключэннем сэрца, якая патрабуе ювелірай работы па зрошчыванні танючкіх сасудаў.

Аперацыі гэтай заўсёды папярэдняе сур'ёзнае даследаванне спецыяльным катэтарам. Пад рэнтгенам урачы праходзяць сасуды, шукаючы «пробку». Супрацоўнікі лабараторыі аддзела паказвалі мне на кінапраектары рэнтгенаўскія плёнкі, па якіх распаўзаліся тонкімі ручайкамі сасуды, тамся перагароджаны светлымі плямкамі — гэта і былі бляшкі, якія закупорылі сасуды...

У актыве хірургаў-кардыёлагаў інстытута — дзесяткі папулярных аперацый на сэрцы, дзесяткі выратаваных жыццяў.

І УСЁ Ж ТАКІ аперацыя на сэрцы — гэта крайні выпадак, калі няма ўжо іншых сродкаў дапамагчы сэрцу. Як я зразумеў, асноўная работа інстытута скіравана менавіта на тое, каб гэтыя крайнія выпадкі здараліся як мага радзей. На стэндзе, які вісіць у калідоры, асноўныя накірункі навуковай дзейнасці інстытута сфармуляваны наступным чынам: 1. Удасканаленне метадаў ранняй дыягностыкі ішэмічнай хваробы сэрца. 2. Распрацоўка метадаў ацэнкі функцыянальнага стану сардэчна-сасудзістай сістэмы і біякіруемай тэрапіі на аснове ўжывання электронікі і матэматычнага метаду.

Запісваючы сабе гэта ў бланот, я ўспомніў выказанне славутага Экзюперы, што ён верыць — прыдзе час, калі хваробу змогуць вылечыць адной-адзінай таблеткай, вынайздзенай хімікамі. Але калі б сур'ёзна захварэў ён сам, дык яму быў бы больш міль стары лабрадушны доктар, які, ласкава пасміхаючыся, памацаў пульс, жывот і, папыхваючы люлькай, сеў выпісваць рэцэпт...

Вядома, нельга выключаць душэўных кантактаў урача і хворага, лічыць Георгій Іванавіч Сідарэнка, але ўжыванне ў медыцыне складанай сучаснай тэхнікі не «абесчалавечвае» яе, а робіць больш магутнай. «Стэтакскоп супраць сардэчнай хвароб — бяссільны», — заўважае прафесар. Георгій Іванавіч з дрэнна схаванай прыкрасцю гаворыць пра ўрачоў, якія лечаць «на вока»: не дапамагло адно лякар-

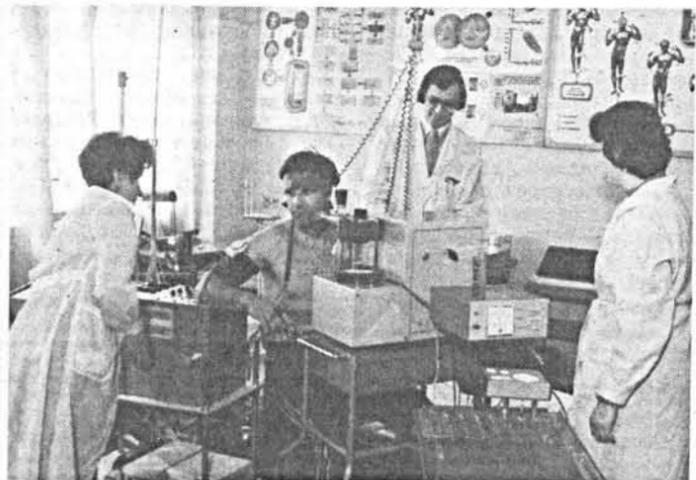
дычыне. Але старая любоў да тэхнікі не глухла. Будучы ўжо загадчыкам кафедры Мінскага медінстытута, заснаваў пры ёй праблемную лабараторыю кібернетычных метадаў дыягностыкі.

У кабінете Сідарэнкі вісіць павялічаны партрэт акадэміка Васілія Васільевіча Парына, аднаго з заснавальнікаў касмічнай медыцыны. На партрэце надпіс: «Дарагому Георгію Іванавічу з пажаданнямі поспеху на складаным наватарскім шляху». Сідарэнка лічыць яго навуковым хросным бацькам. Славуты вучоны зацікавіўся метадамі кібернетычнай тэрапіі, якімі займаўся кандыдат навук з Мінска, гарача падтрымаў яго. Абарона доктарскай дысертацыі Сідарэнкам адбылася ў Маскве ў 1968 годзе і выклікала вялікую цікавасць. Сама абарона была знята на кінаплёнку, а дысертацыя неўзабаве выдана асобнай манаграфіяй.

Інстытут, пра які мы расказваем, быў створаны пяць гадоў назад менавіта на базе сідарэнкаўскай лабараторыі ў медінстытуце.

— Адну і тую ж кардыяграму двое ўрачоў могуць прачытаць па-рознаму, — гаворыць Сідарэнка. — Толькі ЭВМ, праграмаваная пэўным чынам, дае аб'ектыўную карціну. У нас счываюць кардыяграмы дзве электронна-вылічальныя машыны. Яны ж і падводзяць вынік.

Забягаючы наперад, скажам, што ў многіх лабараторыях інстытута працуюць апараты ўласнай канструкцыі, ідэя многіх з іх належыць Георгію Іванавічу. Гэта, напрыклад, «Біятэр І», які мне паказаў загадчык лабараторыі інтэнсіўнай кардыялогіі кандыдат медыцынскіх навук Леанід Захаравіч Паланецкі. Гэты высокі, маладжавы (а можна сказаць і малады) чалавек са сваімі супрацоўнікамі (з выгляду зусім маладымі хлопцамі) вывучае той адрэзак хваробы, калі чалавек знаходзіцца паміж жыццём і смерцю. Так бывае, напрыклад, на пачатку інфаркта міякарда, гіпертанічнага крызу. Тут вырашаюць усё літаральна гадзіны, на працягу якіх трэба лакалізаваць інфарктны ачаг, не даць яму распаўсюдзіцца, паразіць сэрца. Гіпертанічны крыз, у сваю чаргу, можа прывесці да інсульта, цяжкіх парушэнняў мозга.

Ідзе абследаванне хворага (лабараторыя інтэнсіўнай кардыялогіі). Фота Ул. КРУКА.

стытута кардыялогіі, вядомага сваімі працамі далёка за межамі рэспублікі.

АСАБІСТА мне давалося даведацца пра гэты інстытут пры даволі своеасаблівым аналічнасцях. Гарачым ліпенскім днём не па сваёй волі апынуўся я ў палаце рэанімацыі разам з вельмі жывым і гаваркім старым, на вузкім твары якога тырчэлі белыя «будзёнаўскія» вусы. За першыя паўгадзіны майго з'яўлення ў палаце ён паспеў расказаць ці не ўсю гісторыю свайго жыцця, з якой я даве-

складана? — «угаворваў» я доктара.

— Раней было сапраўды складана, — спакойна тлумачыць ён, — каб падключыць да сэрца электрод, які дасылае яму імпульсы, даводзілася ўскрываць грудную поласць. Цяпер мы навучыліся ўводзіць электрод праз вену. Адзін канец яго фіксуецца на сардэчнай мышцы, з якой неўзабаве зрастаецца, другі — з бата-

Хачу падкрэсліць, што ў інстытуце ўся навуковая работа цесна звязана з практычнай. Інстытут знаходзіцца ў адным з карпусоў 4-й Мінскай гарадской клінічнай бальніцы, і сам Г. Сідарэнка, і многія яго супрацоўнікі пастаянна кансультуюць хворых.

Што тычыцца лабараторыі А. Паланецкага, дык яе работнікі кругласутачна дзюжураць тут і самыя цяжкія выпадкі інфарктаў і інсультаў бяруць на сябе.

Леанід Захаравіч вядзе мяне ў суседняй пакоі, скрозь застаўленыя влінімі і малымі апаратамі, ад якіх ва ўсе бакі цягнуцца правады. На сценах шматлікія дыяграмы, малюны з адлюстраваннем сімпатычнага Аполана, які тут сімвалізуе, відаць, сілу і здароўе.

На ложку ляжыць мужчына, распрануты да пояса. Да галавы, шыі, грудзей, рук, пальцаў ног у яго прымацаваны шматлікія датчыкі, злучаныя правадамі з некалькімі апаратамі, на якіх завіхаюцца лабаранткі.

Тут працуюць біяхімікі.

— Калі звычайную электракардыяграму робяць па дванаццаці адводах, дык тут мы робім па сарака. Фактычна ад вока ўрача не могуць схваць змены ў самых перыферычных сістэмах арганізма, — тлумачыць загадчык лабараторыі.

Я слухаю яго і думаю, што праца гэтых людзей падобная на працу сапераў, калі адна памылка можа каштаваць жыцця, праўда, у дадзеным выпадку жыцця хворага. Але якім цяжарам гэта кладзецца на самога ўрача!

Паланецкі паказвае на адзін з апаратаў. Гэта і ёсць «Біятар 1», у стварэнні якога, дарэчы, прымаў удзел і ён. Апарат абаронены двума аўтарскімі пасведчаннямі. Гэта своеасаблівая вылічальная машына, якая прымае інфармацыю датчыкаў, падключаных да хворага, лагічна апрацоўвае яе і кожныя 70 секунд да вестні аб тым, як зрагавала сэрца, мозг, сасуды на пробную дозу лекаў. Так літаральна за некалькіх хвілін можна выбраць і лены, і іх аптымальную дозу.

Натуральна, што я маюю спрочную карціну, на справе ўсё адбываецца больш складана і драматычна. Але метады, распрацаваны лабараторыяй, вельмі эфектыўны. Нельга не падкрэсліць і такую акалічнасць — і «Біятар 1» і іншыя апараты сабраны з танных айчныхых серыйных кампанентаў і даступны бальніцы.

Можна было б многа гаварыць і пра іншыя напрамкі ў рабоце гэтай лабараторыі. Тут, напрыклад, распрацаваны аэрацыйны метады лячэння гіпертанічнага крызаў (ён прапанаваны Г. Сідарэнкам і Л. Геліс). З яго дапамогай хворым можна вельмі хутка ўвесці лекі, прычым доза іх удвая меншая за звычайную, а эфект намог большы.

І НЕ СПЕЦЫЯЛІСТУ зразумела, што сэрца — субстанцыя не ізалюаваная. На яго работу ўплывае ўвесь арганізм. Адзін з самых небяспечных ворагаў сэрца — гіпертанічная хвароба.

Праблемамі яе лячэння займаецца лабараторыя артэрыяльнай гіпертаніі, на чале з кандыдатам медыцынскіх навук Ангелінай Іванаўнай Паўлавай (яна адначасова загадвае ўсім аддзелам клінічнай кардыялогіі).

— Гіпертанія цяпер «модная» хвароба, — гаворыць

яна. — Многія гіпертонікі не звяртаюць увагі на павышаны ціск. Баліць галава — прыняў таблетку і пайшоў. Да ўрача ідуць, калі адчуваюць сябе зусім дрэнна — кружыцца галава, слабасць, рвота.

У лабараторыі распрацоўваюцца менавіта аптымальныя дозы пэўных лекаў для лячэння гіпертаніі.

Вельмі перспектыўны распрацаваны тут метады выяўлення не толькі ранніх стадый гіпертаніі, але і людзей, якія да гэтай хваробы схільны. Метады гэты і просты, і складаны. Да звычайнага тэлевізара падключаецца спецыяльная прыстаўка, якая называецца «тэлегульня» (прыстаўка выпускаецца серыйна і прадаецца ў магазінах). Круціш ручку, і на экране з'яўляецца вертыкальная рыска (ракетка) і светлая кропка (мячык), якая па розных траекторыях пралятае ўздоўж экрана. Задача іграка паваротам ручкі паставіць «ракетку» такім чынам, каб яна адбіла той «мячык». Я паспрабаваў: нялёгкая задача — ніяк не паспееш за «мячыкам». Праз

мінуту так захапіўся, што па чаў хвалявацца.

— Калі пасля пяці мінут такой гульні вам зрабіць пэўныя вымярэнні, — гаворыць старшы навуковы супрацоўнік Таццяна Аляксандраўна Нечасова, — адразу выявіцца, гіпертонік вы ці не, хоць перад гэтым у вас быў нармальны ціск.

Матэматычнае абгрунтаванне гэтага метаду зрабіў кандыдат тэхнічных навук, загадчык лабараторыі вылічальнай тэхнікі А. Фралоў. Клінічную частку распрацавала Т. Нечасова. Гэты метады-тэст цяпер шырока прымяняецца на практыцы, у прыватнасці, у «гарачых» цэхах Мінскага трантарнага заводу, дзе шмат «схаваных» гіпертонікаў.

А ДНОЙЧЫ мне давалося пачуць у трамваі такі дыялог двух мужчын. Адзін з іх паскардзіўся, што дрэнна сябе адчувае. Паміраўшы, дадаў, уздыхнуўшы: «Відаць, надвор'е будзе мяняцца». «Пры чым тут надвор'е? — запярэў другі. — Я ж нічога не адчуваю». Вядома ж, мелі рацыю абодва. Здаровы сустракае ва ўсеўбраенні ўсе сонечныя плямы, усе магнітныя буры. Хворы... Браня яго прабіта і ён рэагуе на кожную змену надвор'я.

— У хворага рэзка зніжаюцца адаптацыйныя здольнасці, — гаворыць загадчык лабараторыі хранічнай ішэмічнай хваробы сэрца, кандыдат медыцынскіх навук Мікалай Андрэвіч Манак. — Медыцынская статыстыка сведчыць, што з'яўленне сонечных плям, цыклонаў, напружанне магнітнага поля, змена атмасфернага ціску адразу дае ўсплёск гіпертанічных крызаў, інфарктаў.

З нядаўняга часу лабараторыя Манака працуе і па спецыяльнай праграме, якая прадугледжвае выпрацоўку сродкаў для абароны метэаэаўных людзей, або, кажучы спецыяльнай мовай, — для карэкцыі метэатропных рэакцый. Такіх людзей сёння многа, пераважна большасць з іх актыўна працуе, так што праблема набывае і востры сацыяльны і эканамічны характар.

Пры ўсёй відавочнасці залежнасці здароўя ад прыродных фактараў, дакладна пра сачыць, сістэматызаваць гэтую ўзаемазвязь вельмі цяжка.

— Няма пакуль што дакладных крытэрыяў, які чым папярэдзіць хворага чалавека ў сувязі з надыходам, снажам, трываллага цыклона, — гаворыць Мікалай Андрэвіч. — У гэтым напрамку мы і працуем разам з беларускімі метэаролагамі. Выдзелена ад 4 да 16 тыпаў надвор'я. Зроблена іх тыпізацыя. У сувязі з праграмай, у лабараторыі праводзіцца тонкія даследаванні сардэчна-сасудзістай сістэмы. Падключылі да сваёй работы біяхімікаў, якія вядуць даследаванні на клетачным узроўні, вывучаюць ліпідны абмен у спрыяльнае і неспрыяльнае надвор'е. Ужо заўважана, што ў дрэннае надвор'е павялічваецца узровень ліпаперакісаў і, значыць, павялічваецца работа сэрца, пагаршаецца мазгавы кровазварот... Гэтыя даследаванні, спадзяёмся, дазваляць нам выпрацаваць канкрэтныя меры метэапрафілактыкі.

Памеры газетнага рэпартажу не дазваляюць мне раскажаць пра іншыя аспекты творчай работы інстытута. Тут, напрыклад, шмат працуюць над праблемамі прафілактыкі сардэчных захворванняў. Немаля дасягненні ў актыве лабараторыі сацыяльнай і прафілактычнай кардыялогіі, якую ўзначальвае намеснік дырэктара інстытута кандыдат медыцынскіх навук Э. Збароўскі. Больш як 10 тысяч мінчан знаходзяцца пад пастаянным кантролем лабараторыі з мэтай своєчасовага выяўлення схільнасці да ішэмічнай хваробы сэрца і своєчасовага яе папярэджання. Лабараторыя працуе па міжнароднай кааперацыйнай праграме.

Кандыдат медыцынскіх навук В. Русецкая — вучоны сакратар інстытута, яна ж загадчык лабараторыі рэабілітацыі хворых, якія перанеслі інфаркт міякарда, расказала мне пра цэлую сістэму вяртання хворых да актыўнага жыцця, працы. Лабараторыя распрацавала схему рэабілітацыі хворых і ўкараніла яе ў спецыялізаваных кардыялагічных санаторыях «Крыніца», «Лётцы», «Бург».

Можна было б напісаць асобны матэрыял аб рабоце інстытуцкіх кібернетыкаў, якія сумесна са спецыялістамі некаторых прадпрыемстваў вынайшлі нямала цікавых прыбораў і апаратаў. Скажам, такі, як кардыяманітор, які дазваляе выяўляць экстрасістолы. Зроблены ён у выглядзе навучнага гадзінніка, які хворы носіць пастаянна. Распрацаваны прыбор «імітатар», які імітуе сардэчную арытмію (існуе 120 відаў арытміі, многія з іх небяспечныя для жыцця), прыборы для кантролю энергазатрат чалавека ў час хадзьбы, фізічных нагрук і г.д.

Я веру, што неўзабаве на поўны голас загавораць у друку пра новую работу, якая вядзецца зараз у інстытуце пад непасрэдным кіраўніцтвам прафесара Г. Сідарэнка ў садружнасці з вучонымі БДУ імя Леніна. Пакуль што яна праходзіць стадыю эксперыменту. Гэта эфектыўны сродак для папярэджання раптоўнай смерці, на жаль, з'явы досыць нярэдкай.

Георгій Іванавіч сказаў, што пісаць пра гэта зарана, таму мы і абмежаваліся некалькімі радкамі. Хай аптымісты возьмуць на ўзбраенне яшчэ адну надзею.

Давай жа, дружа чытач-аптыміст, спакойна прыслухаемся да біцця свайго сэрца. І няхай, нягледзячы ні на што, яму ніколі не схочацца спакою.

М. ЗАМСКІ.

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

Над пагарэлішчам,
Над папаялішчам
Печ — быццам здань якая,

Вецер самотна
У коміне свішча. —
Нехта гукае...

ПРАМЕННІ ДЗЁН ЯГО

Да 50-годдзя з дня нараджэння

Генадзя КЛЯУКО

Хлеба акраец
Вазьму толькі ў рукі
І міжволі чакаю
Голас галоты,
Адчаю і скруці, —
Нехта гукае...

У жыцці і ў паэзіі ён найболей абагатаваў, узводзіў да чалавічнага культуры Хлеб і Маці. Мясце заўсёды ўражвала тая на дзіва шчырая павага, нават сыноўная любоў, з якой ён ставіўся да маёй маці. Па рэдэцыйных альбо чыста па сяброўскіх справах заходзячы да нас, прыхопліваў для яе бунцік вярціняў альбо які іншы дачны гасцінец, мог гадзінамі гаварыць з ёй, пры гэтым называў яе заўсёды мамай. А яна і да сёння лічыць яго сынам і кніжкі, што падарыў, перачытвае са слязю.

Песняй хлеба можна лічыць адну з асноўных пазэм Генадзя Кляўко «Плуг». Гэта — мужны паэтычны сказ пра лёс зямлі, дзе дасюль балюча дзірванецца зялёныя струпы траншэў, восіны акапаў і варонак, пра людзей, якім столькі выгала перажыць і перанесці, якія выратавалі гэтую шматпакутную зямлю, якія гаілі яе плугамі і засеялі жытам, каб лёг на стол бокан, «каронай сонца аздоблены, крывічнай вадой акроплены». Гэта Поле і гэты Хлеб неўміручы, бо сыны партызанаў, падобна аршанскаму студэнту-камсамольцу Мішу Марозу, верныя гэтай зямлі, здольныя на самы высокі подзвіг, на самаахвярнасць дзеля яе. Цікавы і самабытны паэт, майстра пазмы, Антон Блывіч пісаў пра гэты твор Генадзя Кляўко: «Грамадзянская лірыка шырока параднілася з народнасцю, з мілагучнай песеннай, фальклорнай, жывой крывіцаю жыцця. Знойдзены тыя чарадзейныя ключы, якімі адмыкаюць дзверы ў свет перамогі і хараства».

Грамадзянская пазіцыя Генадзя Кляўко заўсёды і ўсюды была цвёрда акрэсленай. Я асабіста адчуваў гэта, не адзін год працуючы з ім у рэдэцый часопіса «Полымя», дзе ён займаў тады нялёгкую пасаду намесніка галоўнага рэдактара.

Душэўнай спустошанасці, пляткарству, інтрыганству, з якімі, на жаль, прыходзіцца яшчэ сустракацца ў нашым жыцці, Генадзь Кляўко супрацьстаўляў чалавека дзейнага, сумленнага, перакананага ў сваёй высокай чалавечай місіі:

Устань да сонца,
Хай само
Яно цябе сустраэне. —
З ягоным
Звяжучца ў вазьмо
І дня твайго праменні.

Жалеза куй,
Гані загон,
Дзень —
Сам святлом напоўні.
Збярэй у сноп шчырэння плён,
Ты — бог,
Не маеш роўні.

Вазьмо — твой дзень,
Твой німб навек.
Да сонца ўстань —
На ўсходзе
Не сонца ўсходзіць —
Чалавек,
І вышэй сонца ходзіць.

І мая Генадзь Кляўко споўнілася б пяцьдзесят... СПОЎНІЛАСЯ Б... Урэшце, гады не самае важнае ў жыцці паэта. Есць яго свет, каласіца ўгадаванае ім поле, зямным і адвечным клопатам жывуць вакол людзі, сярод якіх пазнаём і самога паэта.

Генадзь ПАШКОУ.

Ён не быў няўдачнікам у літаратуры, хаця і пакінуў не дужа багату спадчыну. Працаваў ціха і думліва, з перапынкамі, узважваючы часцей сам. ШТО зроблена і ЯК яно зроблена.

Я на словы скупы,
калі гэтыя словы
Толькі раз у жыцці
гаварыць я павінен.

У гэтых радках Генадзя Кляўко няма позы, няма дэкларацыі, няма раздражнёнага апраўдання за гады неспешлівай працы. Наогул, фальшывая бадзёрасць, надуманае пакутніцтва, поза новаспечанага мэтра ніяк не стасаваліся б да шчырай і спагадлівай, адкрытай і памярковай, часам летуценнай і ў многім такой па-сялянску неспрэчнай натуры Генадзя Кляўко. Мабыць, нялёгкае жыццё выхоўвае такіх людзей, развівае і гартуе той гуманістычны чалавечы пачатак, які перадаецца ад бацькоў. «...Зранку 22 чэрвеня сорак першага года «месершміты» пачалі ставіць крыжы на маленстве маім і маіх аднагодкаў... — піша паэт у аўтабіяграфіі. — Я закапаў ад немцаў на ўзменку свой піянерскі гальштук і том Леніна, што прыйшоў бацьку перад самай вайной... Нашу хату называлі партызанскай: бацькаў брат Міця адным з першых стаў партызанам, цётка Надзя — партызанскай сувязной. Бадай, рэдка ў якую ноч да нас не стукаліся. Моўчкі ганарыўся перад сябрамі, што наперад ведаў пра многія партызанскія справы, сам рабіў, што прасілі». Пажары і смерць, што адбываюцца ў спалоханых дзіцячых вачах, пасля ўсё жыццё будучь блукаць то барвовымі, то чорнымі сполахамі ў душы. Усё жыццё будучь клікаць, прасіць літасці, галасіць у снах нечыя апёкленыя галасы.

Марна гушчар
Цераблё непразлы,
Выйцеце ў святло шукаю,
Чую ў сябе
За спіноў выразна —
Нехта гукае...

Хмары аблогам,
Сячэ бліскавіца,
У дол карані пускае,
Варта ў нямоце
На хвілю спыніцца, —
Нехта гукае...

Рэдэцыйны часопіса «Полымя» выказвае глыбокае спачуванне паэту, супрацоўніку рэдэцый Віктару Ранава з выпадку смерці бацькі.

Юрый КРУГЛЯК

ЗЕЎСАВА КРЭСІВА

ВАРЫЯЦЫІ
НА МІФІЧНУЮ ТЭМУ

У старажытнай Эладзе
Зеўс на вышынях панаваў,
Бязмежнай дзякуючы ўладзе,
Ён на зямельку фугаваў
То град, як грэцкія арэхі,
То перуновы трах-бабах,
Вядома, для сваёй пацехі,
А людцам бедненькім на страх.
Хаўрус бажкоў ля Зеўса віўся,
Да смаку еў, да схочу піў,
Сваёю мудрасцю хваліўся,
Хоць дурня корчыць ўсё ж любіў.
— Калі б зірнуў уніз ты, божа,—
Прамовіў Зеўсу Праметэй,—
То пасаромеўся б хоць, можа,
Бязбожна здэквацца з людзей.
Ясі ты розныя прысмакі,
Штодня адлежваеш бані,
А людзі мерзнуць, як сабакі,
Ядуць сырое, як ваўкі...

Пусціўшы дыму абаранак,
Паклаў на хмару люльку бог,
З трох пальцаў штосьці сляў
І прагунявіў: старанна
— Дэмагогі!
Ды не, ты горш за дэмагога,
Развёў гнілы лібералізм!
Даўно ўжо людзі да сырога
Свой прывучылі арганізм.

На Праметэя глянуў гнеўна
І адварнуўся Зеўс убок,
А той за крэсіва знячэўна
І на зямлю з вышыняў — снок!
Зычліва клінуў чалавека:
— Агонь прынёс табе! Бяры!
Вучыся розуму, няўмека,
Распальвай вогнішча, вары!

Ледзь толькі паказаў ён шпарна,
Як абыходзіцца з агнём,
Як хтосьці даў яму па карку,
Бы смаленула перуном.
Зеўс пырснаў слінай:

— Ах, сабана,
Нахаба, вырадан, брыда!
Такая ад цябе падзяка?!
Такою ласку ты мне даў?!
Я выведу тваю загану,
Махляр, на чыстую ваду,
Артыкульчык для хулігана
Я ў нашым кодэксе знайду.
Схапіў пяро Зеўс і заўзята
Накрэмзаў строгі свой указ,
Каб Праметэю ўміг бясплатна
Далі пучэўку на Каўказ...
Ну, а ў далёкім тым мінулым
Зусім інакшы быў Каўказ,
Там не было лшчэ аулаў,
Ані курортаў, ні турбаз.
Ніхто мінвод у нетрах дзініх
Тады пакуль што не адкрыў,

А па плянках спец вялікі
Арол бялітасны там быў.
Хоць з раскляваных ран пад ногі
Крывы струменьчыкі цяклі,
Ды не Арол, а маналогі
Найбольш тытану дапяклі...

Маналог Праметэевага брата Епіметэя, што ў перакладзе азначае «моцны заднім розумам»

Епіметэй за вухам чухаў:
— Памылку ты, браток, зрабіў,
На чорта лысага, паслухай,
Табе Агонь той Зеўсаў быў?
Суро́ва Зеўс цябе нарае,
Арла ўсё шле на рандэву,
Мая ж, як бачыш, хата з краю
І я спакойна ў ёй жыву.
Няўжо табе за ўсіх больш трэба?
Хай прападаў бы чалавек,
А ты палез у бойку з небам
І загубіў сябе навек.

Маналог Мамоны — бажска багаця і скваннасці

Мамона ручнаю аб ручку
Пацёр ды кажа:
— Ну й дзівак!
«Прадаў бы ты лепш тую штучку,
А то аддаў яе за талі..
Учынак твой даволі дзіўны,
Дэбілы робяць так адны.
Не разбіру, ці ты наўны,
Ці ты зусім, прабач, дурны!
Дастань за крэсіва за тое
Ты змог бы шмат крышталёных ваз.
Дублёнак, штосьці залатое
І сто пучэвак на Каўказ.

Маналог двухаблічнага Януса

— Трымай па ветру нос, падтаквай,
Дзе можна, да сябе грабі,
На людзях ты адно балакай,
А сам заўжды, як я, рабі!
Дзе трэба грудзі выпнуць — выпні,
Дзе дагадзіць, там дагадзі
І прынцыпова-беспрынцыпна
На задніх лапках пахадзі...
Скажу табе самакрытычна,
Што я вялікі шарлатан,
Да здрады звычайны, двухаблічны,
Але ж бажок, а не тытан!

Маналог Меркурыя — бога крадзяжу і ашуканства

Меркурый хітра жмурыць вока:
— А ты таксама з нашых, брат,
Я зразумеў цябе глыбока,
Таму што сам украсці хват.

Ніхто, як той, хто ўкрасці майстар,
Не можа лепш на свеце жыць,
Я сам на тым грэў рукі часта,
Не там, дзе трэба, што ляжыць.
Не меў ты ў гэтай справе шчасця,
Папаўся, як індэк у боршч,
А як жа! Як не ўмееш украсці,
То стой, цярпі і лоб не моршч.

Маналог Бахуса — бажска віна і п'янства

— Вось ты цяпер сябе праславіў,
Узняў сусветны тарарам.
А хто табе, скажы, паставіў
За подзвіг твой хаця б сто грам?
Зрабіў ты выгаду для людю,
Паднараціў дзянькі свае,
Я ж піў і піць бясконца буду,
У каго ёсць за што, той п'е.

Бог Бахус блізка нахіліўся,
Дух ад яго такі благі.
Тытан з ног ледзьве не зваліўся,
Але ўтрымалі ланцугі.
— Чаго вы точыце тут ласы,
Іржэце, быццам жарабцы?
Вунь па Зямлі агонь тым часам
Пайшоў гуляць ва ўсе канцы.
Заваланоса дымам неба,—
Пачаў сярдзіта Зеўс басіць,—
Не балбатаць тут зараз трэба,
А той агонь хутчэй гасіць!
Балбатыны-пустагалоты,—
Рукамі Зеўсік замахаў,—
Ану, паршыўцы, за работу!..

І ўсіх з вышыняў паспіхаў.
Бажкі пападалі з нябёсаў,
І папаўзілі ва ўсе бакі
Прыстасаванцы і п'янтосы,
Карысталоубы, лайдакі...
А той Агонь высокая ўзвіўся,
Бы казачны чароўны птах,
Святлом нягасным засвяціўся
Па розных землях і краях.
Агонь рэальны, не міфічны,
Не таямнічы божны дух,
Агонь здзяйсненніў гістарычных,
Што неадольны, быццам рух.
Не той агонь, што пёк Джардана
На інквізітарскім кастры,
А той Агонь, што палымяна
Вачамі мужнымі гарыць.
Не той, што са ствалоў вярсальскіх
На камунараў вылятаў,
А той, што ў сэрцах камунарскіх
Нязгасным полымем шугаў.
Палаў ён велічна і смела,
Нібы шчаслівых дзён зара,
У «Сонцаградзе» Кампанелы
І ў «Запавеце» Кабзара.
Ён не эсэраўскай прапіскі,
Не беспрынцыпны меншавік,
А той, што з лінёўскае «Іскры»
Сапраўдным светачам узнік.
Не той агонь навек прапалы,
Які ў асвенцімскіх плячах,
А той, што вызваліў з-за кратаў,
Гарэў у вязняў у вачах,
А той, які, як праўда, чысты,
Чуму фашысцкую паліў,
Агонь, што вылюдкаў-фашыстаў
У сорак п'ятым папаліў.
Агонь, што ў кожным мірным доме
Яснее ласкаў зары,
Што над салдатам невядомым
Вячыстым полымем гарыць.
Не той агонь, што на планету
Нясе разруху і вайну,
А той Агонь, які ракету
Нясе, узняўшы ў вышыню.
Няхай гарыць Агонь чырвоны,
Што спаляе на шляху
Нашчаднаў Януса, Мамоны,
Як непатрэбную труху,
Агонь высокага гарэння,
Які ў віхурах не пагас,
Агонь жыцця,
Агонь тварэння,
Агонь,
Які ўзвышае нас.

Пераклаў з украінскай
Пятро СУШКО.

з 3 па 9 мая 1982 года

4 мая, 20.15

«ТЭЛЕБІБЛІЯТЭКА»

Паэтэса В. Іпатава расказа пра зборы твораў М. Лынькова, І. Мележа, прадставіць новыя кнігі С. Александровіча, У. Калесніка.

7 мая, 19.30

ПАКАЗВАЕ БРЭСТ

Літаратурна-мастацкі часопіс «Буг». Вы пачуеце ўрыўкі з паэмы І. Арабейкі, убачыце фотаработы мастака У. Ламакіна, пазнаёміцеся з пастаноўкай п'есы К. Губарэвіча ў Брэсцкім абласным драматычным тэатры імя Ленінскага камсамола Беларусі.

7 мая, 21.55

«СОЛЬ У МАЖОРЫ»

Вядучы—артыст Г. Малюскі запрасіць вас у свет незвычайных, на першы погляд, загадкавых пераўтварэнняў. У праграме прымаюць удзел: Э. П'еха, Я. Еўданімаў, Р. Тос, Л. Сярэбранікаў, В. Псароў, ансамблі «Лідэры», «Вітамін», рок-група «Аўтограф».

8 мая, 13.25

«ПІСЬМЕННИК І СУЧАСНАСЦЬ»

У сваім выступленні І. Новікаў гаворыць аб франтавай дружбе.

8 мая, 14.10

«ДЫЯЛОГІ У ГЛЯДЗЕЛЬНАЙ ЗАЛЕ»

Гутарка пра спектакль Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы паводле рамана І. Чыгрынава «Плач перапёлкі». У ёй прымаюць удзел: тэатральны крытык Г. Колас, І. Чыгрынаў, рэжысёр В. Раеўскі, артысты М. Захарэвіч, Л. Давідовіч, В. Белавосцік, Г. Гарбук.

8 мая, 17.45

ТЭЛЕСТУДЫЯ «ЛІРА» запрашае на сустрэчу з народным артыстам БССР кінарэжысёрам І. Вейняровічам, былым франтавым кінааператарам.

8 мая, 23.20

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

Музычная праграма, складзеная з фрагментаў фільмаў, прысвечаных Вялікай Айчыннай вайне.

9 мая, 13.55

«МІР І ПЕСНІ ПАТРЭБНЫ УСІМ»

Канцэрт ваенна-патрыятычнай песні. У праграме прымаюць удзел кампазітар І. Лучанок, журналіст Ю. Сапажкоў, народныя артысты рэспублікі А. Саўчанка, В. Вульчыч, А. Падгайсні, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола ансамбль песні і танца Чырванасельскай Беларускай ваеннай акругі, сімфанічны аркестр Беларускага тэлебачання і радыё.

9 мая, 18.30

«ЛЯ РАСКРЫТАЙ ПАРТЫТУРЫ»

Прагучыць «Ода на заканчэнне вайны» С. Пракоф'ева, напісаная ў маі 1945 года. Выконвае яе сімфанічны аркестр Ленінградскай філармоніі. Дырыжор — народны артыст РСФСР А. Дзімітрыеў.

9 мая, 20.15

«ПА ВАШЫХ ПРОСЬБАХ»

Музычная праграма для ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны. У ёй выступляць Ю. Антонаў, Т. Раеўская, У. Турчынскі, Э. П'еха, В. Псароў, Л. Барткевіч.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856
АТ 02244

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака санрацара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва — 33-22-04, аддзела культуры — 33-19-65, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, нарэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае праявіныя творы аб'ёмам не больш як друкаваны аркуш, артыкулы, нарысы — да 15 старонак, вершаваныя творы не больш як 100 радкоў. Матэрыялы прымаюцца на друкаваных на машыныцы ў двух экзэмплярах. Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСІПЕНКА, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯФЕД, Нічылаў ПАШКЕВІЧ, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.